

Зміст

Вступ

В Україні на сучасному етапі її розвитку проходить вдосконалення правової бази, якою закріплено правове становище громадян і організацій та встановлені гарантії реалізації і захисту їх прав і свобод, визначених Конституцією та іншими законами України. Конституційні норми, в яких закріплені ці права і інтереси, виступають основою для деталізації їх в галузевому законодавстві, регулювання всіх аспектів їх дії, визначення юридичних гарантій реалізації, а також для встановлення процесуального порядку захисту особистих немайнових та майнових прав, охоронюваних законом інтересів і свобод, в тому числі також засобами цивільного процесуального права. Цивільне право як основа приватноправової складової національної правової системи є безпосереднім втіленням наведених положень, а цивільний процес процедурним забезпеченням їх реалізації.

У зв'язку з цим основним завданням вивчення навчальних дисциплін “Цивільне право” та “Цивільний процес” є засвоєння курсантами, студентами, слухачами змісту цивільного та цивільного процесуального законодавства України, оволодіння навичками правильного його використання в процесі виконання своїх службових обов'язків за обраним фахом. Державний екзаме́н за своїм змістом покликаний забезпечити проведення підсумкового зрізу знань на предмет відповідності засвоєних знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни вимогам державних стандартів освіти у відповідній галузі.

Тому основною метою даного навчального посібника є надання стислої відповіді з питань, що виносяться на державний екзаме́н з навчальних дисциплін “Цивільне право” та “Цивільний процес”, для полегшення підготовки перемінного складу вищого навчального закладу до такого підсумкового контролю.

З огляду на поставлену мету можна сформулювати такі завдання, на досягнення яких спрямована навчально-пізнавальна діяльність осіб, що знайдуть можливість ознайомитись з даним напрацюванням:

1) навчально-виховного характеру:

- надати можливість читачам засвоїти основні знання щодо понятійно-категоріального апарату у сфері цивільного права та цивільного процесу;
- сформувати у читачів уміння й навички стосовно складання окремих застосування таких знань;

2) науково-пізнавального характеру:

- визначити місце визначених правових категорій у професійній діяльності юриста;
- надати загальну та спеціальну характеристику правовим інститутам цивільного права та процесу;
- провести формально-юридичний аналіз цивільних та цивільно-процесуальних правовідносин.

3) методологічно-практичного характеру:

- викласти зразки найбільш застосовуваних цивільно-правових договорів;
- позначити найбільш вживані нормативно-правові норми у правовому врегулюванні відповідних правовідносин;
- узагальнити й систематизувати поняття в означеній сфері у найбільш раціональніший спосіб;
- надати перелік рекомендованої літератури.

Розділ I. Цивільне право України

Підрозділ 1. Питання з цивільного права

1. Поняття цивільного права, його предмет, метод та система.
2. Поняття цивільного законодавства та його структура.
3. Поняття, елементи та види цивільних правовідносин, а також підстави їх виникнення.
4. Поняття суб'єктивного цивільного права та суб'єктивного цивільного обов'язку.

5. Поняття і способи захисту цивільних прав та інтересів. Цивільно-правова відповідальність.
6. Правоздатність та дієздатність фізичної особи.
7. Обмеження та позбавлення цивільної дієздатності фізичної особи.
8. Поняття та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Порядок визнання фізичної особи безвісно відсутньою.
9. Поняття та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою. Правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою.
10. Опіка та піклування.
11. Акти цивільного стану: поняття та правове значення.
12. Поняття та характеристика права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності.
13. Особисті немайнові права фізичної особи та їх захист.
14. Поняття та характеристика правового статусу юридичних осіб. Види юридичних осіб.
15. Поняття, види та характеристика підприємницьких товариств.
16. Порядок створення, реорганізації та припинення юридичних осіб.
17. Поняття та характеристика правового статусу виробничого кооперативу.
18. Поняття та види правочинів у цивільному праві.
19. Поняття та зміст представництва у цивільному праві. Довіреність.
20. Поняття та зміст права власності.
21. Підстави набуття та припинення права власності.
22. Поняття та характеристика речей як об'єктів цивільних прав. Види речей.
23. Поняття та характеристика захисту права власності. Цивільно-правові способи захисту права власності.
24. Поняття і види права спільної власності. Підстави та порядок визначення часток у праві спільної часткової власності.
25. Поняття та класифікація речових прав на чуже майно.
26. Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності.
27. Поняття та загальна характеристика об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності.
28. Поняття та загальна характеристика авторського права. Об'єкти та суб'єкти авторського права.
29. Поняття суміжного права. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав.
30. Поняття права інтелектуальної власності на винахід, наукове відкриття, корисну модель, промисловий зразок.
31. Поняття зобов'язань та підстави його виникнення.
32. Належне та реальне виконання зобов'язання.
33. Види забезпечення виконання зобов'язання.
34. Поняття та характеристика порушення зобов'язання та правові наслідки його порушення.
35. Поняття, характеристика солідарної та субсидіарної відповідальності за порушення зобов'язання.
36. Поняття та способи припинення зобов'язань.
37. Поняття цивільно-правового договору та його види. Форма договору.
38. Укладення, зміна та розірвання цивільно-правового договору.
39. Поняття та характеристика договору купівлі-продажу.
40. Роздрібна купівля-продаж.

41. Договір поставки. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
 42. Правова характеристика договору дарування
 43. Поняття та характеристика договору міни. Бартер.
 44. Договір ренти.
 45. Поняття та характеристика договору довічного утримання (догляду).
 46. Договір найму (оренди).
 47. Договір лізингу.
 48. Договір позички. Договір позики.
 49. Договір підряду. Спеціальні види договорів підряду.
 50. Загальна характеристика та види договорів про надання послуг.
 51. Договір перевезення. Договір транспортного експедирування.
 52. Договір зберігання: загальна характеристика.
 53. Спеціальні види договору зберігання.
 54. Договір страхування.
 55. Договір доручення.
 56. Поняття та характеристика договору комісії.
 57. Договір факторингу. Договір комерційної концесії.
 58. Відшкодування шкоди у цивільному праві.
 59. Позадовісні зобов'язання.
 60. Поняття та характеристика спадкування. Види спадкування.
- Спадковий договір.

Підрозділ 2. Відповіді на питання з цивільного права

1. Поняття цивільного права, його предмет, метод та система

Цивільне право – це сукупність правових норм, які на засадах юридичної рівності, диспозитивності, майнової самостійності та вільного волевиявлення, регулюють між учасниками їх особисті немайнові та майнові відносини.

Суспільні відносини, які регулює цивільне право - це особисті немайнові та майнові відносини, які складають його предмет. Характерною ознакою цих відносин є те, що всі вони засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників відповідно до ст. 1 ЦК України.

Цивільно-правовий метод – це спосіб впливу на формування і розвиток суспільних відносин заснований на постулаті: дозволене все те, що не заборонене законом.

Ознаки методу цивільного права: юридична рівність сторін; диспозитивність; ініціативність сторін.

Система цивільного права України визначає розміщення його складових у певній системі, обумовленій взаємозв'язком елементів - юридичних норм та інститутів. Вона поділяється на дві частини: загальну та особливу.

Загальну частину цивільного права складають правові норми та інститути, що стосуються всіх цивільно-правових відносин, а саме: положення про суб'єкти та об'єкти цивільного права, правочини, представництво й довіреність, позовна давність.

Особливу частину цивільного права складають норми права, які регулюють окремі групи спеціальних цивільно-правових відносин. Вона містить такі інститути: право власності; договірне право; авторське право; право промислової власності; правоздатність іноземних громадян та юридичних осіб; застосування цивільних законів іноземних держав і міжнародних договорів.

Як частина юридичної науки цивільне право вивчає закономірності цивільно-правового регулювання суспільних відносин, історію його становлення й розвитку, а також розробляє способи його подальшого удосконалення.

2. Поняття цивільного законодавства та його структура

Поняття цивільного законодавства тісно пов'язане з поняттям цивільного права як галузі права. Якщо цивільне право - це система цивільно-правових норм, то цивільне законодавство - це система нормативних актів, у яких дістали своє втілення цивільно-правові норми. Цивільне законодавство - це форма вираження цивільного права як галузі права. Сукупність цивільно-правових актів утворює цивільне законодавство.

Цивільне законодавство має свою структуру, елементами якої є закони, а також підзаконні нормативно-правові акти. Основу цивільного законодавства України становить Конституція України 1996 р., яка має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Ієрархія системи нормативно-правових актів обумовлена їх юридичною силою.

В нормах Конституції України закладені цивільно-правові засади регулювання відносин власності (ст.ст. 13, 14, 41), особистих немайнових прав (ст.ст. 3, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 32), відносин інтелектуальної власності (ст.ст. 41, 54), підприємницької діяльності (ст. 42) тощо. Конституція наділена вищою юридичною силою і може бути застосована безпосередньо до врегулювання цивільно-правових відносин, оскільки є нормативно-правовим актом прямої дії.

Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України (ч. 2 ст. 4 ЦК). ЦК України було прийнято 16 січня 2003 року і він вступив у силу з 1 січня 2004 року. За структурою ЦК України містить 1308 статей в 90 главах, зібраних у 6 книг:

- 1 книга — Загальні положення;
- 2 книга — Особисті немайнові права фізичних осіб;
- 3 книга — Право власності та інші речові права;
- 4 книга — Право інтелектуальної власності;
- 5 книга — Зобов'язальне право;
- 6 книга — Спадкове право.

ЦК України розроблено за пандектною системою, оскільки він містить Загальну частину та Особливу частину. Це вже третій Цивільний кодекс України (перший ЦК УРСР було прийнято в 1922 р., другий — у 1964 р.).

Окрім ЦК України до джерел цивільного права належать і деякі інші кодифіковані нормативно-правові акти, які містять цивільно-правові норми. Наприклад, Сімейний кодекс України містить норми, які дають поняття сім'ї, шлюбу, визначають правовий режим майна подружжя та порядок укладання шлюбного договору, Земельний кодекс України — норми про оренду земельних ділянок та власність на земельні ділянки тощо.

Джерелами цивільного права є також і інші закони, які приймаються відповідно до Конституції України та ЦК України.

До цивільного законодавства відносять низку підзаконних актів, які, хоча і стоять за ієрархією нижче Конституції, міжнародних договорів та законів, проте за певних обставин також є джерелами цивільного права. Це, наприклад, цивільні відносини, які регулюються актами Президента України у випадках, встановлених Конституцією України (ч. 3 ст. 4 ЦК). Актами цивільного законодавства є також постанови Кабінету Міністрів України, які не можуть суперечити положенням ЦК України або іншого закону (ч. 4 ст. 4 ЦК). До джерел цивільного законодавства належать і нормативно-правові акти інших органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим, але лише у випадках і в межах, встановлених Конституцією України, ЦК України та іншими законами (ч. 5 ст. 4 ЦК).

Особливу увагу слід звернути і на те, що до цивільного законодавства України ще можуть належати і нормативно-правові акти Союзу РСР та Української РСР, які на цей час не втратили чинності. Однак питома вага таких нормативно-

правових актів є незначною і застосовуються вони лише у випадках, якщо немає регламентації нормами вітчизняного законодавства, а також, якщо така регламентація не суперечить Конституції України та нормативно-правовим актам вищої юридичної сили.

3. Поняття, елементи та види цивільних правовідносин, а також підстави їх виникнення

Цивільне правовідношення – це суспільне відношення врегульоване нормами цивільного права.

Елементами цивільного правовідношення є суб'єкти, об'єкти, а також суб'єктивне цивільне право і суб'єктивний цивільний обов'язок.

Суб'єктом цивільного правовідношення визнається особа, яка бере участь у врегульованому правовими нормами відношенні, поведінка якої трактується правом як юридично можлива або необхідна. Об'єкти цивільних правовідносин - це матеріальні та нематеріальні блага або предмет їх створення, що складає предмет діяльності суб'єктів цивільного права. Суб'єктивне цивільне право — це міра дозволеної поведінки суб'єкта цивільного правовідношення. Суб'єктивний обов'язок — це міра належної поведінки суб'єкта.

Види цивільно-правових відносин. Цивільні правовідносини можна класифікувати за такими підставами:

За функцією прийнято розрізняти правовідносини:

- регулятивні - упорядковують (регулюють) особисті немайнові і майнові відносини;

- охоронні – зв'язані з можливістю здійснення порушення прав і правомірних інтересів та їх наслідками.

За змістом правовідносин:

- абсолютні – з приналежності певних суб'єктивних прав одним особам і загальному юридичному обов'язку всіх інших осіб утримуватися від порушення цього права;

- відносні – носію суб'єктивного права завжди протиставлений конкретний носій юридичного обов'язку.

За предметом правовідносин:

- речові – володіння, право власності та відносини при здійсненні прав на чужі речі;

- особисті немайнові права виникають з приводу нематеріальних благ.

За характером поведінки зобов'язаної особи розрізняють активні і пасивні цивільні правовідносини.

За інтересом і об'єктом прийнято розрізняти відносини побутового і економічного характеру.

За існуванням відносин у часі розрізняють строкові і безстрокові правовідносини.

За внутрішньою структурою виділяються прості і складні цивільні правовідносини.

За вимогами індивідуалізації їх учасників цивільні правовідносини можуть бути поділені на персоніфіковані та не персоніфіковані.

Стаття 11 ЦК України серед підстав виникнення цивільних прав та обов'язків визначає:

- а) договори та інші правочини;

- б) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;

- в) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі;

- г) інші юридичні факти.

4. Поняття суб'єктивного цивільного права та суб'єктивного цивільного обов'язку

Зміст цивільних правовідносин становлять суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки його учасників.

Суб'єктивне цивільне право — це міра дозволеної поведінки учасника цивільних правовідносин. Змістом суб'єктивного права є юридичні можливості, що надані суб'єктові, які в своїй сукупності становлять повноваження. Кожне суб'єктивне цивільне право передбачає, зазвичай, такі основні повноваження:

- повноваження на власні дії — можливість самостійного вчинення суб'єктом фактичних та юридично значущих діянь. Наприклад, власник, здійснюючи своє право власності, може вчиняти дії з володіння, користування та розпорядження певним майном;

- повноваження вимоги — можливість вимагати від зобов'язаного суб'єкта виконання покладених на нього обов'язків. Наприклад, покупець за договором купівлі-продажу має право вимагати в продавця передачі йому у власність майна, за яке він сплатив відповідну суму;

- повноваження на захист — можливість самостійно чи опосередковано через юрисдикційні органи застосувати щодо зобов'язаної особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перепон у здійсненні регулятивного суб'єктивного права чи відновлення його до попереднього стану. Іноді ці повноваження в літературі розглядаються як окреме суб'єктивне цивільне право.

Суб'єктивний цивільний обов'язок — це міра необхідної поведінки учасника цивільних правовідносин. Розрізняють два види суб'єктивних цивільних обов'язків:

- активний (позитивний) обов'язок — спонукання суб'єкта до вчинення суспільно корисних дій (наприклад, вчинити дію з передачі майна, виконання робіт чи надання послуг) в інтересах уповноваженого суб'єкта, оскільки невиконання цього обов'язку забезпечується санкцією;

- пасивний (негативний) обов'язок — спонукання суб'єкта до утримання від учинення певних дій, якими порушуються публічні інтереси та інтереси уповноважених осіб (наприклад, заборона заподіювати шкоду іншим особам зумовлює обов'язок не вчиняти дій, якими може бути завдано шкоду).

5. Поняття та способи захисту цивільних прав та інтересів. Цивільно-правова відповідальність

Під поняттям цивільно-правового захисту слід розуміти передбачені законом вид і міру можливого або обов'язкового впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з метою поновлення порушеного, невизнаного чи оспореного права.

Захисту підлягає суб'єктивне цивільне право та інтерес, який охороняється законом. Ст. 15 ЦК України вказує на три форми посягань на суб'єктивне право, в яких може бути застосовано певні дії щодо його захисту: порушення, оспорення чи невизнання. Однак це не виключає можливості застосування різноманітних способів захисту до інших форм посягань на права та інтереси учасників цивільних правовідносин.

Під порушенням слід розуміти такий стан суб'єктивного права, за якого воно зазнало протиправного впливу з боку правопорушника, внаслідок чого суб'єктивне право уповноваженої особи зменшилося або зникло як таке. Порушення права пов'язане з позбавленням його носія можливості здійснити, реалізувати своє право повністю або частково.

Інтерес, який охороняється законом, — це незаборонене законом і таке, що не суперечить загальним засадам цивільно-правового регулювання, прагнення особи щодо ефективної реалізації своїх повноважень, які не визначено як суб'єктивне право. Відмінність між інтересом, що охороняється законом, та суб'єктивним

цивільним правом полягає також і в тому, що суб'єктивне цивільне право є не просто можливістю діяти певним чином, а саме такою можливістю, що має забезпечення кореспондуючим обов'язком. Своєю чергою, охоронюваний законом інтерес такого забезпечення не має.

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань, у тому числі здійснюючи поновлення порушеного чи оспореного права самостійно. Види захисту можна розглядати як залежно від способів та форм, так і за суб'єктами здійснення такої діяльності. Залежно від суб'єктів здійснення дій щодо захисту права чи інтересу, який охороняється законом, останній поділяють на юрисдикційний та неюрисдикційний.

Юрисдикційний захист здійснює низка уповноважених на це державних і громадських органів та осіб, які в силу закону чи домовленості можуть вжити заходів щодо поновлення порушеного, оспореного чи невизнаного права. Наприклад, відповідно до ст. 55 Конституції України, ст. 15 ЦК кожен має право на судовий захист.

Суб'єктом захисту можуть бути й органи прокуратури, наприклад, у формі подання позову до суду в справах про обмеження фізичної особи у дієздатності. Належне місце в системі гарантій захисту прав фізичних та юридичних осіб посідає й Уповноважений ВР України з прав людини. Однак діяльність вказаних осіб має характер сприяння у поновленні порушеного, невизнаного чи оспореного права.

Неюрисдикційними способами захисту суб'єктивного права та інтересу, який охороняється законом, слід визнавати відповідні дії суб'єкта, права та інтереси якого порушено. Основним неюрисдикційним способом цивільного права є самозахист — застосування особою засобів протидії, які не заборонено законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту може обирати сама особа або ж їх може бути встановлено договором або актами цивільного законодавства (ст. 19 ЦК України). Одним із проявів самозахисту слід визнати притримання майна кредитором (ст.ст. 594—597, 856, 874, 916, 1019 ЦК та ін.).

Цивільно-правова відповідальність передбачає, у першу чергу, відшкодування збитків - це найбільш поширений спосіб захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Він застосовується як у договірних, так і в позадоговірних відносинах. Цей спосіб полягає в тому, що боржник відшкодовує кредиторowi понесені ним майнові збитки. На відміну від компенсації в натурі, у даному випадку йдеться про грошову компенсацію на користь потерпілої особи.

Під збитками законодавець визначає: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати, якби її право не було порушене (упущена вигода) - (ст. 22 ЦК).

Відшкодування моральної шкоди - є ще одним способом захисту, який полягає в покладенні на порушника обов'язку сплатити потерпілому грошову компенсацію за фізичні або моральні страждання, які той переніс внаслідок скоєного правопорушення відповідно до ст. 23 ЦК.

6. Правоздатність та дієздатність фізичної особи

Основним суб'єктом цивільних правовідносин є людина. Вона як учасник цих відносин вважається фізичною особою.

В ст. 25 ЦК правоздатність визначена як здатність мати цивільні права та обов'язки, яка визнається за всіма фізичними особами.

Правоздатність складається із двох елементів: здатності та можливості.

Здатність надана людині від природи лише в силу одного юридичного факту – народження, а можливість надається і гарантується державою через видання закону і створення відповідних державних інституцій для її реалізації.

Ознаки правоздатності:

- 1) вона є природною здатністю людини мати цивільні права та обов'язки;
- 2) є безумовною природною правовою якістю людини незалежно від місця її перебування;
- 3) не залежить від життєздатності новонародженого;
- 4) є біологічною здатністю людини мати права і обов'язки, що визнається, гарантується і забезпечується державою;
- 5) є рівною для всіх і не допускає градацію за статевими, расовими, віковими ознаками та ступенем розумового розвитку;
- 6) є невідчужуваною;

Види правоздатності за моментом виникнення і змістом: загальна і спеціальна.

Загальна правоздатність отримала свою формалізацію у ч. 1 ст. 25 ЦК. Вона виникає з народженням і припиняється смертю фізичної особи і не залежить від статі, раси, віку людини.

Спеціальна правоздатність має функціональне призначення і обумовлена необхідністю набуття людиною певних фізичних чи розумових якостей. Така правоздатність є так званою секундарною. Видами спеціальної правоздатності є сімейна правоздатність, трудова правоздатність, підприємницька правоздатність, фантомна правоздатність.

Відповідно до ст. 30 ЦК цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Види цивільної дієздатності:

Часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла 14 років (малолітня особа) відповідно до ст. 31 ЦК характеризується тим, що за малолітньою особою визнається право здійснювати своїми діями не будь-які права і обов'язки, а лише ті, що прямо передбачені законом. Так, фізична особа, яка не досягла 14 років, має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Малолітня особа також може здійснювати особисті немайнові права на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Неповна цивільна дієздатність фізичної особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітня особа) передбачена ст. 32 ЦК України. Обсяг цивільної дієздатності неповнолітніх осіб є досить широким. Крім правочинів, які має право здійснювати малолітня особа, фізична особа у віці від 14 до 18 років має право: самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом тощо.

Повну цивільну дієздатність відповідно до ст. 34 ЦК набуває фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття). Законом встановлюються окремі винятки з цього загального правила: у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття; фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором (емансипація); неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини.

7. Обмеження та позбавлення цивільної дієздатності фізичної особи

Обмеження цивільної дієздатності. В окремих випадках законодавець визначає умови, за яких фізичну особу може бути обмежено в цивільній дієздатності, тобто на яких підставах та в якому порядку їй може бути зменшено обсяг здатності

своїми діями набувати та здійснювати цивільні права та створювати і виконувати цивільні обов'язки. При чому можливе обмеження як неповної, так і повної дієздатності.

Обмеження неповної цивільної дієздатності неповнолітніх можливе лише за наявності достатніх підстав, наприклад, учинення дій, що свідчать про нездатність неповнолітнього самостійно й вільно розпоряджатись своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами. Строк такого обмеження встановлюється судом і не може перевищувати моменту набуття неповнолітнім повної дієздатності. Окрім цього, суд може достроково скасувати своє рішення про обмеження неповної дієздатності, якщо обставини, які були підставою для прийняття судом цього рішення, зникли (ч. 5 ст. 32 ЦК). У цьому разі особа знову набуває неповної (часткової) дієздатності в тому обсязі, що існував до цього обмеження.

Обмеження повної цивільної дієздатності допускається у разі, якщо фізична особа, яка набула повної дієздатності:

1) страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними;

2) зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Оскільки обмеження повної дієздатності фізичної особи є істотним втручанням в її правовий статус, то і здійснити це можна лише за рішенням суду. Повна цивільна дієздатність фізичної особи вважається обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це (ч. 4 ст. 36 ЦК).

Правовими наслідками обмеження повної дієздатності фізичної особи є встановлення судом над нею піклування. Тобто всі правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються особою, цивільну дієздатність якої обмежено, за згодою піклувальника. Окрім цього, заробіток, пенсію, стипендію, інші доходи особи, яку обмежено в цивільній дієздатності, одержує та розпоряджається ними піклувальник. Однак обмеження цивільної дієздатності фізичної особи не впливає на обмеження її деліктоздатності.

Якщо підстави для обмеження повної дієздатності фізичної особи зникли, наприклад, особа припинила зловживати спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, суд поновлює повну цивільну дієздатність фізичної особи та припиняє піклування над нею.

Визнання фізичної особи недієздатною. Окрім обмеження в цивільній дієздатності фізичної особи, її може бути за певних обставин визнано недієздатною. Недієздатність фізичної особи — це нездатність фізичної особи власними діями набувати цивільних прав і виконувати цивільні обов'язки.

Підставою визнання фізичної особи недієздатною є хронічний, стійкий психічний розлад здоров'я, внаслідок якого вона не здатна усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними (ст. 39 ЦК). І лише за наявності цих підстав суд може за заявою заінтересованих осіб винести рішення про визнання особи недієздатною. За загальним правилом, фізична особа визнається недієздатною з моменту набуття рішенням суду законної сили. Однак у випадках, якщо від часу виникнення недієздатності залежить визнання недійсним шлюбу, договору або іншого правочину, момент визнання фізичної особи недієздатною суд може встановлювати з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів про психічний стан особи (ст. 40 ЦК).

Наслідками визнання фізичної особи недієздатною є встановлення над нею опіки, тобто абсолютно весь спектр можливих цивільних прав (обов'язків) фізичної особи здійснюються (виконують) опікуни, в тому числі й обов'язки з відповідальності.

У разі, якщо підстави для визнання особи недієздатною зникли, наприклад, особа видужала або значно поліпшився її психічний стан, внаслідок чого у неї відновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, суд, за позовом опікуна, органу опіки та піклування, поновлює цивільну дієздатність особи та припиняє опіку над нею.

Важливу роль для забезпечення рівності в можливості набуття та здійснення цивільних прав фізичної особи та створення і виконання її цивільних обов'язків відіграє інститут опіки та піклування.

8. Поняття та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Порядок визнання фізичної особи безвісно відсутньою

Безвісна відсутність - засвідчений у судовому порядку факт довготривалої відсутності фізичної особи в місці свого проживання, якщо не вдалося встановити місце її перебування.

Визнання фізичної особи безвісно відсутньою передбачено ст. 43 ЦК. Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи, початком її безвісної відсутності вважається перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць — перше січня наступного року.

Правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою. На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку. Опіка над майном припиняється у разі скасування рішення судом, а також у разі появи безвісти відсутньої особи.

Якщо фізична особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем її перебування або суд, що постановив рішення про визнання цієї особи безвісно відсутньою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою.

Порядок визнання фізичної особи безвісно відсутньою є судовим та встановлюється Цивільним процесуальним кодексом та здійснюється за ініціативою рідних та інших близьких заінтересованих осіб.

9. Поняття та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою. Правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою

Фізична особа може бути оголошена судом померлою відповідно до ст. 46 ЦК, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку — протягом шести місяців. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців. Фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду. Якщо фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, то вона може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті.

Правові наслідки з оголошенням фізичної особи померлою. Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті. До спадкоємців фізичної особи, оголошеної померлою,

переходять усі права й обов'язки, які належали їй як суб'єкту права. Разом з тим, з метою забезпечення прав такої особи у разі її появи, встановлено правило, що спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження.

Якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою.

Стаття 48 ЦК України передбачає наслідки, пов'язані з появою фізичної особи, яка була оголошена померлою:

- суд за місцем перебування цієї особи або суд, що ухвалив рішення про оголошення її померлою, за заявою останньої або іншої заінтересованої особи скасовує відповідне рішення;

- поновлюється особисто-правовий статус особи;

- незалежно від часу своєї появи особа може вимагати від будь-кого повернення майна, що збереглося та безоплатно перейшло до нього після оголошення фізичної особи померлою, за винятком майна, придбаного за набувальною давністю, а також грошей та цінних паперів на пред'явника;

- особа, до якої майно перейшло за оплатними правочинами, зобов'язана повернути його, якщо буде встановлено, що на момент набуття майна вона знала, що фізична особа, яка оголошена померлою, жива (у разі неможливості повернути майно в натурі, власнику відшкодовується вартість цього майна);

- якщо майно фізичної особи, яка оголошена померлою, перейшло у власність територіальної громади і було реалізоване нею, особі, яка з'явилася, повертається сума, одержана від реалізації майна;

- припиняється виплата пенсій відповідним категоріям осіб;

- у сфері сімейних відносин поява особи, яка оголошена померлою, є підставою для поновлення шлюбних відносин шляхом нової реєстрації шлюбу.

10. Опіка та піклування

Опіка і піклування відповідно до ст. 55 ЦК встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

Ознаки опіки та піклування:

- формалізація у чинному законодавстві як системи правових норм;

- підстава виникнення – рішення суду чи вказівка закону;

- парність правового зв'язку між опікуном та підопічним (приватно-правовий) та органом опіки і піклування та опікуном (публічно-правовий);

- загальна визначеність правового становища опікуна та підопічного.

Опіка – спеціальний комплексний інститут цивільного права, згідно якого, визначений законом чи призначений у встановленому порядку опікун самостійно здійснює за підопічного його права та обов'язки чи надає таку можливість підопічному під загальним контролем органу опіки та піклування.

Відповідно до ст. 58 ЦК опіка встановлюється над:

- малолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування;

- фізичними особами, які визнані недієздатними.

За підставами виникнення опіка може бути: законна; судова; адміністративна.

Піклування – інститут приватного права згідно якого піклувальник допомагає підопічному у здійсненні його приватних прав і обов'язків порадами і дає згоду на

учинення ним правочинів, а в разі загрози майновим правам і інтересам підопічного приймає міри до визнання таких правочинів недійсними.

В ст. 59 ЦК закріплено, що піклування встановлюється над:

- неповнолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування;
- фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

За підставами виникнення піклування може бути: законним; судовим; адміністративним.

11. Акти цивільного стану: поняття та правове значення

Цивільний стан особи відповідно до ст. 49 ЦК України — це правове положення конкретного громадянина як носія різноманітних прав та обов'язків, у тому числі майнових та особистих немайнових, яке визначається фактами та обставинами як природного, так і соціально-громадського характеру. Акти цивільного стану індивідуалізують особу, вказують на її ім'я, вік, сімейний та громадянський стан.

У ст. 49 ЦК акти цивільного стану визначаються як події та дії, що нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків.

До них, зокрема, належать: народження фізичної особи, встановлення її походження, набуття громадянства, вихід з громадянства та його втрата, досягнення відповідного віку, надання повної цивільної дієздатності, обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною, шлюб, розірвання шлюбу, усиновлення, зміна імені, інвалідність, смерть тощо.

Перелік актів цивільного стану, встановлений у ст. 49 ЦК, є приблизним і може бути розширений у процесі тлумачення норм ЦК. Наприклад, актами цивільного стану за своєю суттю є визнання особи безвісно відсутньою, оголошення її померлою тощо.

Деякі з актів цивільного стану підлягають державній реєстрації. Це стосується народження фізичної особи та її походження, громадянства, обрання, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті. На відміну від загального переліку актів цивільного стану перелік тих актів, що підлягають державній реєстрації, є вичерпним (ч. 3 ст. 49 ЦК).

Державна реєстрація актів цивільного стану провадиться територіальними органами РАЦС, утвореними органами виконавчої влади. Акти цивільного стану стосовно громадян України, що проживають за кордоном, реєструються консульськими установами України.

Визнаються чинними акти цивільного стану, вчинені за релігійними обрядами до утворення чи відновлення органів РАЦС (наприклад, під час Великої Вітчизняної війни на окупованих територіях). Вони прирівнюються до актів цивільного стану, вчинених у органах РАЦС, і не вимагають наступної державної реєстрації.

Для вчинення запису акту цивільного стану громадянами мають бути надані документи, що є підставою для державної реєстрації цього акту (наприклад, довідка встановленої форми про народження чи смерть; спільна заява батька і матері дитини, що не перебувають у шлюбі, про встановлення батьківства; рішення суду про встановлення батьківства тощо), а також документ, що посвідчує особу заявника.

Зміни чи виправлення до записів актів цивільного стану вносяться органом РАЦС за заявою заінтересованих осіб (наприклад, у разі помилки в записі), на підставі рішення суду чи на підставі рішень адміністративних органів, на підставі інших вчинених записів актів цивільного стану (наприклад, до запису акту про народження вносяться зміни на підставі запису про встановлення батьківства чи про усиновлення).

Відмова органу РАЦС внести до запису актів цивільного стану зміни чи виправлення може бути оскаржено до суду. На підставі судового рішення вносяться

також виправлення чи зміни до запису акту цивільного стану за наявності спору між зацікавленими сторонами.

У разі втрати свідоцтва про державну реєстрацію акту цивільного стану громадянину на його прохання може бути видане органом РАЦС повторне свідоцтво на підставі запису актів цивільного стану, що зберігається в органах РАЦС. Втрачений запис акту цивільного стану може бути відновленим тільки на підставі рішення суду про установлення факту реєстрації відповідного акту цивільного стану.

Анулювання записів актів цивільного стану провадиться органом РАЦС за місцем зберігання цих записів на підставі рішення суду. З моменту анулювання запис акту цивільного стану втрачає своє правове значення.

12. Поняття та характеристика права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності

Правове становище фізичної особи-підприємця врегульовано главою 5 ЦК, ГК та іншими законодавчими актами України. Згідно ст. 50 ЦК право на здійснення підприємницької діяльності, яка не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Підприємцем є фізична особа, що безпосередньо і легально займається підприємницькою діяльністю і зареєстрована в якості такої у встановленому порядку.

Ст. 42 Конституції встановлює загальне правило, за яким кожна людина має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Для того, щоб реалізувати це право, фізична особа повинна мати бізнесдієздатність.

Умови існування бізнесдієздатності визначає ст. 50 ЦК, яка встановлює, що право на здійснення не забороненої законом підприємницької діяльності має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Отже, самостійно займатися підприємницькою діяльністю може не кожна фізична особа, а лише та, що досягла 18 років (повноліття) і не обмежена у дієздатності (ст.ст. 34, 36 ЦК).

Фізичним особам, які бажають займатися підприємницькою діяльністю і досягли 16 років, спочатку необхідно отримати письмову згоду на реєстрацію як підприємця від батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування. За наявності вказаної згоди така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця (ч. 3 ст. 35 ЦК).

Крім того, у інших випадках надання повної дієздатності (емансипації) особам, які не досягли 18 років, вони набувають її у повному обсязі, у тому числі, і бізнесдієздатність. Отже, якщо згідно з ч. 2 ст. 34 ЦК особа уклала шлюб до досягнення 18 років, вона визнається повністю дієздатною і може самостійно займатися підприємницькою діяльністю.

Необхідною умовою для здійснення підприємницької діяльності є державна реєстрація фізичної особи як підприємця. Підставою відмови у реєстрації може бути недієздатність особи, висловлений намір займатися забороненою законом діяльністю тощо. Відмова у державній реєстрації, а також зволікання з реєстрацією можуть бути оскаржені до суду.

Цивільно-правова відповідальність фізичної особи-підприємця у ст. 52 ЦК розглядається як покладення на таку особу обов'язку відповідати за зобов'язаннями, що пов'язані з її діяльністю. Для визначення обсягу відшкодування існує два критерії: а) вартість усього майна підприємця; б) вартість майна підприємця, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Фізична особа, яка неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані зі здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом (ст. 53 ЦК) на загальних підставах.

Банкрутство - це визнана судом неплатоспроможність боржника, за якої його майна недостатньо для сплати боргу. Результатом банкрутства є примусове припинення підприємницької діяльності. Фізична особа-підприємець може добровільно оголосити себе банкрутом, але для цього їй необхідна згода усіх її кредиторів.

У випадках визнання банкрутом індивідуального підприємця вимоги до нього кредиторів за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, поєднуються з вимогами за його особистими зобов'язаннями щодо стягнення аліментів, відшкодування шкоди тощо. Усі ці вимоги задовольняються за рахунок майна, що належить підприємцю, на яке може бути звернене стягнення. При цьому вимоги кредиторів кожної наступної черги задовольняються тільки після повного розрахунку з кредиторами попередньої.

Після завершення процедури банкрутства (з моменту винесення рішення суду, а при позасудовому порядку - після розрахунків із кредиторами на підставі офіційної публікації про банкрутство) скасовується реєстрація фізичної особи як підприємця.

13. Особисті немайнові права фізичної особи та їх захист

Відповідно до ст. 269 ЦК України особисті немайнові права — це юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній фізичній особі за законом.

Основні ознаки особистих немайнових прав:

- 1) дане право належить кожній особі;
- 2) дане право належить особі довічно;
- 3) дане право належить особі за законом;
- 4) дане право є немайновим;
- 5) дане право є особистісним.

Слід зазначити, що для визначення певного права як особистого немайнового необхідна сукупність усіх вищезазначених ознак.

Змістом особистих немайнових прав визнається можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя відповідно до ст. 271 ЦК України. Наявність передбачених законом меж реалізації особистих немайнових прав фізичної особи свідчить про те, що вони не є абсолютними.

Види особистих немайнових прав. У ЦК України всі особисті немайнові права, залежно від цільового призначення, поділяються на:

- особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи;
- особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Захист особистих немайнових прав. Гарантією нормального здійснення фізичними особами особистих немайнових прав виступає їх належний цивільно-правовий захист який передбачений ст. 275 ЦК України.

Право на захист особистих немайнових прав — це регламентоване правове регулювання на випадок оспорення, невизнання, заперечення, виникнення загрози порушення чи порушення особистого немайнового права.

Змістом права на захист особистих немайнових прав є такі повноваження:

- вимагати непорушення цих прав;
- вимагати припинення всіх діянь, якими порушуються ці права;
- вимагати відновлення вказаних особистих немайнових прав у випадку їх порушення.

Для захисту особистих немайнових прав можна застосовувати загальні способи захисту прав які передбачені ст. 280 ЦК та інші (спеціальні) способи захисту — відповідно до змісту цих прав, способу їх порушення та наслідків, спричинених цим порушенням.

Спеціальні способи захисту особистих немайнових прав:

- поновлення порушеного особистого немайнового права (ст. 276 ЦК України);

- спростування неправдивої інформації та суміжні способи захисту (ст. 277 ЦК України);

- заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК України).

Необхідно зазначити, що дуже важливим для цивільно-правового регулювання та охорони особистих немайнових прав фізичної особи є кількісне розширення закріплених особистих немайнових прав. Сьогодні каталог особистих немайнових прав, які мають відповідне законодавче закріплення в ЦК є одним з найбільших у Європі.

14. Поняття та характеристика правового статусу юридичних осіб

Види юридичних осіб

Поняття юридичної особи у ЦК України визначено в ст. 80, відповідно до якої юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, яка може бути позивачем і відповідачем у суді.

Ознаки юридичної особи:

1. Організаційна єдність - характеризується наявністю стійких взаємозв'язків між членами юридичної особи, внутрішньою структурою і функціональною диференціацією.

2. Реєстрація відповідно до вимог чинного законодавства - полягає у легалізації того чи іншого виду юридичної особи з боку державних органів, які здійснюють державну реєстрацію.

3. Наявність цивільної правоздатності і дієздатності - юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

4. Можливість виступати позивачем і відповідачем у суді - надає право захищати свої права та відповідати за взяті на себе зобов'язання.

5. Майнова відокремленість юридичної особи - є матеріальною базою діяльності юридичної особи.

6. Самостійна цивільно-правова відповідальність юридичної особи - полягає у тому, що організація обов'язково повинна нести самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах закріпленого за нею майна, якщо інше не встановлено законом.

7. Участь у цивільному обігу від власного імені - для індивідуалізації юридичної особи вона повинна мати своє найменування, яке містить вказівку на її організаційно-правову форму

Цивільна правоздатність юридичної особи відповідно до ст. 81 ЦК виникає з дня її державної реєстрації та внесення до Єдиного державного реєстру. Новелою чинного ЦК є відмова від спеціальної правоздатності юридичних осіб, яка визначається метою їх діяльності, та можливість обмеження правоздатності лише за рішенням суду. Але законом встановлюється перелік окремих видів діяльності, здійснювати які юридична особа має право лише після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії).

Цивільна дієздатність юридичної особи, на відміну від фізичної особи, виникає одночасно із правоздатністю. Формують та виражають волю юридичної особи її органи, і саме їх дії розглядаються як дії юридичної особи. Склад органів юридичної особи встановлюються установчими документами та законом. У законах можуть встановлюватися випадки, коли юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників.

Стаття 81 ЦК України виділяє такі види юридичних осіб:

1. залежно від мети їх створення - юридична особа, створена шляхом об'єднання осіб та майна;

2. залежно від порядку створення юридичні особи поділяються на юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права; Відповідно до ст. 167 ЦК України держава може створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законом.

Організаційно-правову форму можна визначити, як сукупність ознак, які визначають правовий статус юридичних осіб і дають підстави для виокремлення однієї юридичної особи від іншої.

ЦК виділяє два види організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права – товариства та установи.

Відповідно до ч. 2 ст. 83 ЦК України товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві.

Згідно з ч. 3 ст. 83 ЦК України установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

ЦК не дає вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб, визначаючи, що крім закріплених у ст. 84 ЦК України закон може передбачати й інші організаційно-правові форми юридичних осіб.

15. Поняття, види та характеристика підприємницьких товариств

Підприємницькі товариства - це товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками. Вони можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи (ст.84 ЦК).

Визначальною ознакою підприємницького товариства є мета отримання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (коли учасників більше одного) або привласнення учасником (коли він один).

ЦК передбачені такі види підприємницьких товариств:

- 1) повне товариство (товариство з повною відповідальністю);
- 2) командитне товариство;
- 3) товариство з обмеженою відповідальністю;
- 4) товариство з додатковою відповідальністю;
- 5) акціонерне товариство.

Повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно відповідають за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ст. 119 ЦК України).

Відповідно до ст. 133 ЦК командитним є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства у межах сум зроблених ними вкладів, та не беруть участі в діяльності товариства.

Відповідно до ст. 140 ЦК товариством з обмеженою відповідальністю є засноване одним або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом. Учасники товариства з обмеженою відповідальністю не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів.

Учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

Відповідно до ст. 151 ЦК товариством з додатковою відповідальністю є товариство, засноване однією або кількома особами, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом. Учасники товариства з додатковою відповідальністю несуть субсидіарну відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном в однаковому для всіх розмірі, кратному до вартості внесених ними вкладів, який встановлюється статутом товариства.

Акціонерним є товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості (ст. 152 ЦК України). Акціонерне товариство самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном. Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості акцій, що їм належать. Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, встановлених статутом, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

16. Порядок створення, реорганізації та припинення юридичних осіб

Створення юридичної особи. Підставою виникнення юридичної особи є волевиявлення, яке спричинило її створення. В залежності від характеру такого волевиявлення можна виділити:

- створення юридичної особи шляхом одностороннього волевиявлення. Цей спосіб створення юридичних осіб традиційно іменується „розпорядчим порядком”;

- створення юридичної особи шляхом договору між її засновниками. Цей спосіб створення юридичних осіб традиційно іменується „договірним порядком”.

Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом.

Засновники (учасники) юридичної особи, утвореної на підставі модельного статуту, можуть у встановленому законом порядку затвердити статут, який є установчим документом, та провадити діяльність на його підставі.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою.

Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). Установчий акт може міститися також і в заповіті. До створення установи установчий акт, складений однією або кількома особами, може бути скасований засновником (засновниками). Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Орган державної реєстрації дає змогу попередньо здійснити перевірку заявленого найменування суб'єкта підприємницької діяльності — юридичної особи на тотожність найменування вже зареєстрованого суб'єкта, внесеного до відповідних реєстрів. Орган державної реєстрації може зарезервувати строком на один місяць найменування суб'єкта підприємницької діяльності, яке включається до окремого переліку зарезервованих найменувань та враховується під час перевірки на тотожність поряд з найменуванням уже зареєстрованих суб'єктів.

Державна реєстрація юридичних осіб — це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, а також вчинення інших реєстраційних дій, які

передбачені законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Припинення юридичної особи можливо у двох формах - у формі ліквідації або у формі правонаступництва (ст. 104 ЦК). Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Припинення юридичної особи у формі правонаступництва передбачає виникнення на основі юридичної особи однієї або більше нових юридичних осіб. ЦК відмовився від терміна «реорганізація», замінивши по суті останній на його характеристики, оскільки правонаступництво - це спосіб передання всього свого майна, прав та обов'язків однією юридичною особою іншим юридичним особам - правонаступникам, що може відбуватися у таких формах зміни статусу юридичної особи як злиття, приєднання, поділу та перетворення, або в результаті ліквідації.

Припинення юридичної особи. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлюється законом. Особливості припинення банку як юридичної особи встановлюються законом. Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення письмово повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію.

Злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом - за рішенням суду або відповідних органів державної влади.

Законом може бути передбачено одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання.

Ліквідація юридичної особи - це повне припинення юридичної особи без виникнення правонаступництва.

Відповідно до ст. 110 ЦК України юридична особа ліквідується:

1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду про визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, передбачених законом.

17. Поняття та характеристика правового статусу виробничого кооперативу

Виробничим кооперативом є добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Статутом кооперативу та законом може бути передбачено участь у діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб.

Члени виробничого кооперативу несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом. Найменування кооперативу має містити його назву, а також слова "виробничий кооператив".

Правовий статус виробничих кооперативів, права та обов'язки їх членів встановлюються цим Кодексом та іншим законом. Особливості створення і діяльності сільськогосподарських кооперативів можуть встановлюватися законом.

Установчим документом виробничого кооперативу є його статут, що затверджується загальними зборами його членів.

Статут виробничого кооперативу має містити крім відомостей, передбачених статтею 88 Цивільного Кодексу, відомості про: розмір пайового внеску члена кооперативу; склад і порядок внесення пайових внесків членами кооперативу та про їхню відповідальність за порушення зобов'язання щодо внесення пайових внесків; характер і порядок трудової участі його членів у діяльності кооперативу та їхньої відповідальності за порушення зобов'язань щодо особистої трудової участі; порядок розподілу прибутку і збитків кооперативу; розмір і умови субсидіарної відповідальності його членів за зобов'язаннями кооперативу; склад і компетенцію органів управління кооперативу та про порядок ухвалення ними рішень.

Майно виробничого кооперативу. Майно, що є у власності виробничого кооперативу, поділяється на паї його членів відповідно до статуту кооперативу.

Член виробничого кооперативу зобов'язаний внести до дня державної реєстрації кооперативу не менше десяти відсотків пайового внеску, а частину, що залишилася, - протягом року з дня його державної реєстрації, якщо інший строк не встановлений статутом кооперативу.

Порядок внесення пайових внесків членами виробничого кооперативу встановлюється статутом кооперативу і законом. Виробничий кооператив не має права випускати акції. Прибуток виробничого кооперативу розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі, якщо інший порядок не встановлений статутом кооперативу.

Майно, що залишилося після ліквідації виробничого кооперативу та задоволення вимог його кредиторів, розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі, якщо інший порядок не встановлений статутом кооперативу.

Член виробничого кооперативу має право на вихід із кооперативу. У цьому разі йому виплачується вартість паю або видається майно, пропорційне розміру його паю, а також здійснюються виплати, встановлені статутом кооперативу.

Видача паю, виплата вартості паю та інші виплати членові кооперативу, що виходить з нього, здійснюються у порядку, встановленому статутом кооперативу і законом.

Член виробничого кооперативу може бути виключений із кооперативу за рішенням загальних зборів у разі невиконання чи неналежного виконання обов'язків, покладених на нього статутом кооперативу, а також в інших випадках, встановлених статутом кооперативу і законом.

18. Поняття та види правочинів у цивільному праві

Відповідно до п. 2. ч. 1 ст. 11 ЦК України до одних з головних і найпоширеніших підстав виникнення цивільних прав та обов'язків цивільне законодавство відносить договори та інші правочини.

Практично всі провідні правознавці поділяють позицію законодавця, який дав визначення правочину як дії особи, які спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (п. 1 ст. 202 ЦК України). Отже, законодавець виходить з того, що правочин є правомірною дією учасника цивільних правовідносин, який має для цього достатню дієздатність і переслідує мету - набуття, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків.

Види правочинів:

1. В залежності від необхідних волевиявлень достатніх для досягнення правового результату, правочини підрозділяються на односторонні, двосторонні і багатосторонні.

2. За економічною ознакою товарообміну і співвідношенню виникаючих з правочину прав і обов'язків сторін правочини поділяються на відплатні і безвідплатні.

3. У залежності від моменту, з якого у сторін правочину виникають цивільні права і обов'язки, правочини поділяються на консенсуальні і реальні.

4. У залежності від форми волевиявлення прийнято розрізняти усні (вербальні) та письмові правочини.

5. По правовому значенню підстави правочину для його дійсності, правочини поділяються на каузальні та абстрактні.

6. У залежності від передбаченої законом обов'язковості до укладення правочину слід виділити правочини із імперативною умовою та правочини із диспозитивною умовою.

7. У випадках, коли виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків, передбачених правочином залежить від терміну настання або ненастання певної умови правочини поділяються на безстрокові, строкові (термінові), й умовні.

8. В залежності від характеру зв'язків між сторонами правочину в особливі групи виділяються ризикові, фідуціарні та алеаторні правочини.

19. Поняття та зміст представництва у цивільному праві. Довіреність

Під представництвом у цивільному праві відповідно до ст. 237 ЦК визначають правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Представництво, яке ґрунтується на договорі або акті юридичної особи, може здійснюватися за довіреністю. Довіреність — це письмовий документ, що видається однією особою іншій для представництва перед третіми особами (ст. 244 ЦК України).

Хоча представництво, яке може здійснюватися за довіреністю, і має своєю підставою договір або акт юридичної особи, сама довіреність є одностороннім правочином.

Довіреність може бути складена від імені однієї або кількох осіб на ім'я однієї або кількох осіб.

Види довіреностей:

1) разові, що видаються на вчинення одного правочину, наприклад, на продаж будинку або отримання заробітної плати;

2) спеціальні, що видаються на вчинення певної кількості однорідних правочинів, наприклад, на укладення правочинів керівнику філії, представництва юридичної особи, отримання заробітної плати, пенсії, поштового переказу протягом визначеного терміну;

3) загальні (генеральні), що видаються на визначений термін для здійснення різноманітних правочинів, наприклад, довіреність на управління майном та ведення справ учасників договору спільної діяльності.

Форма довіреності. Довіреність завжди повинна мати письмову форму. Форма довіреності має відповідати тій формі, в якій вчиняється правочин (ст. 245 ЦК України). Форма довіреності може бути звичайною письмовою чи письмовою нотаріальною.

20. Поняття та зміст права власності

Однією із фундаментальних підгалузей цивільного права є речове право, тобто сукупність правових норм, які забезпечують задоволення інтересів особи шляхом безпосереднього впливу на річ, що перебуває у сфері її панування.

У системі речового права право власності є одним із основних інститутів. Під поняттям права власності у загальному трактуванні слід розуміти право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Зміст права власності становлять належні власникові повноваження з володіння, користування та розпорядження:

- повноваження з володіння — це юридично закріплена можливість фактичного панування власника над річчю (майном);

- повноваження з користування — це юридично забезпечена можливість вилучення з речі (майна) корисних властивостей, шляхом її використання;
- повноваження з розпорядження — це юридично забезпечена можливість визначити долю речі (майна) шляхом учинення юридичних актів щодо речі. Розпорядження переважно здійснюється шляхом передачі, відчуження чи відмови від речі (майна).

Усі зазначені повноваження в своїй сукупності становлять "тріаду" повноважень власника. При цьому, законодавець гарантує непорушність та неможливість безпідставного позбавлення чи обмеження права власності.

Однак, як і будь-яке суб'єктивне цивільне право, право власності має свої межі. Власник може володіти, користуватись та розпоряджатись річчю (майном) на власний розсуд, окрім випадків, що прямо передбачено законом. Наприклад, власник повинен здійснювати належне йому право власності законно, додержуючись моральних засад суспільства, не заподіюючи шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, не погіршуючи екологічну ситуацію та природні якості землі тощо.

Слід також зазначити, що окрім повноважень на власника покладено й цілу низку обов'язків, тобто ми можемо говорити, що власність зобов'язує. Один із перших обов'язків полягає в тому, що на власника лягає тягар з утримання речі. Другим аспектом цього питання є те, що ризик випадкового пошкодження (псування) речі також покладено на власника.

Правомочності користування та розпоряджання майном тісно пов'язані між собою. Часто, користуючись майном, власник тим самим і розпоряджається ним, оскільки у процесі його використання може відбуватися зміна його юридичного становища.

21. Підстави набуття та припинення права власності

Під поняттям права власності слід розуміти право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом. Стаття 328 ЦК України передбачає первісні та похідні підстави набуття права власності.

До первісних підстав (способів) належать такі, при яких право власності на річ виникає вперше або незалежно від права попереднього власника на цю річ. До них належать: виготовлення або створення нової речі (виробництво), переробка речі (специфікація), привласнення загальнодоступних дарів природи, знахідка, бездоглядні домашні тварини, скарб та інші безхазяйні речі.

До похідних підстав належать такі, при яких набуття права власності у суб'єкта виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника. При переході права власності має місце правонаступництво, оскільки права на придбану річ внаслідок похідного способу такі, які вони були у попереднього власника. До похідних способів належать усі правочини, спрямовані на передачу майна у власність і спадкування, приватизація державного і комунального майна.

Підставами припинення права власності є:

- 1) відчуження власником свого майна;
- 2) відмова власника від права власності;
- 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі;
- 4) знищення майна;
- 5) викуп пам'яток історії та культури;
- 6) викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю;

- 7) викуп нерухомого майна з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене;
- 8) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;
- 9) реквізиція;
- 10) конфіскація;
- 11) припинення юридичної особи чи смерть власника.

Право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом.

22. Поняття та характеристика речей як об'єктів цивільних прав. Види речей

Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК України). Економічні та фізичні властивості речей, їх призначення не є однаковими, внаслідок чого щодо них виникають різноманітні за характером правовідносини. Законодавством встановлюється певний порядок користування та межі розпорядження річчю, що являє собою правовий режим речей.

Види речей. Залежно від особливостей правового режиму речей, їх цільового призначення, інших критеріїв здійснюється їх класифікація. До основних груп такої класифікації, крім класифікації за ознаками оборотоздатності речей, можна віднести: речі рухомі і нерухомі; засоби виробництва та предмети споживання; індивідуально визначені речі та речі, визначені родовими ознаками; речі подільні та неподільні; головні речі та приналежності; речі споживні та неспоживні; складні речі та складові частини речі; продукція, плоди та доходи тощо.

Особливим об'єктом цивільних прав є тварини. Згідно зі ст. 180 ЦК України на них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Тварини, занесені до Червоної книги України, можуть бути предметом цивільного обороту лише у випадках та порядку, встановлених законом.

Майно. Майновий комплекс. Це сукупність майна яка теж виступає об'єктом цивільних прав. Крім цього гроші, валютні цінності та цінні папери також мають режим об'єктів цивільних прав.

23. Поняття та характеристика захисту права власності. Цивільно-правові способи захисту права власності

Право власності є одним із основних інститутів речового права. Під поняттям права власності у загальному трактуванні слід розуміти право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Зміст права власності становлять належні власникові повноваження з володіння, користування та розпорядження.

Забезпечуючи охорону та захист відносин власності в Україні, цивільне право вирішує декілька завдань. По-перше, право забезпечує стабільність відносин власності у суспільстві, що досягається шляхом законодавчого врегулювання відносин власності. По-друге, воно забезпечує відновлення порушених відносин власності, якщо таке трапляється, та притягнення до відповідальності осіб, які є винними у таких порушеннях. Тобто під захистом права власності у цивільному праві розуміється низка передбачених законодавством заходів, що застосовується у випадках порушення цього права та спрямовані на захист і відновлення відносин власності. Право на захист виникає тільки при порушенні прав та інтересів власника.

Захист відносин власності в Україні здійснюється на підставі загальних засад, визначених ст. 386 ЦК України. По-перше, держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. По-друге, власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. По-

третє, власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди.

Заходи, за допомогою яких цивільне право забезпечує захист відносин власності, за своєю юридичною природою є неоднорідними і поділяються на кілька груп. Закон не містить певної класифікації способів захисту права власності, однак вона розроблена у науці цивільного права. Як правило, способи, що забезпечують захист відносин власності, поділяються на речово-правові та зобов'язально-правові. Речово-правові способи регулюються нормами речового права, зобов'язально-правові – нормами зобов'язального права.

24. Поняття та види права спільної власності

Спільна власність виникає тоді, коли право власності належить багатьом суб'єктам на один об'єкт. Існують випадки, коли одне і те саме майно належить на праві власності кільком особам. У такому разі виникає спільна власність. Підстави виникнення можуть бути різними: спільне придбання майна, спадкування, перебування у шлюбі, приватизація, створення селянського (фермерського) господарства тощо. У п. 3 ст. 355 ЦК України вказується, що право спільної власності виникає з підстав, не заборонених законом.

Характерними ознаками спільної власності є множинність суб'єктів та єдність об'єкта. ЦК України передбачає вказані ознаки в п. 1 ст. 355: «Майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно)». Законодавство передбачає два види спільної власності — спільну часткову і спільну сумісну (п. 4 ст. 355 ЦК України).

Спільна власність вважається частковою, якщо договором або законом не встановлена спільна сумісна власність на майно. Власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю. Суб'єктами права спільної часткової власності можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, територіальні громади.

Співвласник відповідно до своєї частки у праві спільної часткової власності зобов'язаний брати участь у витратах на управління, утримання та збереження спільного майна, у сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів), а також нести відповідальність перед третіми особами за зобов'язаннями, пов'язаними із спільним майном. Співвласник має право самостійно розпорядитися своєю часткою у праві спільної часткової власності.

Спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності є спільною сумісною власністю. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, а також майно набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників. У разі вчинення одним із співвласників правочину щодо розпорядження спільним майном вважається, що він вчинений за згодою всіх співвласників. Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена. Співвласники мають право уповноважити одного з них на вчинення правочинів щодо розпорядження спільним майном.

25. Поняття та класифікація речових прав на чуже майно

У ст. 395 ЦК України зазначено, що речовими правами на чуже майно вважаються: право володіння, сервітут, суперфіцій, емфітевзис. Законом можуть бути передбачені інші речові права на чуже майно. Тобто законодавець не тільки

чітко визначає види прав на чужі речі, зміст яких розкривають відповідні норми нового ЦК України, а й залишає вільним місце для тих прав, що виникатимуть у процесі подальшого розвитку приватних відносин у нашому суспільстві. На перший погляд, такий підхід є дуже вдалим, але все ж таки він містить і певну проблему, оскільки проголошує надто вільне встановлення нових видів речових прав.

Володільцем чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе. Право володіння чужим майном може належати одночасно двом або більше особам. Фактичне володіння майном вважається правомірним, якщо інше не випливає із закону або не встановлено рішенням суду.

Право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може належати власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут).

Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (далі - землекористувач). Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб може відчужуватися і передаватися у порядку спадкування.

Власник земельної ділянки має право надати її в користування іншій особі для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель (суперфіцій). Таке право виникає на підставі договору або заповіту. Право користування земельною ділянкою, наданою для забудови, може бути відчужене землекористувачем або передаватися у порядку спадкування. Таке право може бути встановлено на визначений або на невизначений строк.

26. Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності

Відповідно до ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожна особа має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності і ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. ЦК України у ст. 418 дає визначення поняття права інтелектуальної власності як право особи на результат інтелектуальної творчої діяльності.

Визначенню та охороні виключних прав інтелектуальної власності присвячена книга четверта ЦК України та ряд спеціальних законів України. Ці законодавчі акти сформували у сукупності підгалузь цивільного законодавства України, що регулює цивільні відносини у галузі прав інтелектуальної власності. Законодавство про право інтелектуальної власності - це система правових норм про особисті немайнові і майнові права на всі ті результати інтелектуальної діяльності і прирівняні до них об'єкти, що визнаються й охороняються законом.

Відповідно до Конвенції, якою була заснована Всесвітня організація інтелектуальної власності (1967 р.), інтелектуальна власність об'єднує права, що належать до:

- літературних, художніх і наукових здобутків;
- виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач;
- винаходів у всіх галузях людської діяльності;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;

- товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень;
- захисту від недобросовісної конкуренції;
- всі інші права, що належать до інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях.

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається кодексом та іншими законами. Кодексом визначено співвідношення права інтелектуальної власності та права власності як різних правових категорій.

Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 419 ЦК України).

27. Поняття та загальна характеристика об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності

Об'єкти цивільного права це все те з приводу чого у суб'єктів виникають права та обов'язки. Стаття 420 ЦК України конкретизує перелік об'єктів права інтелектуальної власності, яким в Україні надано правову охорону. Зокрема, до цих об'єктів належать:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є творець об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності може належати кільком особам спільно, тоді його реалізація здійснюється спільно або за договором між цими особами.

Зазначені суб'єкти відповідно до ЦК України наділяються такими особистими немайновими правами інтелектуальної власності:

- 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдавати шкоди честі та репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

28. Поняття та загальна характеристика авторського права. Об'єкти та суб'єкти авторського права

Авторське право — це сукупність норм цивільного права, якими регулюються відносини щодо визнання авторства й охорони творів науки, літератури і мистецтва,

встановлення режиму їх використання, наділення їх авторів особистими немайновими і майновими правами, захисту прав авторів та інших правоволодільців.

Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме:

- 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- 3) комп'ютерні програми;
- 4) бази даних;
- 5) музичні твори з текстом і без тексту;
- 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- 7) аудіовізуальні твори;
- 8) твори образотворчого мистецтва;
- 9) твори, архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності;
- 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- 13) сценічні обробки творів, обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- 14) похідні твори;
- 15) збірки творів, збірки обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірки звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за доббором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;
- 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;
- 17) інші твори.

Об'єктом авторського права може бути як твір в цілому, так і його окрема частина, що відповідає критеріям охороноздатності і може використовуватися самостійно.

Закон України «Про авторське право та суміжні права» визначає, що суб'єктами авторського права є автори творів науки, літератури і мистецтва, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права. Іноземні особи та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів чи на основі принципу взаємності мають однакові з особами України права, передбачені цим Законом.

Відповідно до ст. 435 ЦК України первинним суб'єктом авторського права є автор твору. За відсутності доказів іншого - автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства).

Авторське право на твір виникає у творця завдяки факту його створення.

29. Поняття суміжного права. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав

Суміжні права — це права виконавців на результати творчої діяльності, їх спадкоємців та інших правоволодільців, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконання, права виробників фонограм, відеогам, їх

спадкоємців (правонаступників) та осіб, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм і відеограм, а також організацій мовлення та їх правонаступників, які охороняються авторським правом.

ЦК України визначає, що об'єктами суміжних прав без виконання будь-яких формальностей щодо цих об'єктів та незалежно від їх призначення, змісту, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження є:

- а) виконання;
- б) фонограми;
- в) відеограми;
- г) програми (передачі) організацій мовлення.

Об'єкти суміжних прав виражаються у будь-яких способах виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів; у записі будь-якого виконання на фонограмі та відеограмі; у сповіщенні програм через трансляції в ефір і по проводах.

Суб'єкти суміжних прав. Відповідно до ЦК України первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. За відсутності доказів іншого виконавцем, виробником фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі організації мовлення.

Суб'єктами суміжних прав можуть бути також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону (ст. 450 ЦК України), зокрема спадкоємці (чи правонаступники) виконавців, виробників фонограм і відеограм, організацій мовлення.

30. Поняття права інтелектуальної власності на винахід, наукове відкриття, корисну модель, промисловий зразок

Винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання (ст. 459 ЦК України). Об'єктом винаходу може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології.

Корисна модель вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання (ст. 460 ЦК України). Об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології.

Промисловий зразок вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим. Об'єктом промислового зразка можуть бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу (ст. 461 ЦК України).

У своїй сукупності винахід, корисна модель та промисловий зразок є промисловою власністю. Підтвердженням права інтелектуальної власності на зазначені об'єкти є патент. Патент слід розцінювати як визнання і підтвердження з боку держави того, що надана пропозиція є винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком; надання суспільству інформації про наявність винаходу і його охорону державою; визначення пріоритету та авторства його створювачів. Патент закріплює також і права та обов'язки автора, патентовласника та інших суб'єктів патентних відносин.

Отже, патент це техніко-юридичний документ, який визнає, підтверджує з боку держави те, що надана пропозиція є винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком, надає суспільству інформацію про наявність винаходу і його

охорону державою, визначає пріоритет та авторство. Для одержання патенту автор, роботодавець чи їх правонаступники подають заявку до Установи.

Патентне право — це сукупність норм, що регулюють майнові й особисті немайнові відносини, які виникають у зв'язку з визнанням авторства на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, з охороною прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, установленням режиму використання цих об'єктів, матеріальним і моральним стимулюванням, а також захистом прав авторів і патентовласників.

31. Поняття зобов'язання та підстави його виникнення

Зобов'язальне право — це система цивільно-правових норм, які регулюють майнові відносини (здебільшого відносини майнового обороту), що виникають у зв'язку з переданням майна, виконанням робіт, наданням послуг, відшкодуванням шкоди або поверненням безпідставно придбаного майна.

Зобов'язання є цивільним правовідношенням, що виникає між двома особами, у силу якого одна з них, кредитор, має право вимагати від іншої, боржника, здійснення певної дії.

Підстави виникнення зобов'язання:

- із правочинів (також договорів), як передбачених законом, так і не передбачених законом, але таких, що не суперечать йому (договірні зобов'язання й зобов'язання з односторонніх правочинів);

- з неправомірних дій (зобов'язання, що виникають унаслідок заподіяння майнової й немайнової шкоди іншій особі, та зобов'язання, що виникають унаслідок придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх правових підстав);

- унаслідок створення творів науки, літератури, мистецтва, а також винаходів та інших результатів творчої діяльності;

- з інших юридичних фактів (створення небезпеки (загрози) життю й здоров'ю фізичних осіб, а також їх майну й майну юридичних осіб, ін.);

- у випадках, передбачених актами цивільного законодавства, зобов'язання можуть виникати з рішень суду;

- у випадках, передбачених актами цивільного законодавства, зобов'язання можуть виникати з актів публічної влади (наприклад, рішення про вилучення земельної ділянки для державних потреб є підставою для виникнення зобов'язання про викуп такої ділянки державою).

32. Належне та реальне виконання зобов'язання

Під виконанням зобов'язання розуміють здійснення кредитором і боржником дій, опосередкованих їх правами й обов'язками, що впливають із зобов'язання.

Принцип належного виконання означає, що зобов'язання повинно бути виконано належним чином, належними суб'єктами, у належному місті, у належний час та належним предметом. Виконання боржником зобов'язання таким чином звільняє його від обов'язку і призводить до припинення зобов'язання.

Зобов'язання повинно виконуватися належним чином, тобто таким способом, який найбільше задовольняє інтереси приймаючих у ньому участь сторін. Під способом виконання розуміється порядок, систематичність виконання боржником дій з виконання ним своїх обов'язків.

Зобов'язання повинно виконуватися належними сторонами, тобто, суб'єктами. Інколи виконавець може залучати до виконання інших осіб. У такому випадку він повинен отримати дозвіл від замовника.

Належне виконання зобов'язання означає і те, що воно повинно виконуватися у належному місці. Вибір місця виконання, перш за все, визначає — де боржник повинен виконувати свій обов'язок, оскільки це може впливати на витрати сторін при його здійсненні (транспортні, таможні витрати, вартість товару тощо). За

загальним правилом ст. 532 ЦК місце виконання зобов'язання встановлюється у договорі.

Для належного виконання зобов'язання необхідно щоб воно виконувалося у належний строк (термін). Під строком виконання розуміється певний період у часі, а терміном є певний момент у часі, з настанням якого боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок.

Виконання зобов'язання належним предметом передбачає, що боржник застосовує тільки той предмет, наприклад, технічні засоби, фарбу чи якісь інші матеріали, які відповідають умовам договору.

Принцип реального виконання передбачає, що зобов'язання повинно бути виконано в натурі, тобто щоб боржник виконав свій обов'язок в такий самий спосіб, як того вимагає договір або закон – переданий той самий товар, виконана визначена робота чи надана зазначена послуга. Цей принцип знаходить своє втілення у ст. 620 ЦК України, яка передбачає, що у разі невиконання боржником обов'язку передати кредиторів у власність або у користування річ, визначену індивідуальними ознаками, кредитор має право витребувати цю річ у боржника та вимагати її передання відповідно до умов зобов'язання.

33. Види забезпечення виконання зобов'язання

Під видами забезпечення виконання зобов'язань слід розуміти спеціальні правові засоби, які в інтересах кредитора гарантують виконання основного зобов'язання боржником на його користь.

ЦК України визначає їх як види забезпечень і відносить до них: неустойку, поруку, гарантію, завдаток, заставу та притримання.

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання (ст. 549 ЦК України).

За договором поруки поручитель (фізична або юридична особа) поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку (ст. 553 ЦК України).

За гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку (ст. 560 ЦК України).

Завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторів боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання (ст. 570 ЦК України). Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом.

В силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави) (ст. 572). Застава може бути у вигляді іпотеки або закладу.

Кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання (ст. 594 ЦК України).

34. Поняття і характеристика порушення зобов'язання та правові наслідки його порушення

Відповідно до ст. 610 ЦК порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).

Щодо такої категорії як невиконання зобов'язання, слід зазначити, що воно має місце, коли боржник взагалі не здійснив дії (або не утримався від дії), яка складає предмет зобов'язання, або допустив порушення таких умов, що надають кредитором право відмовитися від прийняття виконання.

З приводу неналежного виконання, потрібно звернутися, власне, до виконання зобов'язання, і, проаналізувавши загальні положення виконання зобов'язання, можна відзначити, що умовами належного виконання зобов'язання є виконання зобов'язання належними сторонами, у встановлений строк (термін), щодо належного предмета, належним способом, у належному місці. Із зазначеного можна зробити висновок, що неналежним є виконання зобов'язання, коли порушується хоча б одна з умов належного виконання зобов'язання.

Стаття 611 ЦК України містить положення, відповідно до якого у випадку порушення зобов'язання настають правові наслідки, установлені договором або законом, зокрема:

- 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору;
- 2) зміна умов зобов'язання;
- 3) сплата неустойки;
- 4) відшкодування збитків і моральної шкоди.

Сторона, права та інтереси якої порушені іншою стороною, має право в односторонньому порядку припинити чи змінити умови зобов'язання. Така відмова повинна бути передбачена або законом, або договором. Якщо ж останній не погоджується з таким рішенням, він має право звернутися до суду.

Найбільш розповсюдженим правовим наслідком (відповідальністю) за невиконання зобов'язання є сплата неустойки у вигляді пені чи штрафу. Неустойка є не тільки відповідальністю, але й способом забезпечення зобов'язання. Вона не звільняє боржника і від відшкодування збитків, які виступають або як реальні збитки, або як упущена вигода. Збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Відшкодування моральної шкоди. Підстави для її відшкодування передбачені ст. 23 ЦК України, де зазначено, що моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

35. Поняття, характеристика солідарної та субсидіарної відповідальності за порушення зобов'язання

Цивільно-правова відповідальність за порушення зобов'язання – це реалізація (застосування) правовідновлювальної санкції, внаслідок чого на особу накладаються негативні майнові наслідки його протиправної поведінки, що супроводжується стимулюванням порушника до здійснення певних дій у майбутньому. Вона має за мету захист інтересів потерпілої особи.

У своїй більшості зобов'язання виконуються належним чином, але у випадку невиконання або неналежного виконання боржником свого обов'язку завжди виникає питання про порушення зобов'язання та, як наслідок, відповідальність боржника перед кредитором, умови та обсяг такої відповідальності. Поняття цивільно-правової відповідальності було і залишається одним із дискусійних в

цивілістичній теорії. Цивільно-правова відповідальність – це міра правового впливу на особу за здійснення ним правопорушення. Правопорушення у широкому розумінні слова – це антисуспільне діяння, що завдає шкоди суспільству і карається за законом. Цивільне правопорушення полягає не тільки у невиконанні або неналежному виконанні зобов'язання, що виникає із договору, односторонньої правомірної дії або закону, але й в силу охоронних зобов'язань, наприклад, завдання майнової чи моральної шкоди.

Цивільно-правова відповідальність полягає у покладанні на зобов'язану особу (боржника) за невиконання або неналежне виконання зобов'язання або за порушення абсолютних прав несприятливих майнових наслідків, передбачених правовою нормою.

Солідарна відповідальність настає у зобов'язанні з множинністю осіб на боці кредитора тільки у випадках, прямо передбачених договором або законом. При солідарній відповідальності кредитор має право відшкодування збитків як від усіх співборжників спільно, так і від кожного із них окремо, як повністю, так і в певній частині. Інколи кредитору надається право обирати або солідарну, або часткову відповідальність боржників. Так, ст. 1190 ЦК України передбачає, що особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим, але за заявою потерпілого (кредитора) суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини.

Субсидіарна відповідальність – це допоміжна відповідальність третьої особи за боржника, що встановлюється договором або законом на випадок невиконання боржником свого обов'язку кредиторіві.

36. Поняття та способи припинення зобов'язань

Під припиненням зобов'язання розуміють припинення існування суб'єктивних прав і обов'язків, які становлять зміст зобов'язання, на підставах, передбачених законом або договором. Тобто кредитор і боржник більше не будуть пов'язані між собою правами й обов'язками.

Припинення зобов'язання означає, що перестає існувати само зобов'язання як цивільно-правове відношення, а отже перестають існувати право кредитора та кореспондуючий йому обов'язок боржника. Припиняється правовий зв'язок між управомоченою особою – кредитором і зобов'язаною – боржником, тобто кредитор не має права заявляти свої вимоги, а боржник має право не виконувати свої обов'язки з моменту припинення зобов'язання. Це відбувається як у випадку належного виконання зобов'язання, так і неналежного або при невиконанні зобов'язання, яке припинено. Але само по собі зобов'язання не може припинитися, для цього потрібні певні обставини, тобто юридичні факти, які іменуються правоприпиняючими.

Правоприпиняючі факти можуть бути як діями (новація, залік, прощення боргу) і, відповідно, залежать від волі учасників зобов'язання, так і подіями (смерть фізичної особи в особистих зобов'язаннях, ліквідація юридичної особи, поєднання боржника і кредитора в одній особі), що не залежать від волі учасників.

Правоприпиняючі юридичні факти інакше називають підставами, або способами припинення зобов'язань і вони встановлюються договором або законом. Ч. 1 ст. 598 ЦК України передбачає, що зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом, а тому підстави припинення в літературі поділяють на договірні і законні, а останні в свою чергу на загальні та спеціальні. За наведеною класифікацією до загальних підстав відносять підстави, передбачені главою 50 ЦК України: 1) припинення зобов'язання виконанням; 2) припинення зобов'язання переданням відступного; 3) припинення зобов'язання зарахуванням; 4) припинення зобов'язання за домовленістю сторін; 5) припинення зобов'язання прощенням боргу; 6) припинення зобов'язання поєднанням

боржника й кредитора в одній особі; 7) припинення зобов'язання неможливістю його виконання; 8) припинення зобов'язання смертю фізичної особи; 9) припинення зобов'язання ліквідацією юридичної особи.

Спеціальні підстави поділяють на: 1) підстави, що застосовуються як санкції за порушення зобов'язань у випадках, передбачених законом або договором: відмова від прийняття виконання (ч. 3 ст. 612 ЦК); одностороння відмова від зобов'язання (ст. 615 ЦК); 2) інші підстави, передбачені договором або законом: закінчення строку довіреності (ч. 1 ст. 248 ЦК); припинення поруки (ст. 559 ЦК); припинення гарантії (ст. 568 ЦК); припинення права застави (ст. 593 ЦК); неукладання основного договору (ч. 3 ст. 635 ЦК); розірвання договору (ч. 2 ст. 653 ЦК) тощо.

37. Поняття цивільно-правового договору та його види. Форма договору

Цивільно-правовий договір - це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Договори мають різноманітні ознаки, на підставі яких у цивільному праві здійснюється їх класифікація.

За правовими наслідками здійснюється розподіл на такі види договорів: 1) договори про передачу майна у власність (купівля-продаж, міна, дарування тощо); 2) договори про передачу майна у тимчасове користування (оренда, лізинг, прокат тощо); 3) договори про надання послуг (доручення, комісія, перевезення тощо); 4) договори на виконання робіт (підряд); 5) договори на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні тощо); 6) договори про спільну діяльність (установчий договір тощо), інші групи договорів, виділені за окремими критеріями.

Залежно від розподілу обов'язків між сторонами розрізняють односторонні, двосторонні й багатосторонні договори. Залежно від послідовності досягнення юридичної мети розрізняють основні й попередні договори (ст. 635 ЦК України). Залежно від того, хто отримує вигоду з договору, розрізняють договори, які укладаються на користь їх учасників та договори на користь третьої особи (ст. 636 ЦК України). Залежно від порядку укладення договорів розрізняють погоджені договори та договори приєднання (ст. 634 ЦК України). Залежно від визначення або невизначення договору в законодавчих актах розрізняють поійменовані та непоійменовані договори. Залежно від наявності зустрічного відшкодування розрізняють відплатні й безвідплатні договори. Залежно від моменту виникнення прав і обов'язків за договором розрізняють консенсуальні та реальні договори.

Різновидами договорів є публічний договір та договір приєднання.

ЦК України передбачає наступні форми договору: усну (вербальну) та письмову. Письмова форма у свою чергу може бути простою, або нотаріально посвідченою. У правочинах з нерухомістю потрібна державна реєстрація. Крім цього, доктринально визначаються конклюдентні дії та віртуальна форма договору.

38. Укладення, зміна та розірвання цивільно-правового договору

Укладення договору є процесом узгодження особами, які виявили бажання укласти договір, істотних умов майбутнього договору й, у певних випадках, здійснення ними інших дій. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Велике значення має той факт, чи сторони присутні при укладанні договору, чи вони знаходяться в різних місцях. В обох випадках погодження між ними умов договору здійснюється у два етапи: 1) внесення пропозиції (оферти) однією стороною (оферентом) укласти договір; 2) прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною (акцептантом). При цьому оферта й акцепт ідуть послідовно й ніколи не

співпадають. В юридичній літературі визначається, що процес укладання договору зумовлений власне природою цієї правової категорії.

Пропозицію укласти договір (оферту) може зробити кожна із сторін майбутнього договору. Пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. Реклама або інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, є запрошенням робити пропозиції укласти договір, якщо інше не вказано у рекламі або інших пропозиціях. Пропозиція укласти договір може бути відкликана до моменту або в момент її одержання адресатом. Пропозиція укласти договір, одержана адресатом, не може бути відкликана протягом строку для відповіді, якщо інше не вказане у пропозиції або не впливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена.

Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття (акцепт) повинна бути повною і безумовною. Особа, яка прийняла пропозицію, може відкликати свою відповідь про її прийняття, повідомивши про це особу, яка зробила пропозицію укласти договір, до моменту або в момент одержання нею відповіді про прийняття пропозиції.

Договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. Якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії. Договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації, а в разі необхідності і нотаріального посвідчення, і державної реєстрації - з моменту державної реєстрації.

Договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для даного виду договорів не передбачалася. Якщо сторони домовилися укласти у письмовій формі договір, щодо якого законом не встановлена письмова форма, такий договір є укладеним з моменту його підписання сторонами. Якщо сторони домовилися про нотаріальне посвідчення договору, щодо якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення, такий договір є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення.

Зміна умов договору або розірвання договору можуть розглядатися, по-перше, як правовий наслідок порушення однією зі сторін договірної зобов'язання (ст. 611 ЦК України); по-друге, як етап розвитку договірної зобов'язання (ст. 651 ЦК України).

Згідно зі ст. 651 ЦК України зміна або розірвання договору можуть здійснюватися: 1) за згодою сторін; 2) за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін у разі істотного порушення договору другою стороною й в інших випадках, установлених договором або законом; 3) у разі односторонньої відмови від договору, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом.

39. Поняття та характеристика договору купівлі-продажу

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцю), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Договір купівлі-продажу є двостороннім, відплатним, направленим на перехід майна від одного власника до другого. Він може бути консенсуальним або реальним залежно від того, чи передається товар у момент укладення правочину.

Форма договору може бути як усна так і письмова. Сторонами у договорі виступають продавець та покупець.

Істотною умовою є предмет договору купівлі-продажу. У договорі сторони можуть прийняти будь-які умови – звичайні, випадкові. Але, якщо договір укладено, то сторони зобов'язані їх виконувати у повному обсязі.

Предметом договору купівлі-продажу може бути товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. Предметом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права. До договору купівлі-продажу майнових прав застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не випливає із змісту або характеру цих прав. Предметом договору купівлі-продажу може бути право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру. До договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються положення про відступлення права вимоги, якщо інше не встановлено договором або законом.

Сторони за договором мають свої права та обов'язки. Основними правами покупця є право на отримання товару належної якості, належної кількості та належний строк. Основними його обов'язками є: своєчасно внести плату. Основними обов'язками продавця є своєчасне надання товару покупцеві належної якості та належної кількості. Його основними правом є право на отримання плати за товар.

Різновидами договору купівлі-продажу є: роздрібна купівля-продаж, контрактація сільськогосподарської продукції, поставка, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, а також договір міни (бартеру).

40. Роздрібна купівля-продаж

Одним з різновидів договору купівлі-продажу є договір роздрібною купівлі-продажу, згідно з яким продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцю товар, що здебільшого призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його. ЦК України прямо встановлює, що договір роздрібною купівлі-продажу є публічним. Крім цього він є двохстороннім, відплатним, консенсуальним.

Істотною умовою договору є його предмет.

Права та обов'язки сторін за договором роздрібною купівлі-продажу. Продавець зобов'язаний надати покупцям необхідну, достовірну й вичерпну інформацію про товар. Його основними правом є право на отримання плати за товар.

Вимоги до інформації встановлюються Законом України «Про захист прав споживачів». Покупець має право до укладання договору купівлі-продажу оглянути товар, вимагати проведення в його присутності перевірки властивостей товару або демонстрації користування товаром, якщо це не виключено характером товару й не суперечить правилам роздрібною торгівлі. Невиконання цього припису закону продавцем надає покупцю право вимагати відшкодування збитків, завданих необґрунтованим ухиленням від укладення договору, а якщо договір укладено, у розумний строк відмовитися від договору, вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми й відшкодування збитків, а також моральної шкоди.

Покупець має право обміняти придбаний у продавця товар неналежної якості на аналогічний товар іншого розміру, форми, габариту, фасону, комплектації тощо. Таке право має бути реалізовано протягом 14 днів з моменту придбання товару, якщо більш тривалий строк не визначений продавцем і за умови, що товар не втратив товарного виду, споживчі якості, не був у споживанні, та за умови доказу придбання товару саме в цього продавця. Таким доказом, як правило, є чек, касовий ордер і т.д. Якщо в продавця немає необхідного для обміну товару, покупець має право повернути придбаний товар продавцю та одержати сплачену за нього грошову суму. Основним обов'язком покупця є своєчасне внесення плати.

Форма договору роздрібної купівлі-продажу може бути письмовою й усною.

Особливості укладення договору роздрібної купівлі-продажу полягають у тому, що останній може укладатися шляхом публічної пропозиції, тобто звернення до невизначеного кола осіб. Таке звернення може міститися в рекламі, різноманітних вивісках, каталогах, у виставленні товару, демонстрації його зразків у місці продажу й т.д. Головною умовою такої пропозиції є вміст всіх істотних умов договору.

Роздрібна купівля-продаж передбачає декілька різновидів продажу товарів, серед яких: продаж товарів за зразками, з використанням автоматів, договір найму-продажу, договір з умовою прийняття товару в установленний строк, договір з умовою про доставку товару покупцю.

41. Договір поставки. Договір контракції сільськогосподарської продукції

За договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

Договір поставки є консенсуальним, двостороннім і відплатним. Форма договору проста письмова.

Сторонами договору поставки є постачальник і покупець, які здійснюють підприємницьку діяльність. Умови договору поставки: предмет, строки поставки, кількість, асортимент (номенклатура), якість товару, його комплектність, ціна. Предметом (об'єктом) договору поставки є товар, призначений для підприємницької діяльності або інших цілей, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім та іншим споживанням.

До договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж. На практиці застосовуються Положення про поставку продукції виробничо-технічного призначення і Положення про поставку товарів народного споживання, затверджені постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888, роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 12 листопада 1993 р. №01-6/1205 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з поставкою продукції і товарів неналежної якості та некомплектних" та від 30 березня 1993 р. №02-5/218 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань за договором поставки".

За договором контракції сільськогосподарської продукції виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

Договір контракції сільськогосподарської продукції є консенсуальним, двостороннім і відплатним. Форма договору проста письмова.

Сторонами договору є виробник сільськогосподарської продукції і заготівельник (контрактант). Виробниками можуть виступати колективні, державні, акціонерні сільськогосподарські підприємства, фермерські та інші господарства. Заготівельники (контрактанти) — організації, на які у встановленому порядку покладені функції державної закупівлі сільськогосподарської продукції (міністерства, відомства, а також підприємства й організації, яким надані такі повноваження, наприклад, організації споживчої кооперації).

У договорі контрактації передбачаються такі умови, як предмет, кількість (за видами продукції), якість, строки, порядок і умови доставки та місця здачі сільськогосподарської продукції. Предметом договору контрактації є сільськогосподарська продукція.

Заготівельник (контрактант) зобов'язаний на умовах, передбачених договором, забезпечити сільськогосподарського товаровиробника основними матеріально-технічними ресурсами в рахунок авансів під закупівлю продукції (паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин тощо). У договорі також передбачається взаємна майнова відповідальність сторін у разі невиконання ними обов'язків.

До договору контрактації сільськогосподарської продукції застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та договору поставки.

42. Правова характеристика договору дарування

За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність (п. 1 ст. 717 ЦК України).

Договір дарування згідно з ЦК України може бути як реальним, так і консенсуальним. Ознакою, що поєднує обидва види договору дарування, вважається його безоплатність. Підставою (метою) такої угоди є намір особи (дарувальника) передати майно безоплатно. За наявності зустрічного задоволення договір дарування вважатиметься недійсним. Договір не є даруванням, якщо обдаровуваний зобов'язується при цьому вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру (п. 2 ст. 717 ЦК України).

Договір дарування за ЦК України є одностороннім договором, т.я. обов'язок є тільки в дарувальника.

Форма договору дарування диференційована у ст.719 ЦК України залежно від речей, що є предметом договору дарування:

- договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладений усно;

- договір дарування нерухомої речі укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню;

- договір дарування майнового права та договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому укладається у письмовій формі — у разі недодержання цієї форми він визнається нікчемним;

- договір дарування рухомих речей, які мають особливу цінність, укладається у письмовій формі. Передання такої речі за усним договором є правомірним, якщо суд не встановить, що обдаровуваний заволодів нею незаконно;

- договір дарування валютних цінностей на суму, яка перевищує п'ятидесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Сторонами у договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада. Батьки (усиновлювачі), опікуни не мають права дарувати майно дітей, підопічних. Підприємницькі товариства можуть укладати договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом дарувальника. Це положення не поширюється на право юридичної особи укладати договір пожертви (ст. 720 ЦК України).

Важливим елементом у договорі дарування є зазначення про те, що дарувальник передає або зобов'язується передати у майбутньому обдаровуваному безоплатно майно у власність.

Оскільки дарування — договір, він може мати місце лише за життя дарувальника. Договори дарування «на випадок смерті» за чинним законодавством

не дозволяються. При договорі дарування з обов'язком передання дарунка у майбутньому в разі, якщо до настання умови, визначеної у договорі, дарувальник або обдарований помре, договір дарування припиняється (п. 3 ст. 723 ЦК України).

43. Поняття та характеристика договору міни. Бартер

Відповідно до ст. 715 ЦК України договір міни (бартеру) — це договір, за яким кожна зі сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший або здійснити обмін майна на роботи чи послуги (бартер).

Особливістю даного договору є те, що кожна зі сторін договору міни є продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін, проте еквівалентом за майно, що передається, є не грошова сума, а інше майно. Однак договором може бути встановлена доплата за товар більшої вартості, що обмінюється на товар меншої вартості.

Суб'єктами договору міни можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Предметом договору міни є дії кожної зі сторін з передачі у власність іншої сторони товару, що обмінюється.

Характерними рисами договору міни є його консенсуальність — кожна зі сторін зобов'язується передати у власність іншій стороні один товар в обмін на інший; відплатність — оскільки кожна із його сторін за виконання своїх обов'язків з передачі товару контрагенту має отримати від останнього зустрічне надання у вигляді іншого товару, що обмінюється; двосторонність — оскільки кожна зі сторін договору має певні зобов'язання на користь іншої сторони і вважається боржником іншої сторони в тому, що має виконати на її користь, і одночасно її кредитором у тому, що має право від неї вимагати. Крім того, у договорі міни є два важливих яскраво виявлених зустрічних зобов'язання: кожна зі сторін зобов'язується передати контрагенту відповідний обмінюваний товар, ці товари взаємно обумовлюють один одного і є в принципі економічно еквівалентними.

До договору міни застосовуються правила про договір купівлі-продажу, якщо інше не впливає з відносин сторін. Поширення на відносини міни переважної більшості норм ЦК, що регулюють купівлю-продаж, свідчить про подібну правову природу цих договорів. Правила ЦК, що стосуються умов дійсності договору, моменту виникнення права власності на річ тощо, застосовуються до договору міни. Тому спори з цього приводу вирішуються на підставі статей ЦК, що регулюють договір купівлі-продажу.

Ряд правил, що стосуються купівлі-продажу, не можуть бути застосовані до договору міни через специфіку змісту відносин за договором міни. Це, зокрема, норми, що передбачають обов'язок покупця сплатити ціну майна, право покупця вимагати зменшення ціни; продаж товарів у кредит.

44. Договір ренти

За договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі.

Договір ренти слід відрізняти від інших цивільно-правових договорів. Його відмінність від договору дарування у тому, що одержувач ренти має право вимагати надання зустрічного задоволення — рентного доходу. Характер зустрічного задоволення відрізняє договір ренти від договорів купівлі-продажу і міни. Обсяг належних одержувачу рентних платежів є невизначеним, оскільки зобов'язання з виплати ренти діє безстрокове або протягом певного строку.

Договором ренти може бути встановлений обов'язок виплачувати ренту безстроково (безстрокова рента) або протягом певного строку (ст. 731 ЦК України).

Договір ренти є реальним, тому що крім надання йому відповідної форми для його укладення потрібна ще передача певного майна платникові ренти, після якої

одержувач ренти не несе за договором ніяких обов'язків, а має лише права. Тому договір ренти є одностороннім.

Договір ренти укладається у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню, а договір про передачу нерухомого майна під виплату ренти підлягає також державній реєстрації.

Сторонами у договорі ренти можуть бути фізичні або юридичні особи.

Предметом договору ренти є будь-яке оборотоздатне рухоме та нерухоме майно. Договором ренти може бути встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату або безоплатно.

Рента може виплачуватися у грошовій формі або переданням речей, виконанням робіт чи наданням послуг. Форма виплати ренти та її розмір встановлюються договором.

У разі передання під виплату ренти земельної ділянки або іншого нерухомого майна одержувач ренти набуває право застави на це майно. Платник ренти має право відчужувати майно, передане йому під виплату ренти, лише за згодою одержувача ренти. У разі відчуження нерухомого майна іншій особі до неї переходять обов'язки платника ренти.

Платник безстрокової ренти має право відмовитися від договору ренти. Умова договору, відповідно до якої платник безстрокової ренти не може відмовитися від договору ренти, є нікчемною.

Договором ренти можуть бути встановлені умови здійснення платником безстрокової ренти відмови від договору ренти. Договір ренти припиняється після спливу трьох місяців від дня одержання одержувачем ренти письмової відмови платника безстрокової ренти від договору за умови повного розрахунку між ними (ст. 739 ЦК).

45. Поняття та характеристика договору довічного утримання (догляду)

За договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ст. 744 ЦК України). Предметом договору довічного утримання є будь-яке оборотоздатне рухоме та нерухоме майно.

Юридична характеристика договору довічного утримання (догляду). Він є одностороннім, оскільки за ним лише одна сторона — набувач наділений обов'язками, а друга сторона — відчужувач має лише права.

Цей договір є відплатним, оскільки набувач отримує у власність певне майно, а відчужувач — необхідне утримання у вигляді відповідних матеріальних благ і послуг. При цьому цивільне законодавство не вимагає, щоб вартість переданого відчужувачем майна була еквівалентною вартості наданого набувачем утримання. Договір довічного утримання є реальним договором, оскільки момент укладення договору довічного утримання пов'язаний з передачею майна {статті 334, 748 ЦК України}.

Сторонами у договорі довічного утримання (догляду) є відчужувач та набувач. Відповідно до ст. 746 ЦК України відчужувачем у договорі довічного утримання може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я. Набувачем у договорі довічного утримання може бути повнолітня дієздатна фізична або юридична особа. Договір довічного утримання може бути укладений відчужувачем на користь третьої особи (ст. 746 ЦК України). Майно, що належить співвласникам на праві спільної сумісної власності, зокрема майно, що належить подружжю, може бути відчужене ними на підставі договору довічного утримання (догляду).

46. Договір найму (оренди)

За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України). Договір найму є найпоширенішим зобов'язанням з передачі майна у користування.

Наймач отримує майно не у власність, а лише у тимчасове користування. Цим договір майнового найму відрізняється від договорів купівлі-продажу, міни, дарування, за якими одержувач майна стає його власником. Крім цього, оскільки користування майном за договором найму є тимчасовим, після закінчення строку договору або у разі його дострокового розірвання наймач зобов'язаний повернути майно у тому самому стані, в якому він його одержав.

Предметом договору найму можуть бути річ, що визначена індивідуальними ознаками і зберігає свій первісний стан при неодноразовому використанні, а також, підприємство як єдиний майновий комплекс (ст. 191 ЦК України).

Сторонами договору найму є наймодавець та наймач.

Договір найму є договором двостороннім, оскільки кожна зі сторін цього договору набуває прав і стає взаємно зобов'язаною; консенсуальним, оскільки він вважається укладеним внаслідок досягнення між сторонами згоди незалежно від моменту передачі речі.

Передача в найм є актом розпорядження, тому наймодавцем має право бути власник речі або особа, якій належать майнові права. Крім цього, наймодавцем може бути також особа, уповноважена на укладення договору найму.

Відповідно до ст. 762 ЦК України договір найму є відплатним. За користування майном з наймача справляється плата, розмір якої встановлюється договором найму.

47. Договір лізингу

Договір лізингу є видом договору оренди, і до нього застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, встановлених відповідними статтями ЦК України та законом.

Основні відмінності, за якими відмежовують договір лізингу від інших видів орендних договорів, вбачається в можливій наявності третьої сторони договору — постачальника майна, що надається в лізинг, та специфічному характері предмета договору, яким можуть бути лише основні фонди виробничого призначення.

Згідно з ЦК України (ст. 806) договір лізингу — це договір, за яким одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).

Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена законодавством до основних фондів. При цьому земельні ділянки та інші природні об'єкти, а також інші речі, заборонені законом, не можуть бути предметом договору лізингу (ст. 807 ЦК України).

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета договору лізингу несе лізингоодержувач, якщо інше не встановлено договором або законом.

Якщо лізингодавець або продавець (постачальник) прострочили передачу предмета договору лізингу лізингоодержувачеві або лізингоодержувач прострочив повернення предмета договору лізингу лізингодавцю, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження несе сторона, яка прострочила (ст. 809 ЦК України).

48. Договір позички. Договір позики

Інститут позички у цивільному законодавстві України виник, як і договір позики, внаслідок рецепції римського права і ґрунтується на римському договорі, який визначався римськими юристами як договір, за яким одна сторона (позичкодавець) надає іншій стороні (позичкоотримувачеві) індивідуально визначену річ у строкове безоплатне користування із зобов'язанням іншої сторони повернути після закінчення її користування ту саму річ у повній цілості. У свою чергу, ЦК України визначає договір позички як договір, за яким одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ст. 827 ЦК України).

Каузою (ціллю) договору позички є набуття користувачем речі позичкодавця у строкове безоплатне користування. Договір позички суттєво відрізняється від зовнішньо схожого на нього договору позики, за яким речі також можуть бути передані безвідплатно.

Сучасне цивільне законодавство визначає договір позики як договір, за яким одна сторона (позичкодавець) передає у власність другій стороні (позичальнику) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позичкодавцю таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (ст. 1046 ЦК України). Метою договору позики для позичальника є набуття ним права власності на грошові кошти або інші речі позичкодавця.

Договір позики є реальним договором, укладення якого прямо пов'язується законом з моментом передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками (ст. 1046 ЦК України).

Договір позики є одностороннім, оскільки за умови його реальності позичкодавець має право лише вимагати повернення предмета позики й сплати відсотків у відплатному договорі, а в позичальника є лише обов'язок повернути позичкодавцю все отримане за договором і сплатити відсотки, якщо договір позики оплатний.

Зазначені договори відрізняються таким: по-перше, право власності на річ у випадку надання речі у позичку зберігається за її власником (позичкодавцем), а річ передається користувачу у тимчасове користування, водночас як за договором позики річ переходить у власність позичальника; по-друге, предметом договору позички може бути річ, визначена індивідуальними ознаками, а предметом договору позики — річ, яка може бути визначена родовими ознаками, та грошові кошти; по-третє, за договором позички має бути повернута та сама річ, а за договором позики повертається річ такого самого роду; по-четверте, договір позички може бути реальним або консенсуальним, а договір позики може бути лише реальним; по-п'яте, до договору позички можуть застосовуватися норми, що регулюють майновий найм (оренду), а до договору позики — ні; по-шосте, договір позички завжди є безвідплатним, а договір позики може бути як відплатним, так і безвідплатним.

49. Договір підряду. Спеціальні види договорів підряду

За договором підряду відповідно до ст. 837 ЦК України підрядник зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням замовника, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Законодавство та підприємницька практика розрізняють декілька різновидів договору підряду. До них, зокрема, належить як власне підряд, так і побутове замовлення, підряд на капітальне будівництво, підряд на виконання проектних та пошукових робіт, підряд на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт тощо.

Договір на виконання науково-дослідних чи дослідно-конструкторських та технологічних робіт має певні особливості, пов'язані з необхідністю обумовлення

питань надання прав на використання результатів робіт, авторськими правами виконавців, подальшим наданням ліцензій, а також з можливою конфіденційністю результатів тощо.

Договір підряду є двостороннім, відплатним, консенсуальним. Сторонами є замовник та підрядник. ЦК України передбачає також субпідряд.

До підрядних договорів можна віднести і виготовлення майнових цінностей за толлінговими схемами (з давальницької сировини), регулювання яких, особливо в галузі зовнішньоекономічних відносин, здійснюється спеціальним законодавством.

Договір підряду, враховуючи його характерні ознаки (підрядник виконує обумовлену сторонами роботу для замовника), має певні схожі риси з іншими договорами, зокрема трудовим договором та договором купівлі-продажу (поставки), особливо при виконанні робіт з матеріалів підрядника та передачі їх у власність замовника.

Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. У тому разі, коли договором передбачено виготовлення речі, підрядник після завершення робіт має передати права на неї замовникові.

Зміст підрядного договору визначається його істотними умовами, якими є предмет договору, його ціна та строки виконання робіт.

Предметом договору підряду є індивідуально визначені речі, договором мають бути чітко визначені їх характеристики, такі як кількість, якість, розміри, інші необхідні характеристики, як правило, на розсуд замовника.

Відповідно до ст. 842 ЦК України ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження (псування) матеріалу до настання строку здачі підрядником визначеної договором підряду роботи несе сторона, яка надала матеріал, а після настання цього строку — сторона, яка пропустила строк, якщо інше не встановлено договором або законом.

50. Загальна характеристика та види договорів про надання послуг

За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ст. 901 ЦК України).

Договір про надання послуг є двостороннім, консенсуальним і як правило - відплатним. Замовник зобов'язаний оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не передбачено договором.

За загальним правилом виконавець має надати послугу особисто. У деяких випадках, якщо це впливає з умов договору або замовник висловив свій намір чи бажання, або відсутність заперечень, виконавець може покласти виконання умов договору на іншу особу. Вибір особи у цьому випадку та відповідальність за її добросовісність, рівень кваліфікації та наслідки дій несе виконавець, який може передати іншій особі як весь обсяг робіт щодо виконання послуги, так і окремі повноваження або окремі дії. Так, беручи на себе виконання договору перевезення, перевізник може доручити охорону вантажу на шляху слідування іншій особі. При цьому відповідальність за збереження вантажу залишається за перевізником. Замовник, як правило, навіть не знає, хто і в якій частині здійснює охорону.

З огляду на стан сучасного законодавства можна відокремити певні види договорів про надання послуг. В юридичній літературі, з огляду на характер діяльності надавача послуг, їх поділяють на послуги фактичного характеру — перевезення, зберігання, сплатне надання послуг; послуги юридичного характеру — доручення, комісія; комплексного юридичного та фактичного характеру —

транспортне експедирування, управління майном; послуги фінансового характеру — позика, кредит, банківський вклад, банківський рахунок, страхування.

Однією з істотних умов договору про оплатне надання послуг є оплата, тобто її розмір, строки та порядок внесення.

51. Договір перевезення. Договір транспортного експедирування

За договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату (ст. 909 ЦК України).

Договір перевезення вантажу укладається у письмовій формі, оскільки перевізник зобов'язаний скласти та видати відправнику відповідний документ про прийняття вантажу до перевезення. Цим документом може бути транспортна накладна, коносамент або інший документ, передбачений транспортним статутом або кодексом.

Цей договір є, як правило, реальним, оскільки відправник передає вантаж перевізнику, а останній видає документ, що підтверджує цей факт.

Предметом договору є послуги з доставки, зберігання, видачі, завантаження-розвантаження вантажів.

Договір перевезення має відплатний характер. Плата за перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти транспортом загального користування встановлюється за домовленістю сторін, якщо вона не встановлена тарифами, затвердженими в установленому порядку (ст. 916 ЦК України).

Договір перевезення укладається на певні строки, за порушення яких встановлюються штрафи, обумовлені, як правило, статутами чи кодексами. У разі прострочення доставки вантажу перевізник зобов'язаний відшкодувати другій стороні збитки, завдані порушенням строку перевезення, якщо інші форми відповідальності не встановлені договором, транспортними кодексами (статутами) (ст. 923 ЦК України). Договір перевезення — двосторонній.

Сторонами договору виступають перевізник та відправник вантажів. Законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договору на перевезення вантажу. Договір перевезення є публічним договором.

За договором перевезення пасажир перевізник зобов'язується перевезти пасажирів до пункту призначення, а в разі здавання багажу — також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а при здаванні багажу — також за його провезення (ст. 910 ЦК України).

За договором транспортного експедирування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних із доставкою вантажу (ст. 929 ЦК України).

Цей договір є відплатним — взаємним (реальним, якщо виконуються послуги, і консенсуальним, якщо організовується виконання послуг).

Сторонами договору є клієнт та експедитор. Клієнтами є будь-які особи, зацікавлені в отриманні експедиційних послуг, експедитором може виступати лише особа, яка має ліцензію на здійснення транспортно-експедиційних послуг.

Предметом договору є послуги, пов'язані з перевезенням вантажу. Форма договору — проста письмова. Для виконання договору експедитор може залучати третіх осіб, залишаючись при цьому відповідальним перед клієнтом за належне та своєчасне виконання транспортно-експедиційного договору. Клієнт також зобов'язаний надати експедитору інформацію про вантаж, його властивості та умови здійснення перевезення. Це необхідно для того, щоб експедитор належним чином

організував перевезення — отримав передбачені законодавством дозвільні документи, вибрав оптимальний маршрут та виконав усі інші взяті на себе зобов'язання (ст. 933 ЦК України).

52. Договір зберігання: загальна характеристика

Договір зберігання є одним із найдавніших різновидів договорів. Ще у Стародавньому Римі мали місце зобов'язання, що виникали з дій для передачі на тимчасове зберігання речей. Вони були поширені виключно на побутовому рівні і тому носили здебільшого фідучіарний (особистісний), а значить, і безоплатний характер. Однак з подальшою комерціалізацією суспільних відносин договір зберігання починає виходити зі сфери безоплатності і набуває ознак сплатного договору.

Договір зберігання має дворівневе регулювання, тобто він окремо врегульовує побутову особистісну сферу цих відносин та окремо — професійну сферу зберігання. У зв'язку з цим законодавець у ч. 1 ст. 936 ЦК України визначає, що за договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності.

Даний договір покликаний регулювати відносини щодо зберігання у побутовій сфері. Він характеризується односторонністю, безвідплатністю, реальністю та особистісністю договірних зв'язків.

По-іншому це питання вирішується в ч. 2 ст. 936 ЦК України, коли йдеться про відносини зберігання у професійній сфері. Зокрема, встановлюється додаткове правило, у разі, якщо зберігачем є особа, яка здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності (професійний зберігач), може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана йому в майбутньому.

Тут прослідковується двосторонність, відплатність та консенсуальність даного договору, а у разі, коли зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування, договір набуває ще й ознак публічного договору.

53. Спеціальні види договору зберігання

Зберігання, залежно від різноманітних ознак, слід поділяти на види: загальне та спеціальне. Загальне зберігання регулюється загальними засадами про зберігання та поширює свою дію на всі спеціальні види зберігання (§ 1 глави 66 ЦК України).

Спеціальні види зберігання мають свої особливості, що витікають зі специфіки діяльності тих осіб, які здійснюють послуги щодо зберігання (§ 3 глави 66 ЦК України).

До спеціальних видів зберігання слід відносити зберігання речі у ломбарді (ст. 967 ЦК України), зберігання цінностей у банку (ст. 969 ЦК України), зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту (ст. 972 ЦК України), зберігання речей у гардеробі організації (ст. 973 ЦК України), зберігання речей пасажирів під час його перевезення (ст. 974 ЦК України), зберігання речей у готелі (ст. 975 ЦК України), зберігання речей, що є предметом спору, тобто, секвестр (ст. 976 ЦК України), зберігання автотранспортних засобів (ст. 977 ЦК України), договір охорони (ст. 978 ЦК України) та ін.

Залежно від виду речей, що передаються на зберігання, слід виділяти регулярне (коли зберігають речі індивідуально визначені) та іррегулярне (коли об'єктом зберігання є родові речі).

Якщо за кваліфікаційний критерій брати особу зберігача, то слід виділяти професійне (коли воно здійснюється на засадах підприємницької діяльності (ч. 2 ст. 936 ЦК України) та непрофесійне (коли воно здійснюється, як правило, юридичними або фізичними особами, що не є суб'єктами підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 936 ЦК України) зберігання).

54. Договір страхування

Договір страхування — це письмова угода між страхувальником та страховиком, за якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору.

У договорі страхування отримують належне вираження характеристики цивільно-правового договору як правового інституту, і в зв'язку з цим договір страхування належить до категорії двосторонніх, відплатних та реальних договорів.

Правочин про страхування укладається між страхувальником і страховиком, у кожного з яких є взаємні права та обов'язки. Відплатність договору страхування означає, що страхувальник сплачує страховий платіж з розрахунку отримати в майбутньому страхове відшкодування. При цьому, якщо обов'язок страхувальника є безумовним, то обов'язок страховика здійснити страхову виплату виникає лише у разі настання страхового випадку (крім окремих видів особистого страхування).

Відповідно до ст. 983 ЦК України, ст. 18 Закону України «Про страхування» договір страхування набирає чинності з моменту внесення страхувальником першого страхового платежу, якщо інше не встановлено договором. Визначення договору страхування консенсуальним припускає можливість виплати страховиком страхового відшкодування ще до сплати страхувальником першого страхового платежу, що є вкрай не вигідним для страховика.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником третім особам (страхування відповідальності). Крім цього, у договорі страхування мають бути визначені: страховий ризик (перелік страхових випадків), розмір страхової суми, розмір страхового платежу і строки його сплати, строк дії договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства (статті 980, 982 ЦК України).

55. Договір доручення

Договір доручення має дуже широку сферу застосування в цивільному обороті, що пов'язано з низкою причин, зокрема, тим, що він є підставою виникнення відносин добровільного представництва.

Цей договір має тривалу історію, оскільки він уже існував у римському приватному праві, де мав назву “mandatum”. За цим договором одна особа (“mandans” - довіритель) доручає, а інша особа (за римською термінологією “procurator” - мандатарій, повірений) бере на себе виконання безоплатно будь-яких дій. Його також можна визначити як контракт, за яким одна сторона дає завдання іншій, згодній на це, безоплатно здійснити яку-небудь дозволена діяльність.

Доручення — це договір, у силу якого одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок іншої особи (довірителя) певні юридичні дії. За правочином, вчиненим повіреним, прав та обов'язків набуває безпосередньо довіритель (ст. 1000 ЦК України). Договір є двостороннім, консенсуальним, відплатним чи безвідплатним.

Договір доручення належить до категорії договорів з надання послуг — дій досить широкого спектру, не пов'язаних у цьому випадку із створенням речі. Послуги у договорі доручення породжують відповідне благо, що має вартісну природу. Зобов'язання, що виникає через укладання договору доручення, можна характеризувати як різновид зобов'язання з надання послуг, в якому «один

контрагент доручає іншому контрагенту ведення певної справи, не пов'язаної зі створенням матеріального результату, а спрямованої на досягнення різних інших ефектів.

Повірений у договорі доручення створює права та обов'язки безпосередньо для довірителя (п. 1 ст. 1000 ЦК України). Ця умова є сутністю відносин представництва (глава 16 ЦК України). Договір доручення належить до одного з видів представництва — договірної, і на нього розповсюджуються відповідні норми про представництво.

56. Поняття та характеристика договору комісії

За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ст. 1011 ЦК України). Договір комісії є двохстороннім, консенсуальним і відплатним.

Комісія належить до групи договорів, що опосередковують відплатне надання послуг. У цій групі договори відрізняються за характером послуг, що становлять їх предмет. Найближчий договір — це договір доручення. Для надання послуг в інтересах іншої особи вибирають доручення або комісію, а для розмежування, визначення їх відмінностей є достатнім те, що у договорі доручення уповноважена особа діє від імені контрагента, а в договорі комісії — від власного імені.

Комісіонер має право на відшкодування йому понесених витрат. Крім того, він має право утримувати належні йому за договором комісії суми з усіх сум, що надійшли до нього для комітента, — це сума комісійної винагороди, винагорода за делькредере, відшкодування понесених ним витрат.

Відсутність у законі вимоги особисто виконувати зобов'язання комісіонером, якщо інше не передбачено договором, дозволяє комісіонеру залучати до його виконання третіх осіб, також шляхом укладення договору субкомісії. Відповідно до ст. 1015 ЦК при укладенні договору субкомісії комісіонер набуває щодо субкомісіонера прав і обов'язків комітента, проте залишається відповідальним за дії субкомісіонера перед першим комітентом. Тобто при невиконанні зобов'язання субкомісіонером основний комісіонер нестиме відповідальність перед комітентом. Субкомісіонер виступає боржником щодо основного комісіонера, який щодо нього стає комітентом.

Різновидом договору комісії є консигнація. Консигнація — це різновид договору комісії, що застосовується переважно у зовнішньоекономічних договорах. Історично консигнація, власне, подвійний договір комісії — це комісія більш широкого змісту — призначення одним комісіонером (іноді комітентом) іншого від свого імені, але за чужий рахунок.

У сучасному вигляді консигнація — це правовідношення, коли одна сторона бере на себе обов'язок за винагороду протягом певного часу продати від свого імені товари, передані їй іншою стороною. Часто цей договір передбачає, що товар, який не був реалізований у вказаний проміжок часу, переходить у власність консигнатора, але з обов'язковою оплатою. На період дії договору консигнації товар зберігається на консигнаційному складі, що належить консигнатору. Після закінчення вказаного проміжку часу договір консигнації трансформується у договір купівлі-продажу.

57. Договір факторингу. Договір комерційної концесії

Згідно зі ст. 1077 ЦК України договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) — це договір, за яким одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти у розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором. Зобов'язання

фактора за договором факторингу може передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних з грошовою вимогою, право якої він відступає.

Предмет договору факторингу — право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, що виникне в майбутньому (майбутня вимога).

Договір є двостороннім, консенсуальним та відплатним.

Сторонами у договорі факторингу є фактор і клієнт. Договір факторингу є дійсним незалежно від наявності домовленості між клієнтом та боржником про заборону відступлення права грошової вимоги або його обмеження. У цьому разі клієнт не звільняється від зобов'язань чи відповідальності перед боржником у зв'язку з порушенням клієнтом умови про заборону або обмеження відступлення права грошової вимоги.

За договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ст. 1115 ЦК України).

Статтею 1117 ЦК України встановлено, що сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізична й юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності.

Відповідно до ст. 1118 ЦК договір комерційної концесії укладається в письмовій формі. У разі недодержання письмової форми договору він вважається нікчемним. Договір комерційної концесії підлягає державній реєстрації органом, який здійснив державну реєстрацію правоволодільца. Якщо право володілець - іноземна особа, то державну реєстрацію здійснює орган, який зареєстрував користувача.

Статтею 1029 ЦК передбачена комерційна субконцесія. У договорі комерційної концесії може бути передбачено право користувача дозволяти іншим особам використання наданого комплексу виключних прав або частини цього комплексу на умовах субконцесії, узгоджених ним з правоволодільцем, чи визначених власне договором комерційної концесії. Договір комерційної субконцесії не може бути укладений на строк більший за договір комерційної концесії.

Як і в будь-якому договорі, у договорі комерційної концесії має місце ризик як правова категорія. Основним ризиком для правоволодільца є втрата ділової репутації через певні порушення користувача. Ризикує і держава, тому, що по-перше, під комерційною концесією може бути завуальована пірамідална організація. При укладанні договору правоволоділець може ставити вимоги про обов'язковий підбір певної кількості субфранчайзі, зменшуючи користувачу плату за користування торговою маркою. По-друге, ризик для суспільства є в організації трестів і картелів, які, у свою чергу, впливають на ціноутворення в Україні (такі випадки траплялися як в США, так і в Європі на стадії розвитку законодавства у сфері протидії монополізму).

Договір є двостороннім, консенсуальним та відплатним.

58. Відшкодування шкоди у цивільному праві

Зобов'язання з відшкодування шкоди — це такі цивільно-правові зобов'язання, в яких потерпіла сторона (кредитор) має право вимагати від боржника (заподіявана шкоди) повного відшкодування протиправно заподіяної шкоди шляхом надання відповідного майна в натурі або відшкодування збитків.

У зв'язку з тим, що підставою для виникнення таких зобов'язань є правопорушення (делікт), у правовій літературі такі зобов'язання також називають деліктними зобов'язаннями.

Зобов'язання з відшкодування шкоди є одним із видів позадоговірних зобов'язань у зв'язку з тим, що їх виникнення відбувається не на підставі договору, а

є наслідком настання передбаченого законом факту порушення права «поза договором».

Основною функцією зобов'язань з відшкодування шкоди є компенсаторно-відновлювальна функція, реалізація якої має забезпечувати особі, яка зазнала шкоди, відновлення її майнових і особистих немайнових прав і благ.

Предметом зобов'язань з відшкодування шкоди є дії боржника, спрямовані на забезпечення найбільш повного відновлення майнових та особистих немайнових благ кредитора, яким заподіяно шкоду.

Учасниками зобов'язання із заподіяння шкоди можуть бути фізичні та юридичні особи, держава, територіальна громада. Кожний з цих суб'єктів може виступати як заподіювач шкоди (делінквент) або потерпілий.

Суб'єктом відповідальності за загальним правилом є особа, яка заподіяла шкоду (громадянин або юридична особа). Винятки із загального правила, коли безпосередній заподіювач шкоди і суб'єкт відповідальності не збігаються в одній особі, законодавчо визначені і містяться у ЦК України (наприклад, особа, від імені якої діяла уповноважена особа або в інтересах якої діяв заподіювач шкоди). Суб'єктний склад зобов'язань з відшкодування шкоди у процесі їх розвитку може зазнавати істотних змін. У ньому може відбуватися заміна як кредитора, так і боржника. Зокрема, така заміна може відбутися за умови суброгації та регресу.

При суброгації до страхувальника переходять права кредитора щодо боржника, який є відповідальним за настання страхового випадку, з набуттям страхувальником відповідних прав вимоги до боржника повністю або частково.

При регресі у боржника за основним зобов'язанням після виконання ним зобов'язань перед кредитором виникає право зворотної вимоги (регресу) до інших солідарних боржників. У новому (регресному) зобов'язанні боржник також стає кредитором з правом вимоги у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом.

59. Позадовіріні зобов'язання

Поряд з договорами найбільш розповсюдженими підставами виникнення зобов'язань можуть виступати зобов'язання з односторонніх дій, до яких, зокрема, належать зобов'язання, що виникають із публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу, та зобов'язання, що виникають із публічної обіцянки винагороди за результатами конкурсу, вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення, запобігання загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або юридичної особи, рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Вказані інститути є новими для цивільного права, їх врегулюванню у ЦК України присвячені глави 78-81 підрозділу 2 розділу 3.

Відповідно до статей 1144, 1148 ЦК України особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо). У разі виконання завдання і передання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду (нагороду), зобов'язана виплатити її. Оголошення про зацікавленість у здійсненні певних дій і обіцянка винагороди є передумовою виникнення правовідношення. Зобов'язання для особи, яка публічно пообіцяла винагороду, виникає не з моменту такої заяви, а лише за умови досягнення третіми особами бажаного результату. І лише після того як особа, яка відгукнулася на публічне оголошення, здійснить передбачені в ньому дії, у неї виникне право вимоги з приводу обіцяної винагороди щодо особи, яка закликала до таких дій. Відповідно той, хто відгукнувся, виступає як кредитор, а той, хто закликав, — як боржник. Саме за таких умов і виникає відповідне зобов'язання, виявляється конкретний склад його учасників, реалізуються права й обов'язки.

60. Поняття та характеристика спадкування. Види спадкування. Спадковий договір

Спадкове право — це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі смертю фізичної особи.

Спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) - ст.1216 ЦК. Спадкування є загальним (універсальним) правонаступництвом, оскільки права та обов'язки померлого переходять до спадкоємців одночасно як єдине ціле. Спадкоємець не може прийняти лише частину прав, а від інших відмовитися. Це — безпосереднє правонаступництво, оскільки спадкоємці одержують права та обов'язки безпосередню після померлого на підставі акта прийняття спадщини.

Спадкування регулює книга шоста ЦК України. Порядок здійснення прав спадкоємців регулюється також Законом "Про нотаріат". У судовій практиці застосовується постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 N 7 "Про практику розгляду судами України справ про спадкування".

Види спадкування. Спадкування здійснюється за заповітом або за законом.

Згідно зі ст. 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин (ст. 1222 ЦК).

Спадковий договір — це договір, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і у разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст.1302 ЦК).

Відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один з подружжя або інша особа. Набувачем у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа. Спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

Предметом спадкового договору може бути майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а також те, яке є особистою власністю будь-кого з подружжя. Спадковим договором може бути встановлено, що у разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а у разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором.

На майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який його посвідчив, накладає заборону відчуження. Заповіт, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі, є нікчемним. Відчужувач має право призначити особу, яка здійснюватиме контроль за виконанням спадкового договору після його смерті. У разі відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень. Спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу набувача у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача.

Розділ II. Цивільний процес України

Підрозділ 1. Питання з цивільного процесу

Поняття, предмет, метод і система цивільного процесуального права.

2. Цивільно-процесуальне законодавство, межі його дії.

3. Поняття та види принципів цивільного процесуального права.
4. Поняття і види цивільного судочинства.
5. Стадії цивільного судочинства.
6. Поняття, ознаки і елементи цивільних процесуальних правовідносин.
7. Поняття сторін у цивільному процесі, їх процесуальні права і обов'язки.
8. Поняття і види третіх осіб.
9. Поняття та види представництва в цивільному процесі.
10. Участь органів та осіб, яким законом надано право захищати права і свободи інших осіб у цивільному процесі.
11. Особи цивільного процесу, що допомагають у вирішенні цивільної справи.
12. Поняття і види підсудності цивільних справ.
13. Докази і доказування у цивільному процесі.
14. Поняття і види процесуальних строків.
15. Поняття та види судових витрат.
16. Заходи процесуального примусу.
17. Поняття, елементи і види позову.
18. Умови і порядок відкриття провадження.
19. Провадження у справі досудового розгляду.
20. Судове засідання – процесуальна форма розгляду цивільних справ.
21. Поняття і види судових рішень.
22. Поняття, умови і порядок заочного розгляду справи.
23. Поняття та особливості наказного провадження.
24. Поняття та особливості розгляду справ окремого провадження.
25. Загальна характеристика апеляційного провадження.
26. Загальна характеристика касаційного провадження.
27. Провадження у зв'язку з винятковими та нововиявленими обставинами.
28. Поняття і значення виконавчого провадження.
29. Відновлення втраченого судового провадження.
30. Правове регулювання цивільного судочинства з іноземним елементом.

Підрозділ 2. Відповіді на питання з цивільного процесу

1. Поняття, предмет, метод і система цивільного процесуального права

Цивільне процесуальне право – це самостійна галузь права, що являє собою сукупність правових норм, котрі направлені на регулювання суспільних відносин, які виникають між учасниками цивільного процесу і судом при здійсненні правосуддя у цивільних справах.

Як самостійна галузь права цивільне процесуальне право, має генетичний та функціональний зв'язок з іншими галузями права. Генетично вона пов'язана з конституційним правом, кримінальним процесуальним правом. Функціональний зв'язок – з цивільним, житловим, сімейним, трудовим, земельним, адміністративним, фінансовим тощо.

Предметом цивільного процесуального права є суспільні відносини що виникають при здійсненні правосуддя у цивільних справах.

Метод цивільного процесуального права – це сукупність закріплених у нормах цивільного процесуального права способів та засобів впливу на відносини, які регулюються цією галуззю права, та поведінку їх суб'єктів.

Він характеризується:

- особливістю правового становища суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин;
- специфікою юридичних фактів;
- закріпленими правилами формування змісту процесуальних правовідносин та характеру участі в них суб'єктів;
- особливістю процесуальних санкцій;

- специфікою процесуальної форми.

За змістом метод правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин є імперативно-диспозитивним.

Імперативність методу цивільного процесуального права визначається необхідністю учасників цивільного процесу підкорятися судовій владі, сумлінно виконувати покладені на них обов'язки, оскільки до них можуть бути застосовані заходи процесуального примусу. Диспозитивність, навпаки, дозволяє суб'єктам вільно використовувати надані їм права у межах встановлених законом.

Система цивільного процесуального права – це сукупність обумовлених предметом правового регулювання норм та інститутів, розташованих у певній послідовності. Вона визначається структурою ЦПК України та складається з двох частин – загальної та особливої.

Загальна частина містить норми й інститути, що мають значення для всієї галузі цивільного процесуального права, всіх видів провадження і стадій цивільного процесу. Наприклад, норми, які встановлюють компетенцію судів щодо розгляду цивільних справ (ст. 15-17 ЦПК); передбачають склад суду, підстави та порядок відводів (ст. 18-25 ЦПК); присвячені доказам та доказуванню (ст. 57- 66 ЦПК).

Особлива частина містить норми й інститути, що врегульовують порядок розгляду і вирішення цивільних справ за видами провадження та стадіями цивільного процесу, наприклад норми, що визначають особливості наказного провадження (ст. 95-106 ЦПК); порядок провадження у зв'язку з винятковими або ново виявленими обставинами тощо.

2. Цивільно-процесуальне законодавство, межі його дії

Основу цивільного процесуального законодавства становить Конституція України. У ній закріплені норми, що гарантують право громадян на судовий захист (ст.8), визначають їх правовий статус у цивільному судочинстві (ст. 24, 29, 30, 31, 32, 55, 59), передбачають принципи організації і діяльності суду(ст. 124-131).

Найважливішим нормативно-правовим актом після Конституції України в системі цивільного процесуального законодавства є Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. він детально врегульовує порядок судочинства в цивільних справах.

До джерел цивільного процесуального права також належать:

Цивільний кодекс України містить норми в яких закріплено гарантію права особи звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (ст.16); правила щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи(ст. 36); визнання фізичної особи недієздатною (ст.39); визнання фізичної особи безвісно відсутньою (ст.43); оголошення фізичної особи померлою (ст.46) тощо.

Сімейний кодекс України визначає підстави для надання судом права на шлюб (ст. 23,26); визнання його недійсним та неукладеним (ст. 40-43, 48); зміни, розірвання та визнання недійсним шлюбного договору (ст. 100, 102, 103); розірвання шлюбу (ст. 109-112) тощо.

КЗпП України передбачає перелік підвідомчих суду трудових спорів (ст. 232); правила відшкодування власником моральної шкоди (ст. 239) тощо.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в нашій державі, систему судів загальної юрисдикції, основні вимоги щодо формування корпусу професійних суддів тощо.

Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р. обумовлює умови та порядок виконання рішень судів та інших органів, що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку.

Закон України «Про державну виконавчу службу» від 24 березня 1998 р. встановлює основи організації та діяльності державної виконавчої служби, її завдання. Правовий статус держаних виконавців.

Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. закріплює норми що регулюють участь прокурора у цивільному процесі.

Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. формулює правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою.

Джерелами цивільного процесуального законодавства є також Укази президента України, постанови КМУ, інструкції міністерств та відомств тощо.

Цивільне процесуальне законодавство діє стосовно осіб у часі та просторі. Суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, державні та суспільні. Проведення у цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи. Дія цивільних процесуальних норм поширюється на всю територію України.

3. Поняття та види принципів цивільного процесуального права

Принципи цивільного процесуального права - це основоположні ідеї, в яких зафіксовані необхідні і суттєві зв'язки, що панують у суспільстві та праві, та які сприяють здійсненню правосуддя у цивільних справах.

Види принципів:

1) за змістом та сферою поширення:

- загально-правові принципи, тобто такі, що притаманні будь-якій галузі права, наприклад, принципи законності, гуманізм, демократизму;

- міжгалузеві, а саме ті, які відображають основні ідеї та засади судочинства в Україні: гласність судового процесу; здійснення процесу тільки судом; участь громадськості у цивільному процесі; здійснення судочинства державною мовою; принцип змагальності тощо;

- галузеві принципи цивільного процесуального права, зокрема принципи диспозитивності та процесуальної рівності сторін.

2) за формою нормативного закріплення:

- закріплені Конституцією України;

- закріплені в законодавстві про судочинство.

3) за роллю в регулюванні процесуально-правового становища суб'єктів правовідносин:

- які визначають процесуально-правову діяльність суду (безпосередності, незмінності, одноособовості та колегіальності);

- які визначають процесуальну діяльність осіб, які беруть участь у справі, й інших учасників процесу (змагальності, диспозитивності, рівноправності.

4) за предметом регулювання:

- принципи організації правосуддя (судоустрою і судочинства): здійснення правосуддя виключно судами, незалежність суддів, гласність судового розгляду;

- функціональні принципи процесуальної діяльності (судочинства): законність, безпосередність, змагальність;

- які визначають зміст процесуальної діяльності: диспозитивність, об'єктивна істина та ін.;

- принципи, що визначають процесуальну форму виконання процесуальних дій: усність, безпосередність, безперервність;

До принципів цивільного процесуального права, закріплених Конституцією України (надалі КУ), належать такі:

- здійснення правосуддя виключно судами (ст. 124 КУ);

- принцип територіальності, спеціалізації побудови системи судів загальної юрисдикції (ст. 125 КУ);
- участь народу в здійсненні правосуддя (ст. 124 КУ);
- виборність і призначуваність суддів (ст. 128 КУ);
- здійснення правосуддя суддею одноособове і колегією суддів (ч. 2 ст. 129 КУ);
- незалежність і недоторканність суддів та підкорення їх тільки законові (ч. 1 ст. 126 КУ, ч. 1 ст. 129 КУ);
- здійснення правосуддя професійними суддями та, у визначених законом випадках, народними засідателями (ст. 127 КУ);
- законність (п. 1 ст. 129 КУ);
- рівність усіх учасників процесу перед законом і судом (п. 2 ст. 129 КУ);
- змагальність сторін та свобода в наданні ними судові своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості (п. 4 ст. 129 КУ);
- гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 7 ст. 129 КУ);
- державна мова судочинства (ст. 10 КУ) тощо.

4. Поняття і види цивільного судочинства

Цивільне судочинство (цивільний процес) – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення цивільних справ.

Завданнями цивільного судочинства (ст.1 ЦПК) є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Вид цивільного судочинства – це порядок порушення, розгляду і вирішення категорії цивільних справ.

ЦПК України передбачає три види цивільного судочинства: позовне, наказне та окреме провадження. Вони відрізняються між собою за категоріями справ, підставами порушення, суб'єктами тощо.

Основним та найбільш розповсюдженим видом цивільного судочинства є позовне провадження.

Позовне провадження характеризується наявністю матеріально-правового спору між двома сторонами з протилежними інтересами – позивачем і відповідачем. Вимоги щодо розв'язання цього спору закріплюються у позовній заяві яка є підставою для порушення цього виду судочинства. Для позовного провадження характерним є використання загальних правил цивільного судочинства.

Наказне провадження є спрощеним порядком розгляду цивільних справ, що засновуються на беззаперечних вимогах. Особливостями даного провадження є те, що сторонами у справі виступають заявник (стягувач) і боржник; підставою порушення такого виду судочинства є заява; при вирішенні справи видається судовий наказ – особлива форма судового рішення. Спрощений порядок полягає у тому, що видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику заявника та боржника для заслуховування їх пояснень.

Окреме провадження це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Ознакою окремого провадження є, насамперед, його несумісність зі спором про право. Якщо в ході розгляду справи виявиться, що предметом судового розгляду є спір про право, суд має залишити заяву без розгляду.

Ще однією важливою ознакою цього виду провадження є відсутність сторін із протилежними інтересами. Відсутність правового спору і сторін в окремому провадженні робить неможливим пред'явлення зустрічного позову, заміну сторони, укладення мирової угоди, звернення до третейського суду тощо.

У порядку окремого провадження розглядаються, наприклад, справи про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності тощо.

5. Стадії цивільного судочинства

Кожна цивільна справа послідовно проходить визначені етапи, які називаються стадіями цивільного судочинства.

Стадія цивільного судочинства – це сукупність процесуальних дій, що об'єднуються найближчою процесуальною метою.

Виділяють сім стадій цивільного судочинства:

1) провадження по справі у суді першої інстанції – розгляд і вирішення цивільних справ по суті у районних, районних у містах, міських та міськрайонних судах;

2) апеляційне провадження – оскарження рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили;

3) касаційне провадження - оскарження рішень та ухвал суду першої інстанції після перегляду їх в апеляційному порядку, а також рішень та ухвал апеляційного суду;

4) перегляд судових рішень Верховним Судом України – оскарження до Верховного Суду України судових рішень у цивільних справах після їх перегляду в касаційному порядку у зв'язку з виявленням певних обставин, визначених цивільно-процесуальним законодавством;

5) провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами – перегляд рішень, ухвал суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, а також судового наказу у зв'язку з виявленням певних обставин, визначених цивільно-процесуальним законодавством;

6) виконавче провадження - звернення судових рішень до виконання в примусовому порядку;

7) відновлення втраченого судового провадження - відновлення повністю або частково втраченого судового провадження у цивільній справі, по якій вже було ухвалене рішення або закрито провадження.

Усі названі стадії закінчуються винесенням правозастосовчого акта (наприклад, рішення суду, постанови про закінчення виконавчого провадження).

Кожна із перерахованих стадій цивільного судочинства, у свою чергу, складається з трьох підстадій:

1) порушення провадження;

2) провадження у справі до її розгляду чи виконання;

3) розгляд справи або виконання рішення суду.

Конкретна цивільна справа не обов'язково проходить всі сім стадій, оскільки не всі судові рішення оскаржують ся, сторони інколи укладають мирову угоду тощо. Рух справи може зупинитися на будь-якій стадії (наприклад, у разі відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем). Можливий також пропуск окремих стадій. Наприклад, якщо рішення суду не потребує перегляду (в апеляційному порядку, у зв'язку з ново виявленими обставинами тощо), то справа проходить лише першу і шосту стадії.

6. Поняття, ознаки і елементи цивільних процесуальних правовідносин

Цивільні процесуальні правовідносини — це врегульовані нормами цивільного процесуального права відносини, що виникають між судом та іншими учасниками процесу з приводу розгляду та вирішення цивільної справи.

Дані правовідносини мають низку ознак, які їх характеризують:

- урегульовані нормами цивільного процесуального права: розгляд будь якої справи в суді має відбуватися у точній відповідності до закону;
- завжди виникають між судом як органом державної влади та іншими учасниками процесу;
- оформлюють поведінку учасників процесу, яка складається з приводу відправлення правосуддя у цивільних справах;
- мають відносний характер, тобто визначений конкретний суб'єктивний склад правовідносин із чітким визначенням правового статусу кожного із них;
- виражаються у спеціальній, встановленій законом, цивільній процесуальній формі.

Для виникнення цивільних процесуальних правовідносин необхідна наявність комплексу обставин, без яких вони не відбудуться.

До них належать:

- 1) норми цивільного процесуального права;
- 2) цивільна процесуальна правосуб'єктність;
- 3) процесуальні юридичні факти.

Цивільні процесуальні правовідносини складаються з трьох елементів: суб'єкта, об'єкта і змісту.

Суб'єкти цивільно-процесуальних правовідносин – це учасники цивільних правовідносин (суд; особи, які беруть участь у справі; інші учасники цивільного процесу). За загальним правилом, у процесуальних правовідносинах одним із суб'єктів завжди є суд. Відповідно до ст.18 ЦПК від імені суду виступає суддя.

Об'єкти цивільних процесуальних правовідносин - це те, з приводу чого дані правовідносини вони виникають. Це можуть бути різноманітні матеріальні і нематеріальні блага, що задовольняють потреби суб'єктів. Також існує точка зору що об'єктом цивільних процесуальних правовідносин виступають дії суб'єктів правовідносин або процесуальна діяльність суду; також в якості об'єкта визначають інші - матеріально-правові відносини, які захищаються судом.

Змістом цивільно-процесуальних правовідносин є юридично значуща поведінка їх учасників, а також цивільні процесуальні права та обов'язки учасників таких правовідносин, що можуть реалізуватися у сфері процесуальних дій.

7. Поняття сторін у цивільному процесі, їх процесуальні права та обов'язки

Сторонами у цивільному процесі визнають осіб, матеріально-правовий спір між якими є предметом судового розгляду у порядку цивільного судочинства.

Ними відповідно до ст. 30 ЦПК можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава.

Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач (ст. 26 ЦПК).

Позивач — це особа, на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої порушується цивільна справа.

Відповідач — особа, яку притягують до відповіді у зв'язку із заявою позивача чи іншого ініціатора процесу про те, що порушуються, не визнаються або оспорується права, свободи чи інтереси.

Для забезпечення виконання процесуальних функцій законодавець надає сторонам широке коло процесуальних прав і покладає на них процесуальні обов'язки.

Зокрема, сторони мають право: знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, робити копії з долучених до справи документів; одержувати копії

рішень, ухвал; брати участь у судових засіданнях; подавати докази, брати участь у їх дослідженні; задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам; заявляти клопотання та відводи; давати усні й письмові пояснення судові; подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, та заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб; користуватися правовою допомогою; знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти; прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти; оскаржувати рішення і ухвали суду; користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом.

Також позивач і відповідач можуть доповнити, змінити, відкликати апеляційну та касаційну скаргу чи відмовитися від них (статті 300, 330 ЦПК України); подати заяви про виправлення недоліків рішення суду (статті 219, 220, 221 ЦПК України), приєднання як співучасника до апеляційної і касаційної скарги сторони (статті 299, 329 ЦПК України), перегляд рішень та ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами (ст. 362 ЦПК України), відновлення втраченого судового провадження (ст. 403 ЦПК України).

На сторони покладаються обов'язки: добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки; подати всі наявні у них докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання для підтвердження своїх вимог чи заперечень (ч. 2 ст. 27 ЦПК України); повідомити суд про третю особу, до якої у них, за рішенням суду, виникне право заявити вимогу або яка у такому випадку може заявити вимогу до них (ч. 1 ст. 36 ЦПК України); повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) або місцезнаходження під час провадження справи (ч. 1 ст. 77 ЦПК України); повідомляти суд про причини неявки у судові засідання (ч. 2 ст. 77 ЦПК України) тощо.

8. Поняття і види третіх осіб

Треті особи - це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступили у цивільну справу після відкриття у ній провадження для захисту своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів, відмінних від прав і охоронюваних законом інтересів позивача та відповідача.

Оскільки треті особи належать до осіб, які беруть участь у справі, то вони мають всі відповідні процесуальні права та обов'язки.

Треті особи перебувають до процесу в до процесуальних відносинах з одною чи обома сторонами в процесі – в залежності від характеру цих зв'язків цивільний процесуальний закон і судова практика розрізняє два види третіх осіб:

1) треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ст. 34 ЦПК України);

2) треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору (статті 35, 36 ЦПК України).

Третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, називаються суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у порушену цивільну справу з метою захисту своїх особистих прав, свобод чи інтересів, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін.

Третя особа, яка пред'являє самостійні вимоги щодо предмета спору, має багато спільного із позивачем. У зв'язку з цим, законодавець наділяє таку третю особу стосовно її вимог всіма правами та обов'язками позивача (ч. 1 ст. 34 ЦПК України), зокрема, вона може змінити підставу або предмет свого позову, відмовитися від нього, збільшити або зменшити розмір своїх позовних вимог тощо.

Третіми особами, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, є суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які залучаються до участі у справі або вступають у неї з метою захисту їх суб'єктивних прав та інтересів.

Такі треті особи заінтересовані у результатах розгляду цивільної справи між сторонами тому, що ухвалене по ній рішення може наперед встановити певні взаємовідносини між ними і сторонами, оскільки вплине на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін. Їх участь спрямована на те, щоб сприяти захисту прав тієї сторони, на боці якої вони виступають, не допустити ухвалення несприятливого для неї рішення суду, оскільки воно надасть право стороні вимагати збитків від третьої особи за регресним позовом.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть:

1) вступити у справу з власної ініціативи на стороні позивача або відповідача, подавши відповідну заяву;

2) залучитися до участі в справі за клопотанням сторін чи інших осіб, які беруть участь у справі. У своїй заяві про залучення третьої особи ініціатор повинен зазначити:

- ім'я (найменування) третьої особи;
- місце її проживання (перебування) або місцезнаходження;
- підстави, за якими третя особа має бути залучена до участі у справі;

3) бути залучені до цивільного процесу за ініціативою суду.

Треті особи без самостійних вимог мають загальні процесуальні права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі (ст. 27 ЦПК України). За ч. 4 ст. 35 ЦПК України вступ у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, не тягне за собою розгляду справи спочатку.

Третя особа, яка бере участь на стороні відповідача, не вправі заявити зустрічний позов, але з дозволу суду може виконати дії, що означають зміну нею процесуальної правосуб'єктності — вона може стати третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги.

9. Поняття та види представництва в цивільному процесі

Процесуальне представництво є процесуальною діяльністю особи, яка спрямована на захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, державних і громадських інтересів, а також сприяння судові у всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванні обставин справи, постановленні законного і обґрунтованого рішення (ст.ст. 38, 39 ЦПК).

Процесуальний представник перебуває у подвійних правових відносинах: з особою, яку він представляє, та з судом. Треба знати, що процесуальне представництво відрізняється від представництва в цивільному праві, де діє сам суб'єкт права і представник не потрібний або діє представник, замінюючи сторону. Судовий представник не замінює сторону в процесі, він діє поряд з нею. Особиста участь сторін та інших осіб не позбавляє їх права мати в цій же справі представника (ч. 2 ст. 38 нового ЦПК).

Процесуальне представництво в теорії цивільного процесу класифікується на декілька видів: правові засади участі представника у цивільному процесі, дозволяє зробити висновок про наявність трьох видів представництва:

- 1) представництво фізичних осіб;
- 2) представництво юридичних осіб;
- 3) представництво держави.

За ознаками осіб, інтереси яких представляють, можна виділити представництво сторін (позивача і відповідача), третіх осіб, заявників, заінтересованих осіб, а також органів та осіб, які захищають права, свободи чи інтереси інших осіб; за ознаками осіб, які здійснюють процесуальне

представництво,- представництво, що здійснюється: адвокатами, батьками, усиновлювачами, опікунами, піклувальниками, співучасниками, іншими фізичними особами. за підставою і способом виникнення та за ознаками осіб, права яких захищає представник в суді.

За підставою виникнення представництво поділяється на законне і договірне. За способом виникнення — добровільне і необхідне.

Відповідно до ст. 42 ЦПК України повноваження процесуальних представників повинні бути посвідчені такими документами:

1) довіреністю фізичної особи, посвідченою нотаріально або посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на службі, стаціонарному лікуванні чи за рішенням суду, або за місцем його проживання. Якщо представником є адвокат його повноваження як представника можуть також посвідчуватися ордером, який виданий відповідним адвокатським об'єднанням, або договором;

2) довіреністю юридичної особи або документами, що посвідчують службове становище і повноваження її керівника. Довіреність від імені юридичної особи має бути підписана посадовою особою, уповноваженою на це законом, статутом або положенням з прикладенням печатки юридичної особи;

3) свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.

Оригінали цих документів або копії з них, посвідчені суддею, приєднуються до справи.

Фізична особа може надати повноваження представникові, крім як за довіреністю, ще й за усною заявою, яка заноситься до журналу судового засідання (ч. 6 ст. 42 ЦПК України). Представник наділений як загальними правами та обов'язками осіб, які беруть участь у справі (ст. 27 ЦПК України), так і спеціальними (ст. 31 ЦПК України). І лише, якщо довіритель бажає обмежити повноваження представника на вчинення певної процесуальної дії, це має бути прямо застережено у виданій йому довіреності (ч. 2 ст. 44 ЦПК України). Підстави і порядок припинення представництва за довіреністю визначається ЦК України (статті 248-250).

10. Участь органів та осіб, яким законом надано право захищати права і свободи інших осіб у цивільному процесі

Відповідно до ст. 3 ЦПК України у випадках, встановлених законом, до суду можуть звернутися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси.

До цих органів та осіб належать:

- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини,
- прокурор,
- органи державної влади,
- органи місцевого самоврядування,
- фізичні та юридичні особи (ст. 45 ЦПК України).

Зазначені органи та особи зобов'язані дотримуватися порядку звернення до суду, правил підсудності (статті 108-114, 236, 242, 246 ЦПК України тощо), вимог до форми та змісту позовної заяви або заяви (статті 98, 119, 120, 238, 243, 247 ЦПК України та ін.).

При прийнятті позовної заяви (заяви) суддя повинен перевірити, який закон надає органам чи особам право звернення до суду в інтересах інших осіб, державних або суспільних інтересах. У разі відсутності правової норми суддя відмовляє у прийнятті позовної заяви (заяви).

Органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси, можуть брати участь у цивільному судочинстві у кількох формах.

Так, вони мають право:

1) звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах (ч. 1 ст. 45 ЦПК України);

2) оскаржувати в апеляційному і касаційному порядку судові рішення, постановлені у справі, в якій вони брали участь (статті 292, 324 ЦПК України);

3) подавати скарги про перегляд судових рішень, постановлених у справі, в якій вони брали участь, у зв'язку з винятковими обставинами, заяви про їх перегляд у зв'язку з ново виявленими обставинами (статті 353, 362 ЦПК України);

4) подавати заяву про відновлення втраченого судового провадження, у якому вони брали участь (ст. 403 ЦПК України).

Органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси, які звернулися до суду із відповідною позовною заявою (заявою), мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду (ч. 1 ст. 46 ЦПК України).

Органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси, можуть брати участь у цивільному судочинстві у кількох формах.

Так, вони мають право:

1) звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах (ч. 1 ст. 45 ЦПК України);

2) оскаржувати в апеляційному і касаційному порядку судові рішення, постановлені у справі, в якій вони брали участь (статті 292, 324 ЦПК України);

3) подавати скарги про перегляд судових рішень, постановлених у справі, в якій вони брали участь, у зв'язку з винятковими обставинами, заяви про їх перегляд у зв'язку з ново виявленими обставинами (статті 353, 362 ЦПК України);

4) подавати заяву про відновлення втраченого судового провадження, у якому вони брали участь (ст. 403 ЦПК України).

Органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси, які звернулися до суду із відповідною позовною заявою (заявою), мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду (ч. 1 ст. 46 ЦПК України).

11. Особи цивільного процесу, що допомагають у вирішенні цивільної справи

Особи, які не беруть участі у справі, характеризуються відсутністю в справі юридичної заінтересованості, але обійтися без їх участі в цивільному процесі неможливо. Вони сприяють особам, які беруть участь у справі, в доказовій діяльності, судові — у встановленні фактичних обставин по справі. Таким чином, свідки, експерти, перекладачі, особи, які мають письмові або речові докази, органи внутрішніх справ (статті 41, 44, 47, 48, 57 ЦПК) допомагають суду та особам, які беруть участь у справі досягти мети цивільного процесу — захист порушених, оспорених, невизнаних права та інтересів фізичних, юридичних осіб, інтересів держави. Між такими особами і судом існують взаємні процесуальні права і обов'язки, тому вони є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин.

Представників цієї групи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин можна поділити на дві підгрупи:

1) особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу (секретар судового засідання, судовий розпорядник, помічник судді);

Секретар судового засідання є обов'язковим учасником цивільного процесу. Він здійснює свої повноваження протягом усього часу провадження у цивільній справі.

Участь судового розпорядника в цивільному процесі спрямована на вирішення питань, які стосуються організації та проведення конкретного судового засідання, тобто на забезпечення порядку під час судового засідання та зручних умов його проведення.

Помічник судді виконує великий обсяг роботи, пов'язаної з організацією здійснення цивільного судочинства. Він сприяє якнайкращому здійсненню цивільного судочинства через виконання покладених на нього посадовою інструкцією обов'язків.

2) особи, які сприяють розгляду і вирішенню цивільної справи по суті (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка надає правову допомогу).

Свідок – це учасник цивільних процесуальних правовідносин, який викликається судом для дачі показань щодо відомих йому обставин, які мають значення для правильного вирішення цивільної справи. Свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи (ч. 1 ст. 50 ЦПК України).

Експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань (ч. 1 ст. 53 ЦПК України).

Спеціаліст при розгляді цивільної справи є самостійною процесуальною фігурою. Він виступає помічником і консультантом суду, його можна залучати у всіх випадках, коли з питань, що мають значення для цивільної справи, потрібна допомога фахівця й немає необхідності призначати експертизу.

Перекладач - це особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими (ч. 1 ст. 55 ЦПК України).

Особа, яка падає правову допомогу - це фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги (ч. 1 ст. 56 ЦПК України).

Види участі в цивільному процесі:

- 1) консультації та роз'яснення з правових питань;
- 2) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- 3) надання правового висновку - письмового документа, який містить роз'яснення про необхідність вчинення або утримання від вчинення певних дій за даних обставин;
- 4) медіація - правова допомога, спрямована на досягнення компромісу законних інтересів та вимог двох чи більше осіб з метою припинення спору між ними;
- 5) надання інших послуг правового характеру, які не заборонені законом.

12. Поняття і види підсудності цивільних справ

Підсудність - це властивість цивільних справ, за допомогою якої їх розгляд і вирішення віднесено законом до компетенції відповідного суду.

Підсудність цивільних справ може бути функціональною, родовою і територіальною. В юридичній літературі також виділяють одноособову та колегіальну підсудність.

Функціональна підсудність визначає компетенцію окремих ланок судової системи України на підставі виконуваних ними функцій.

Територіальна підсудність розподіляє компетенцію по розгляду і вирішенню цивільних справ між судами однієї ланки залежно від території, на яку поширюються їх повноваження.

Види територіальної підсудності:

1. Загальна підсудність визначається за місцезнаходженням відповідача. Загальна підсудність стоїть на захисті інтересів відповідача. Пред'явлення позову ще не свідчить про те, що він є винним у порушенні прав та інтересів позивача. Отже, правила загальної підсудності допомагають також попередити пред'явлення необґрунтованих позовів.

2. Альтернативна підсудність (підсудність за вибором позивача, заявника) визначається правом позивача (заявника) по деяких категоріях цивільних справ обирати між кількома передбаченими у законі судами, яким підсудна справа, один суд, до якого він буде звертатися. Альтернативна підсудність, на відміну від загальної, є процесуальною гарантією для забезпечення інтересів позивача. За допомогою цього виду підсудності законодавець забезпечує позивачу більш сприятливі умови для звернення за судовим захистом, якщо останній перебуває в несприятливому соціальному чи матеріальному становищі.

3. Виключна підсудність визначається вказівкою закону про розгляд і вирішення окремих цивільних справ лише конкретними, прямо передбаченими у законі судами, тобто з деякими вимогами потрібно звертатися до чітко встановленого законом суду. Виключною така підсудність називається тому, що законодавець виключає можливість застосування інших правил підсудності, крім тих, які встановлені ним для цієї категорії справ.

Відповідно до ст. 114 ЦПК України за місцезнаходженням майна або основної його частини пред'являються:

- 1) позови, що виникають з приводу нерухомого майна;
- 2) позови про виключення майна з опису;
- 3) позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями.

Крім того, позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти, пред'являються за місцезнаходженням перевізника.

Для більшості справ окремого провадження законодавець також встановив виключну підсудність.

4. Підсудність кількох вимог, пов'язаних між собою, визначається необхідністю сумісного розгляду кількох вимог з метою встановлення дійсних обставин справи. Процесуальні правила підсудності за зв'язком вимог полягають у такому (ст. 113 ЦПК України): 1) позови до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача; 2) зустрічний позов, незалежно від його підсудності, пред'являється в суді за місцем розгляду первісного позову; 3) крім того, хоча це прямо в законі не закріплено, до правил про підсудність за зв'язком вимог належить положення про те, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, пред'являють позов до суду, який розглядає такий спір.

5. Підсудність за ухвалою суду допомагає розмежувати компетенцію між судами по розгляду і вирішенню цивільних справ по першій інстанції залежно від суб'єктного складу справи. Цивільно-процесуальним законодавством (статтями 108, 111 ЦПК України) встановлено такі правила підсудності за ухвалою суду:

- 1) підсудність цивільних справ, у яких однією із сторін є суд або суддя цього суду, визначається ухвалою судді суду вищої інстанції без виклику сторін. Проте

підсудність справ, у яких однією із сторін є Верховний Суд України або суддя цього суду, особливостей немає і визначається за загальними правилами підсудності;

2) підсудність справи про спір між громадянами України, якщо обидві сторони проживають за її межами, за клопотанням позивача визначається ухвалою судді Верховного Суду України;

3) підсудність справи про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, також визначається ухвалою судді Верховного Суду України.

13. Докази і доказування у цивільному процесі

Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (ч. 1 ст. 57 ЦПК України).

Докази в цивільному процесі характеризуються єдністю таких елементів:

- 1) змісту доказів;
- 2) процесуальної форми доказів;
- 3) процесуального порядку одержання, дослідження і оцінки змісту і процесуальної форми доказів.

Докази можуть класифікуватися за різними підставами. У теорії цивільного процесу класичним вважається поділ доказів на групи за такими критеріями:

1) за характером зв'язку змісту доказів з фактами, що підлягають встановленню:

а) прямі докази - безпосередньо вказують на факт, який підлягає встановленню (наприклад, показання свідка-очевидця щодо факту заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки);

б) непрямі (побічні) докази - не вказують безпосередньо на факт, який підлягає встановленню, проте вказують на інші факти, що дозволяє зробити вірогідний висновок про шуканий факт (наприклад, показання свідка про те, що одна із сторін при укладенні договору не усвідомлювала значення своїх дій);

2) за способом утворення фактичних даних:

а) первісні докази - фактичні дані, одержані з першоджерела (показання свідка-очевидця, оригінал документа тощо);

б) похідні докази - фактичні дані, отримані з джерела, що відтворює інший засіб доказування (наприклад, копія документа, показання свідків зі слів інших осіб);

3) за джерелом отримання фактичних даних:

а) особисті докази - фактичні дані, джерелом отримання яких виступає людина (містяться у показаннях свідків, поясненнях сторін, третіх осіб, їх представників);

б) речові докази - фактичні дані, джерелом отримання яких виступає матеріальний об'єкт (закріплені у письмових доказах, речових доказах);

в) змішані докази - фактичні дані, джерелом отримання яких одночасно є людина і матеріальний об'єкт (містяться у висновку експерта).

Доказування — це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, спрямована на встановлення істини у конкретній цивільній справі і вирішення спору між сторонами.

Ця процесуальна діяльність має складну структуру, що передбачає поділ процесу доказування на три етапи (стадії):

- 1) збирання доказів;
- 2) дослідження доказів;
- 3) оцінка доказів.

Доказуванню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір.

Відповідно до ст. 61 ЦПК України не потребують доказування обставини:

1) визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (наприклад, при вирішенні питання щодо визначення місця проживання дитини при розлученні її батьків, сторони визнають той факт, що батько дитини має кращі умови проживання та вищий матеріальний рівень);

2) визнані судом загальновідомими, тобто відомими широкому колу осіб, в тому числі і складу суду. Такі обставини не потребують доказування через очевидність об'єктивності їх існування. Як правило, загальновідомими є юридичні події (обставини, настання, зміна чи припинення яких не залежать від волі людини): аварія на Чорнобильській АЕС, землетрус, повінь тощо;

3) встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, тобто преюдиціальні факти

4) встановлені вироком у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постановою суду у справі про адміністративне правопорушення з питань, чи мсти місце ці дії та чи вчинені вони особою, стосовно цивільно-правових наслідків дій якої суд розглядає справу.

Засоби доказування: 1. Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників. 2. Показання свідків. 3. Письмові докази. 4. Речові докази. 5. Висновок експерта.

14. Поняття і види процесуальних строків

Процесуальний строк - це проміжок часу, протягом якого повинні бути вчиненні відповідні процесуальні дії.

Значення процесуальних строків полягає в тому, що вони забезпечують стабільність і визначеність цивільних процесуальних правовідносин, цивільного провадження у справі; забезпечують суб'єктам правовідносин можливість належно підготуватися і виконати певні процесуальні дії; є процесуальними засобами впливу на поведінку несумлінних учасників процесу, на виконання ними процесуальних обов'язків, засобами реалізації принципу раціональної процесуальної форми.

Ознаки цивільного процесуального строку:

- це певний темпоральний період у часі;
- це період, регламентований в законі або встановлений судом;
- впродовж цього періоду суб'єкти цивільного процесу мають право або зобов'язані здійснити певні процесуальні дії.

Залежно від способу встановлення процесуальних строків, їх можна поділити на строки встановлені законом або судом.

Залежно від суб'єктів, яким вони адресовані, строки бувають встановленими для:

- 1) суду;
- 2) осіб, які беруть участь у справі;
- 3) інших учасників цивільного судочинства.

Встановлені цивільно-процесуальним законодавством строки, у свою чергу, за чіткістю визначення поділяються на:

1) абсолютно визначені - коли у законі встановлюється конкретний часовий проміжок. Зокрема попередній розгляд справи судом касаційної інстанції має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем (ч. 1 ст. 332 ЦПК України);

2) відносно визначені - якщо строк конкретно у законі не встановлюється, а прив'язується до певного діяння чи події. Наприклад, ухвала про відмову у відкритті провадження у справі повинна бути невідкладно надіслана позивачеві разом із заявою та всіма доданими до неї документами (ч. 5 ст. 122 ЦПК України); особа, яка

подала апеляційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на апеляційне оскарження (ч. 1 ст. 300 ЦПК України).

Залежно від тривалості розрізняють такі види процесуальних строків, встановлених законом:

1) до одного дня; 2) два дні, 3) три дні, 4) п'ять днів, 5) сім днів, 6) десять днів, 7) один місяць, 8) два місяці, 9) три місяці, 10) один рік, 11) три роки.

ЦК України містить статті 253-255, які визначають порядок обчислення строків. Строк починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок.

Строк, визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку, а коли він обчислюється місяцями, спливає відповідного числа останнього місяця строку.

Якщо закінчення строку, визначеного місяцем, припадає на такий місяць, у якому немає відповідного числа, строк закінчується в останній день цього місяця.

До строку, визначеного пів роком або кварталом року, застосовуються правила про строки, які визначені місяцями. При цьому відлік кварталів ведеться з початку року. Якщо строк обчислюється тижнями, то він спливає у відповідний день останнього тижня строку.

Іноді особі доводиться вчиняти дію в останній день певного строку. За загальним правилом цей день триває 24 години. У разі вчинення дії щодо установи, де робочий день закінчується раніше, строк закінчується тоді, коли у цій установі за встановленими правилами припиняються відповідні операції. Проте строк не вважається пропущеним, якщо письмові заяви та повідомлення здано до установи зв'язку до 24 години останнього дня строку. У разі, якщо останній день строку припадає на неробочий день, днем закінчення строку вважається наступний за ним робочий день.

15. Поняття та види судових витрат

Судовими є витрати, що несуть сторони, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, у справах позовного провадження, заявники і заінтересовані особи у справах наказного та окремого проваджень за вчинення в їх інтересах цивільних процесуальних дій, пов'язаних із розглядом справи у порядку цивільного судочинства.

Існування цивільно-процесуального інституту судових витрат обумовлене певними цілями:

1) стимулювання сторін до врегулювання правових спорів без втручання судових органів, а, отже, і спонукання до добровільного виконання ними своїх обов'язків;

2) платежі, що сплачуються як судовий збір, витрати за інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи є частковим відшкодуванням витрат держави на здійснення правосуддя.

Судові витрати складаються з двох видів:

1) Судового збору. Об'єктами справляння судового збору є: 1) позовні заяви; 2) заяви у справах наказного та окремого провадження; 3) апеляційні та касаційні скарги на судові рішення тощо.

2) Витрат, пов'язаних із розглядом справи (ч. 1 ст. 79 ЦПК України):

- на правову допомогу - це витрати, пов'язані з оплатою юридичної допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права. Як правило, такі витрати несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги.

- сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду - відносяться їх витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту, а також найманням житла. Такі витрати сторони несуть самостійно.

- пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз - це витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів, найманням ними житла, а також проведенням судових експертиз. Ці витрати несе сторона, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучення спеціаліста, перекладача та проведення судової експертизи. Кошти на оплату судової експертизи вносяться стороною, яка заявила клопотання про проведення експертизи. Якщо клопотання про проведення експертизи заявлено обома сторонами, витрати на її оплату несуть обидві сторони порівну.

- пов'язані з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи - несе сторона, яка заявила клопотання про вчинення цих дій. Якщо клопотання про вчинення відповідних дій заявлено обома сторонами, витрати на них несуть обидві сторони порівну.

16. Заходи процесуального примусу

Учасники цивільного судочинства повинні сумлінно користуватися належними їм процесуальними правами і виконувати процесуальні обов'язки. У випадку зловживання процесуальними правами або навмисного невиконання процесуальних обов'язків до учасників процесу можуть бути застосовані заходи процесуального примусу.

Цивільний процесуальний примус — не сукупність передбачених ЦПК заходів примусового впливу, які покликані забезпечити виконання обов'язків учасниками процесу та належне виконання завдань цивільного судочинства.

Заходи процесуального примусу застосовуються у разі порушення певних правил цивільного судочинства. Однак їх не можна розглядати як вид відповідальності, а тим більше покарання, оскільки заходи процесуального примусу покликані забезпечити виконання правил цивільного судочинства, а не покарати особу. Тобто заходи процесуального примусу є по суті превентивними заходами, які застосовуються для припинення протиправних дій або для запобігання їх негативним наслідкам.

ЦПК у ст. 90 встановлює підстави та загальний порядок застосування судом заходів процесуального примусу з метою забезпечення виконання особами необхідних процесуальних дій та дотримання правил поведінки в суді.

Підставами для застосування заходів процесуального примусу є: а) порушення встановлених у суді правил; б) протиправне перешкоджання здійсненню судочинства.

Ознаками заходів процесуального примусу є: 1) процесуальні дії; 2) право їх застосовувати має лише суд, який розглядає цивільну справу; 3) про їх застосування суд постановляє ухвалу в судовому засіданні; 4) ці дії застосовуються у зв'язку з процесуальними порушеннями осіб — учасників цивільного процесу або інших осіб, присутніх у залі судового засідання (недотриманням встановлених у суді правил або протиправним перешкоджанням здійсненню цивільного судочинства); 5) ці заходи мають особистий немайновий характер, оскільки спрямовані на особу порушника, а не на його майно; 6) вони мають примусовий характер, тобто застосовуються до порушника без його згоди; 7) ці дії спрямовані на забезпечення нормального ходу судового розгляду.

Заходи процесуального примусу можна поділити на два види:

1) заходи, що призначаються за дії особи (попередження, видалення із залу судового засідання);

2) заходи, що призначаються за бездіяльність (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід).

Крім того, залежно від спрямованості заходи процесуального примусу можна поділити на дві групи:

1) ті, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження і видалення із залу судового засідання);

2) ті, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід).

Суд застосовує заходи процесуального примусу негайно після вчинення особою порушення шляхом постановлення відповідної ухвали, яка відповідно до ч. 5 ст. 209 ЦПК заноситься до журналу судового засідання. Така ухвала не впливає на рух справи, а тому не може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду (ст. 293 ЦПК). Проте заінтересовані особи можуть оскаржити цю ухвалу разом із рішенням відповідного суду.

17. Поняття, елементи і види позову

Позов - це належним чином процесуально оформлена матеріально-правова вимога позивача до відповідача про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, яка пред'являється через суд в порядку позовного провадження.

За своєю сутністю поняття позову є складним. Традиційно науковці як елементи позову виділяють його підставу і предмет. Ці елементи позову обов'язково мають бути відображеними в позовній заяві.

Підстава позову - це ті юридичні факти, на основі яких позивач обґрунтовує свої вимоги відповідно до норм матеріального права. Ці факти породжують позов і вказують на наявність чи відсутність правовідносин між позивачем і відповідачем, на обґрунтованість вимог позивача, що з них випливають. інколи законодавець так і називає підставу позову - «обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги» (п. 5 ч. 2 ст. 119 ЦПК України).

Предметом позову вважається матеріально-правова вимога позивача до відповідача про усунення допущеного відповідачем порушення, невизнання чи оспорювання суб'єктивного права, свободи або інтересу позивача. Предмет позову характеризує те, на що спрямований позов. Він має впливати зі спірних матеріально-правових відносин і підпадати під цивільну юрисдикцію суду.

Окрім підстави і предмета серед елементів позову окремі науковці пропонують виділяти ще одну його складову - зміст позову, під яким, на їх погляд, розуміється вказаний позивачем спосіб судового захисту. Тобто позивач може просити суд визнати його суб'єктивне право; визнати правочин недійсним; припинити дії відповідача, які порушують його суб'єктивне право; відновити становище, яке існувало до порушення тощо.

Класифікація позовів здійснюється за різними підставами.

Традиційно відповідною підставою виступає процесуальна мета, тобто мета, яку ставить перед собою позивач, звертаючись до суду з позовом. За цією підставою позови поділяються на: 1) позови про присудження; 2) позови про визнання; 3) перетворювальні позови.

Існують й інші класифікації позовів. Зокрема, важливе практичне значення має поділ позовів за характером спірного матеріального правовідношення (так званим матеріально-правовим критерієм) на: цивільні, сімейні, трудові, земельні та інші. При цьому позови в межах кожної з груп можуть бути поділені на різновиди за інституціональним підходом. Так, у межах позовів, що виникають з цивільних правовідносин, можна виділити позови про захист особистих немайнових прав, про відшкодування шкоди, про розірвання договору, про визнання договору недійсним, про застосування наслідків недійсності правочину тощо. Така систематизація позовів дає змогу здійснювати узагальнення судової практики, давати роз'яснення щодо застосування положень законодавства, вести профілактику окремих видів правопорушень, а також визначати прогалини законодавства і шляхи їх усунення в

процесі законотворчої діяльності чи тлумачення норм права вищими судовими інстанціями.

18. Умови і порядок відкриття провадження

Умови відкриття провадження у справі характеризують ті обставини, які дозволяють суду у повній відповідності із законом розглянути і вирішити цивільну справу. Умови відкриття провадження у справі притаманні усім справам позовного провадження. До них належать такі обставини (ч. 2 ст. 122 ЦПК України):

1) позовна заява підлягає розгляду в судах загальної юрисдикції у порядку цивільного судочинства;

2) відсутні рішення та ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, які набрали законної сили;

3) у провадженні цього чи іншого суду відсутня справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

4) відсутнє рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

5) після смерті фізичної особи, а також у зв'язку з припиненням юридичної особи, які є однією із сторін у справі, спірні правовідносини допускають правонаступництво.

Передумови відкриття провадження у справі поділяються на позитивні і негативні. Позитивні умови вказують на наявність права на пред'явлення позову, негативні ж - на перепони виникнення цього права. Позитивною є перша з названих вище загальних обставин, інші є негативними.

Встановивши, що позовна заява відповідає вимогам статей 119-120 ЦПК України, і перевіrivши додержання усіх передумов відкриття провадження у справі суддя, відповідно до ч. 4 ст. 122 ЦПК у строк не пізніше трьох днів з дня надходження заяви до суду вирішує питання про відкриття провадження у справі про що постановляє відповідну ухвалу.

У випадку ж, коли суддя виявить відсутність хоча б однієї із передумов відкриття провадження у справі, він постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі. Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду (п. 4 ч. 1 ст. 293 ЦПК України).

Основними процесуальними наслідками відкриття провадження у справі є такі:

1) виникає цивільне судочинство у цивільній справі, а також цивільні процесуальні правовідносини між судом і сторонами спору. Такі правовідносини у подальшому визначають всі інші процесуальні правовідносини у справі;

2) сторони спору набувають процесуального статусу позивача і відповідача;

3) набувають процесуальних прав та обов'язків інші особи, які беруть участь у справі;

4) у суду виникає обов'язок розглянути і вирішити в установлені строки цивільну справу;

5) є підстави для вчинення судом та учасниками процесу всіх подальших процесуальних дій, пов'язаних з цією справою;

6) сторони не можуть повторно звернутися до суду з позовом про той самий предмет і з тих самих підстав.

19. Провадження у справі досудового розгляду

Відповідно до глави 3 розділу III ЦПК провадження у справі досудового розгляду - це самостійний етап провадження у справі в суді першої інстанції, що складається з низки процесуальних дій, які вчиняються після відкриття провадження

у справі з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи.

Основною формою провадження у справі досудового розгляду є попереднє судове засідання. Попереднє судове засідання проводиться під час провадження у кожній цивільній справі за винятками, встановленими у ЦПК України. Так, попереднє судове засідання не проводиться у справах, які розглядаються в порядку наказного провадження, а також у деяких справах окремого провадження, які вимагають нагального вирішення судом (наприклад, про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку; про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб).

Відповідно до ст. 129 ЦПК України суд повинен провести попереднє судове засідання протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Попереднє судове засідання складається з двох частин:

- 1) підготовчої;
- 2) здійснення дій в порядку підготовки справи до судового розгляду.

Зміст підготовчої частини попереднього судового засідання майже аналогічний підготовчій частині судового засідання при судовому розгляді справи. На цій стадії з'ясовується явка учасників цивільного процесу, встановлюється особи тих учасників, які з'явилися, роз'яснюються права та обов'язки особам, які беруть участь у справі.

Далі суддя переходить до здійснення дій в порядку підготовки справи до судового розгляду.

Для досягнення мети, пов'язаної з примиренням сторін, суд має з'ясувати: 1) чи не відмовляється позивач від позову; 2) чи визнає позов відповідач; 3) чи не бажають сторони: укласти мирову угоду; передати справу на розгляд третейського суду.

У разі, коли спір урегульовано не буде, надалі метою провадження у справі до судового розгляду стає забезпечення правильного та швидкого розгляду і вирішення справи. Для цього суд вирішує такі основні завдання:

- 1) уточнює позовні вимоги, підстави позову, а також заперечення проти позову;
- 2) визначає характер спірних правовідносин;
- 3) встановлює склад осіб, які братимуть участь у справі;
- 4) з'ясовує коло доказів, необхідних для вирішення справи і забезпечити їх отримання до судового розгляду;
- 5) призначає час і місце судового розгляду та повідомляється про це всіх учасників справи.

У попереднє судове засідання викликаються особи, які беруть участь у справі, оскільки воно проводиться суддею за їх участі (ч. 2 ст. 130 ЦПК України). Оскільки попереднє судове засідання закладає підґрунтя успішному і оперативному вирішенню справи, явка на нього осіб, які беруть участь у справі, є обов'язковою. Проте неявка цих осіб, зазвичай, не перешкоджає його проведенню.

З метою забезпечення явки на попереднє судове засідання законодавець встановив правило, яким дещо обмежив подальшу доказову діяльність сторони, яка не з'явилася у попереднє судове засідання без поважних причин або не повідомила про причини своєї неявки. У такому разі під час судового розгляду суд буде з'ясовувати обставини у справі лише на підставі тих доказів, про подання яких було заявлено до або під час попереднього судового засідання (ч. 9 ст. 130 ЦПК України).

Зміст ч. 9 ст. 130 ЦПК України деталізується в ч. 1 ст. 131 ЦПК України, з якої випливає, що крайнім строком подання доказів або принаймні повідомлення про них є час проведення попереднього судового засідання.

Отже, за загальним правилом, якщо сторона не з'явилася на попереднє судове засідання, не подала певні докази і не заявила про них, вона не зможе їх подати в подальшому. Проте у ч. 9 ст. 130 та у ч. 2 ст. 131 ЦПК України встановлено виняток із цього правила: докази, подані з порушенням встановлених законом вимог, приймаються судом, якщо сторона доведе, що їх подано несвоєчасно з поважних причин. Поважність таких причин визначається судом на власний розсуд.

20. Судове засідання – процесуальна форма розгляду цивільних справ

Судовий розгляд - це основний етап цивільного процесу, на якому здійснюється справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд цивільної справи, а також її вирішення по суті.

Відповідно до ст. 157 ЦПК України суд розглядає цивільні справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі. Однак для двох категорій справ передбачено скорочений строк розгляду в один місяць, оскільки інакше може суттєво погіршитися матеріальне становище позивача, а саме для справ про: 1) поновлення на роботі; 2) стягнення аліментів.

У виняткових випадках суд має право продовжити розгляд цивільної справи не більше як на 15 днів за наявності таких обов'язкових умов у сукупності: 1) до суду надійшло клопотання від сторони про продовження розгляду справи; 2) до такого продовження спонукають особливості розгляду цієї конкретної цивільної справи.

Відповідно до ст. 158 ЦПК розгляд судом цивільної справи відбувається в судовому засіданні з обов'язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Особа, яка бере участь у справі, має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності. Судове засідання проводиться в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду - залі засідань.

Судове засідання як процесуальна форма судового розгляду складається з кількох частин: 1) підготовчої; 2) розгляду справи по суті; 3) судових дебатів; 4) ухвалення та проголошення рішення суду.

У підготовчій частині перед судом стоїть завдання з'ясувати, чи можливо розглядати справу по суті у цьому судовому засіданні, чи наявні для цього необхідні умови.

На першому етапі судового розгляду процесуальні дії проводяться у такому порядку: 1) головуєчий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа розглядатиметься; 2) секретар судового засідання доповідає судові: хто з викликаних у справі осіб з'явився в судове засідання; чи вручено судові повістки тим, хто не з'явився; про причини неявки викликаних осіб, якщо вони відомі; 3) суд встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників; 4) свідки, які з'явилися на судовий розгляд, видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення; 5) головуєчий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право заявляти відводи у порядку і на підставах, визначених статтями 20-23 ЦПК України;

На другому та основному етапі судового засідання - розгляді справи по суті - судом встановлюються всі обставини цивільної справи, досліджуються докази, якими вони підтверджуються.

Порядок вчинення процесуальних дій на цьому етапі такий: 1) розгляд справи по суті розпочинається доповіддю головуєчого про зміст заявлених вимог. Крім того, головуєчий у своїй доповіді має зазначити про обставини, які сторони визнали під час попереднього судового засідання, тобто виокремити факти, які не потребують подальшого доказування; 2) після доповіді головуєчого з'ясовується: чи підтримує позивач свої вимоги; чи визнає відповідач вимоги позивача; чи не бажають сторони укласти мирову угоду або звернутися для вирішення спору до третейського суду; 3) якщо сторони вирішили продовжувати розгляд справи, суд

заслуховує пояснення осіб, які беруть участь у справі, у такому порядку: позивач (представник позивача); третя особа, яка бере участь на стороні позивача (представник цієї третьої особи); відповідач (представник відповідача); третя особа, яка бере участь на стороні відповідача (її представник); інші органи і особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; 4) після заслуховування пояснень осіб, які беруть участь у справі, суд встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються.

Для встановлення у судовому засіданні фактів, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску строку позовної давності тощо) і підлягають встановленню під час ухвалення судового рішення досліджуються: 1) показання свідків; 2) письмові та речові докази; 3) висновки експертів.

Наступним у судовому розгляді є етап судових дебатів, на якому підводяться підсумки проведеного дослідження доказів.

Особи, які беруть участь у справі, у судових дебатах виступають з промовами, тобто з усними звертаннями до суду і учасників процесу, в яких містяться їх оцінки і міркування щодо ходу розгляду та вирішення цієї цивільної справи у суді.

Єдиною вимогою, яку законодавець висуває до таких промов, є те, що в них можна посылатися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні.

Порядок виступів у судових дебатах із промовами чітко встановлений законом. Отже, особи, які беруть участь у справі, виступають у такому порядку: 1) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; 2) позивач і його представник; 3) треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору і беруть участь на стороні позивача; 4) відповідач і його представник; 5) треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору і беруть участь на стороні відповідача; 6) третя особа, яка заявила самостійні позовні вимоги щодо предмета спору, та її представник.

Підсумковою частиною судового засідання, в якій суд вирішує справу по суті та оголошує прийняте ним рішення, є ухвалення та проголошення рішення суду.

Для ухвалення рішення після судових дебатів суд, оголосивши орієнтовний час його проголошення, виходить до нарадчої кімнати, тобто до спеціально обладнаного для прийняття судових рішень приміщення.

Під час ухвалення рішення суд повинен вирішити такі питання: 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; 2) чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; 3) які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин; 4) яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин; 5) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити; 6) як розподілити між сторонами судові витрати; 7) чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення; 8) чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову.

Рішення суду підписується суддею, а в разі колегіального розгляду — суддями, які розглядали справу. Виправлення в ньому повинні бути застережені перед підписом.

21. Поняття і види судових рішень

Судові рішення - це акти правосуддя у справі, які ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах і застосуванні норм матеріального та процесуального права.

Виступаючи правозастосовними актами, судові рішення характеризуються певними властивостями: 1) мають індивідуальний характер і конкретних адресатів;

2) постановлюються та ухвалюються виключно органами судової влади; 3) є юридичними фактами, що тягнуть виникнення, зміну чи припинення правовідносин.

Судові рішення можуть класифікуватися за різними підставами. У теорії цивільного процесуального права класичним вважається поділ судових рішень на групи за критерієм їх змісту та форми на:

1) рішення суду - акти правосуддя, якими цивільна справа: а) вирішується по суті на основі встановлених судом I інстанції фактичних даних; б) переглядається у випадках, встановлених законом, у апеляційних та касаційному суді.

Особливими формами рішення суду є:

- постанови – акти правосуддя, які, за результатами перегляду приймає Верховний Суд України;

- судовий наказ - особлива форма судового рішення про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги;

2) ухвали суду - судові рішення, якими вирішуються питання, пов'язані з виникненням цивільного процесу, його розвитком та закінченням без ухвалення рішення суду, зокрема питання, пов'язані з:

а) рухом справи в суді першої та вищестоящих інстанцій (відкриття провадження у справі, призначення справи до розгляду, надання судових доручень тощо);

б) вирішенням клопотань і заяв осіб, які беруть участь у справі (наприклад, про відвід секретаря судового засідання, забезпечення позову, забезпечення та витребування доказів);

- в) тимчасовим або остаточним закінченням розгляду справи без ухвалення рішення суду.

Судові рішення мають свою структуру. Як приклад розглянемо структуру рішення суду. Відповідно до ст. 215 ЦПК України рішення суду має складатися із чотирьох частин: 1) вступної; 2) описової; 3) мотивувальної; 4) резолютивної.

У вступній частині зазначається: час та місце ухвалення рішення; найменування суду, що його ухвалив; прізвища та ініціали судді (суддів - при колегіальному розгляді); прізвища та ініціали секретаря судового засідання; імена (найменування) сторін та інших осіб, які брали участі, у справі; предмет позовних вимог.

В описовій частині викладається: узагальнений виклад позиції відповідача (чи визнає відповідач позов, якщо визнає - то повністю чи частково; у разі наявності у відповідача заперечень проти позову - у чому полягає суть цих заперечень); пояснення осіб, які беруть участь у справі; інші докази, досліджені судом.

Мотивувальна частина рішення містить: встановлені судом обставини і визначені відповідно до них правовідносини; мотиви, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким; назва, стаття, її частини, абзац, пункт, підпункт закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуальний закон, яким суд керувався;

У резолютивній частині викладається: висновок суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково; висновок суду по суті позовних вимог (зокрема, які саме права позивача визнано або поновлено; розмір грошових сум чи перелік майна, присуджених стороні; вартість майна, яке належить стягнути з відповідача, якщо при виконанні рішення присудженого майна у наявності не буде; які конкретно дії і на чию користь відповідач повинен вчинити або яким іншим передбаченим законом способом підлягає захисту порушене право; в яких межах

допускається негайне виконання рішення, коли суд зобов'язаний або вправі його допустити); розподіл судових витрат; строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

22. Поняття, умови і порядок заочного розгляду справи

Заочний розгляд справи - це вирішення цивільної справи у порядку позовного провадження шляхом використання спрощеного варіанту процесуального регламенту: за відсутності відповідача, належним чином повідомленого про час і місце судового засідання, якщо від нього не надійшло повідомлення про причини неявки або якщо зазначені ним причини визнані судом неповажними, на підставі наявних у справі доказів і за згодою на це позивача.

Умовами заочного розгляду справи є: 1) неявка в судове засідання відповідача; 2) належне повідомлення відповідача про час і місце судового засідання; 3) відсутність поважних причин неявки відповідача; 4) відсутність клопотання відповідача про розгляд справи за його відсутності; 5) згода позивача на заочний розгляд справи.

Оскільки згода позивача є обов'язковою умовою проведення заочного розгляду справи, таке провадження не може відбуватися у разі неявки обох сторін.

Розгляд справи і ухвалення рішення в порядку заочного провадження проводяться за загальними правилами, встановленими у главах 4, 7 розділу III ЦПК України, з такими винятками і доповненнями:

1) під час підготовчої частини судового засідання суд має встановити наявність всіх умов для заочного розгляду справи, визначених у частинах 1, 2 ст. 224 ЦПК України;

2) перед постановленням ухвали про заочний розгляд справи суд повинен роз'яснити позивачу порядок, особливості та правові наслідки розгляду справи в порядку заочного провадження, а також отримати згоду позивача на такий розгляд;

3) у разі зміни позивачем предмета або підстави позову, зміни розміру позовних вимог суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача. У подальшому, якщо відповідач не з'явиться у судове засідання (після того, як розгляд справи було відкладено у зв'язку з зазначеними вище правовими підставами), справа може бути розглянута у порядку заочного провадження за наявності умов, закріплених у частинах 1, 2 ст. 224 ЦПК України;

4) у судових дебатах, що відбуваються під час заочного розгляду справи, з промовою виступає позивач, а також інші особи, які беруть участь у справі, в тому числі з протилежними інтересами (треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору і беруть участь на стороні відповідача, та ін.);

5) ухвалення заочного рішення відбувається на підставі наявних у справі доказів.

Можливість перегляду заочного рішення судом, який його ухвалив - суттєва відмінність заочного розгляду справи від загального порядку розгляду справи позовного провадження.

Суб'єктом процесуальної ініціативи перегляду заочного рішення законодавець називає виключно відповідача, який має право подати відповідну письмову заяву (ч. 1 ст. 228 ЦПК України).

Строк для подання заяви про перегляд заочного рішення становить десять днів з дня отримання відповідачем копії заочного рішення. Заява про перегляд заочного рішення має бути подана у письмовій формі та підписана особою, яка її подає. Зміст заяви – ст. 229 ЦПК.

Заочне рішення переглядається тим же судом, що і його ухвалював.

23. Поняття та особливості наказного провадження

Наказне провадження - це вид цивільного судочинства, що полягає у спрощеній документарній процедурі захисту майнових прав та інтересів заявника (стягувача), вимоги якого до боржника щодо стягнення грошових коштів або витребування майна ґрунтуються на безспірних документах, що здійснюється за відсутності спору шляхом видачі судового наказу.

Наказне провадження, на відміну від інших видів цивільного судочинства, є "документарним" чи "письмовим", а не усним, оскільки всі дії у ньому вчинюються виключно у письмовій формі.

Сторонами у наказному провадженні є заявник (стягувач) і боржник. Заявник (стягувач) - це особа, на захист прав, свобод чи інтересів якої відкрито наказне провадження. Боржником є особа, яка, на думку заявника (стягувача), має відповісти за вимогою, вказаною в заяві про видачу судового наказу.

Можна виокремити такі основні особливості наказного провадження: 1) розглядаються лише безспірні вимоги і тільки на підставах, визначених у законі; 2) сторонами є заявник (стягувач) і боржник; 3) підставою відкриття провадження у справі є заява про видачу судового наказу, зміст якої має свою специфіку; 4) зменшений (50% ставки), порівняно з позовним провадженням, судовий збір (ст. 99 ЦПК); 5) наявна можливість пред'явлення позову, якщо буде відмовлено у видачі судового наказу або суд його скасує; 6) скорочений до трьох днів строк розгляду справи; 7) суд ухвалює рішення у формі судового наказу, який одночасно виступає виконавчим документом; 8) судовий наказ видається без судового засідання і без виклику та заслуховування заявника (стягувача), боржника й інших осіб, які беруть участь у справі; 9) боржникові надано право оскаржити судовий наказ протягом десяти днів з дня його отримання (ст. 105 ЦПК); 10) скорочений строк набрання судовим наказом законної сили (10 днів на оскарження + 3 дні ст. 106 ЦПК); 11) судовий наказ за наявності визначених у законі підстав може скасувати той самий суд, який його видав.

Можливість видання судового наказу за вимогою заявника (стягувача) до боржника залежить від дотримання загальних умов відкриття провадження у справі, якими є: 1) наявність належного обсягу право- і дієздатності заявника (стягувача); 2) дотримання правил цивільної юрисдикції і підсудності цивільних справ; 3) відсутність рішення суду (третейського суду) щодо відповідних правовідносин тощо (ст. 122 ЦПК України).

До спеціальних умов наказного провадження необхідно віднести (ст. 96 ЦПК):

1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;

2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;

3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;

4) заявлено вимогу про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;

5) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

24. Поняття та особливості розгляду справ окремого провадження

Відповідно до ч. 1 ст. 234 ЦПК України окреме провадження - це вид неповного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

У порядку окремого провадження розглядаються справи про: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку; 10) обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; 11) розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; 12) надання права на шлюб; 13) розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей; 14) встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя; 15) інші справи у випадках, встановлених законом (частини 2, 3 ст. 234 ЦПК України).

Кожна з перелічених категорій справ має свої особливості, що обумовлюють специфічний порядок їх розгляду і вирішення. Узагальненими особливості розгляду для більшості справ окремого провадження є:

- частина 4 ст. 234 ЦПК України встановлює обов'язковість проведення розгляду деяких справ окремого провадження судом у складі одного судді і двох народних засідателів. Такими є справи про: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 2) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 3) усиновлення; 4) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 5) обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

- крім того, для деяких справ окремого провадження встановлено спеціальні строки їх розгляду (ч. 1 ст. 281 (про госпіталізацію до психіатричного закладу – протягом 24 годин з моменту заявлення), ч. 1 ст. 285 (госпіталізація до протитуберкульозного закладу – 3 дні з моменту відкриття провадження) тощо.

Всі справи, які розглядаються в рамках окремого провадження, наділені спільними рисами: 1) у справах окремого провадження відсутній матеріально-правовий спір; 2) у порядку окремого провадження розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів; 3) підставою відкриття провадження у таких справах є відповідна заява (статті 236, 242, 246 ЦПК України тощо); 4) усі справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду.

25. Загальна характеристика апеляційного провадження

Апеляційне провадження - одна із стадій цивільного судочинства, метою якої є перевірка законності та обґрунтованості судових рішень судів першої інстанції, що не набрали законної сили.

Значення апеляційного провадження:

- є процесуальною гарантією захисту прав, свобод та інтересів сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права і обов'язки;

- є формою забезпечення однакового правозастосування законів під час вирішення цивільних справ, адже перегляд цивільних справ судами апеляційної інстанції дає змогу їм виправити помилки судів першої інстанції щодо застосування норм матеріального і процесуального права.

Особливостями апеляційного провадження як окремої стадії цивільного судочинства є: 1) здійснення правосуддя судами вищої інстанції - судовими палатами у цивільних справах апеляційних загальних судів (ст. 291 ЦПК України); 2) реалізація судами апеляційної інстанції права перевірки законності та обґрунтованості рішень і ухвал суду першої інстанції, які не набрали законної сили, у межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції (ч. 1 ст. 303 ЦПК України); 3) надання судам апеляційної інстанції процесуальної можливості перевіряти цивільну справу у повному обсязі; 4) встановлення законодавцем виключного переліку повноважень судів апеляційної інстанції з чіткою регламентацією процесуальної можливості застосування кожного із них (статті 307-312 ЦПК України).

Об'єктами апеляційного оскарження є рішення та ухвали суду першої інстанції, які не набрали законної сили.

Рішення суду першої інстанції в порядку апеляційного провадження можуть оскаржуватися повністю або частково. Ухвали ж суду першої інстанції можна оскаржувати в апеляційному порядку окремо від рішення суду тільки у випадках, передбачених у ст. 293 ЦПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 292 ЦПК України право на апеляційне оскарження мають: 1) особи, які беруть участь у справі; 2) особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки. До цієї категорії суб'єктів, яким належить право апеляційного оскарження, можна віднести, зокрема, осіб, які не брали участі у справі через відмову суду залучити їх до судового розгляду як суб'єктів з певним процесуальним статусом (потенційні треті особи, співвідповідачі та ін.), проте за умови, що в судовому рішенні визначено їх права та обов'язки.

Право апеляційного оскарження реалізується шляхом подання у встановлені законом процесуальні строки: а) апеляційної скарги на рішення суду (10 днів з дня проголошення); б) апеляційної скарги на ухвалу суду (5 днів з моменту проголошення).

Заява про апеляційне оскарження та апеляційна скарга повинні бути складені у письмовій формі як окремі письмові документи. При їх оформленні обов'язковим є дотримання вимог законодавця щодо змісту цих документів, визначених у ст. 295 ЦПК України.

До заяви про апеляційне оскарження та апеляційної скарги додаються їх копії та копії доданих до них письмових матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі.

Заява про апеляційне оскарження та апеляційна скарга подаються до апеляційного суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення (ч. 1 ст. 296 ЦПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 296 ЦПК Суд першої інстанції на наступний день після закінчення строку для подання апеляційної скарги надсилає її разом зі справою до апеляційного суду. Апеляційні скарги, що надійшли після цього, не пізніше наступного робочого дня після їхнього надходження направляються до апеляційного суду.

В самій процедурі апеляційного перегляду можна виділити такі стадії: 1) відкриття апеляційного провадження у справі (відповідно до ст. 297 ЦПК суддя-доповідач протягом трьох днів після надходження справи вирішує питання про відкриття апеляційного провадження); 2) підготовка розгляду справи апеляційним судом (зміст дій визначений ст. 301 ЦПК); 3) розгляд справи апеляційним судом

(порядок розгляду визначається ст. 304 ЦПК); 4) постановлення апеляційним судом відповідного рішення.

Розгляд справи в апеляційному порядку здійснюється за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції, з певними винятками і доповненнями.

Апеляційний суд розглядає справу у формі судового засідання, але, на відміну від суду першої інстанції, колегіально у складі трьох суддів.

Відповідно до ст. 307 ЦПК за наслідками розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції апеляційний суд має такі повноваження:

1) відхилити апеляційну скаргу і залишити рішення без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права;

2) скасувати рішення суду першої інстанції і ухвалити нове рішення по суті позовних вимог або змінити рішення у випадках: а) неповного з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; б) недоведеності обставин, що мають значення для справи, які суд вважав встановленими; в) невідповідності висновків суду обставинам справи, яка полягає у відсутності причинно-логічного зв'язку між обставинами справи та висновками суду, викладеними у судовому рішенні; г) порушення або неправильного застосування норм матеріального чи процесуального права.

3) змінити рішення;

4) скасувати рішення суду і закрити провадження у справі або залишити заяву без розгляду (підстави див. ст. 310 ЦПК)

26. Загальна характеристика касаційного провадження

Касаційне провадження - одна із стадій цивільного процесу, метою якої є перевірка законності та обґрунтованості рішень і ухвал суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також рішень і ухвал апеляційного суду.

Об'єктом касаційного оскарження є рішення і ухвали судів першої та апеляційної інстанцій: 1) рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, рішення і ухвали апеляційного суду, ухвалені за результатами апеляційного розгляду; 2) ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 1, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31-33 ч. 1 ст. 293 ЦПК України, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справ.

Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права (ч. 2 ст. 324 ЦПК України).

Строк на касаційне оскарження становить два місяці з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду.

Відповідно до ст. 333 ЦПК у касаційному порядку справа розглядається колегією у складі п'яти суддів без повідомлення осіб, які беруть участь у справі. У разі необхідності особи, які брали участь у справі, можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

Процедура прийняття касаційної скарги до розгляду в порядку касаційного провадження розпочинається її реєстрацією в канцелярії суду касаційної інстанції. Після реєстрації касаційна скарга у порядку черговості передається судді-доповідачу, який у 3-денний строк вирішує питання про прийняття скарги до розгляду касаційним судом

Суддя-доповідач наділений повноваженням відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо: 1) справа не підлягає касаційному розгляду у порядку цивільного судочинства; 2) справа не переглядалася в апеляційному порядку; 3) є ухвала про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою цієї

особи від касаційної скарги на це саме рішення чи ухвалу; 4) є ухвала про відхилення касаційної скарги цієї особи або про відмову у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою цієї особи на це саме рішення чи ухвалу; 5) касаційна скарга є необґрунтованою, і викладені у ній доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи.

Встановивши дотримання скаржником усіх передбачених у законі вимог, суддя-доповідач приймає рішення про відкриття касаційного провадження, що супроводжується такими його діями: 1) постановленням ухвали про відкриття касаційного провадження; 2) витребуванням справи із суду першої інстанції; 3) надісланням копій касаційної скарги і доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, із встановленням строку, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу; 4) за наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, — вирішенням питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду (ч. 1 ст. 328 ЦПК).

Після відкриття провадження у справі, суддя доповідач готує справу до касаційного розгляду для чого: 1) підготовлює доповідь, у якій викладаються обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції; 2) встановлює склад осіб, які беруть участь у справі. Усі дії щодо забезпечення підготовки розгляду справи судом касаційної інстанції суддя-доповідач має вчинити одноособово протягом 3 днів із моменту отримання справи.

Після закінчення підготовки розгляду справи проводиться попередній розгляд справи судом касаційної інстанції, метою якого є вирішення питання щодо можливості закінчення касаційного провадження уже під час попереднього судового засідання або, якщо це є неможливим, призначення справи до судового розгляду у касаційному порядку.

Попередній розгляд справи має бути проведено протягом 5 днів після складання доповіді суддею-доповідачем. Він проводиться колегією у складі 3 суддів у нарадчій кімнаті без повідомлення осіб, які беруть участь у справі.

За результатами попереднього розгляду зазначена колегія суддів правомочна ухвалити одне з таких рішень: 1) відхилити касаційну скаргу і залишити без змін судові рішення суду першої або апеляційної інстанцій, якщо відсутні підстави для його скасування; 2) скасувати судові рішення суду першої або апеляційної інстанцій за наявності підстав, які тягнуть обов'язкове його скасування; 3) призначити справу до судового розгляду в порядку касаційного провадження за наявності однієї із таких умов: а) відсутні підстави для відхилення касаційної скарги і залишення судового рішення без змін або його скасування; б) хоча б один суддя із складу колегії суддів дійшов висновку про необхідність призначення справи до судового розгляду.

У касаційному порядку справа розглядається колегією у складі 5 суддів без повідомлення осіб, які беруть участь у справі. У разі необхідності ці особи можуть бути викликані для надання пояснень у справі (ч. 1 ст. 333 ЦПК).

Процесуальний порядок розгляду справи касаційним судом врегульований ст. 333 ЦПК. Справа розглядається за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції, за винятками і доповненнями, зазначеними у главі 2 розділу V ЦПК.

Відповідно до ст. 336 ЦПК за наслідками касаційного перегляду суд касаційної інстанції має право: 1) постановити ухвалу про відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін; 2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції; 3) постановити ухвалу про скасування рішення апеляційного суду і залишити в силі судові рішення суду першої інстанції, що було помилково скасоване апеляційним судом; 4) постановити ухвалу про скасування судових рішень і закрити провадження в справі або залишити заяву без розгляду; 5) скасувати судові

рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд.

27. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами

Нововиявленими обставинами є певні юридичні факти, які мають істотне значення для правильного вирішення цивільної справи та які існували до ухвалення відповідного судового рішення, але не були відомими учасникам цивільного процесу і суду на час розгляду та вирішення справи.

Відповідно до ч. 2 ст. 362 ЦПК підставами для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами є:

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

4) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;

5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути подані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, протягом одного місяця з дня встановлення обставини, що є підставою для перегляду.

Заява про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається у судовому засіданні судом, який ухвалив рішення, постановив ухвалу або видав судовий наказ. Заявник та інші особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Неявка цих осіб не є перешкодою для розгляду заяви.

Заява про перегляд рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається у судовому засіданні за загальними правилами цивільного судочинства, з урахуванням винятків і доповнень, встановлених гл.4 розділу V ЦПК України.

Про час і місце проведення судового засідання обов'язково повідомляються заявник та інші особи, які беруть участь у справі. Таке положення реалізується за загальними правилами здійснення судових викликів і повідомлень (статті 74-77 ЦПК України). Проте, відповідно до ч. 1 ст. 365 ЦПК України, неявка цих осіб не є перешкодою для розгляду заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, за умови, що вони були повідомлені про час і місце судового засідання належним чином.

Під час розгляду заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд, насамперед, повинен встановити наявність нововиявлених обставин, перевірити, наскільки відповідна заява є обґрунтованою.

Розгляд заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, не передбачає перевірки правильності застосування судом закону, правильності вчинення тих або інших процесуальних дій, правильності оцінки доказів, що характерно для перегляду судових рішень в судах апеляційної та касаційної інстанції. Також суд не має права вносити у судові рішення, що ним переглядається, будь-які зміни.

Таким чином, прийняття заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами до розгляду не означає обов'язкового подальшого скасування цього рішення. Результат перегляду повинен впливати з оцінки судом доказів, встановлення наявності або відсутності нововиявлених обставин, визначення їх істотності для правильного вирішення справи.

Відповідно до ч. 2 ст. 365 ЦПК України, розглянувши заяву про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, суд постановляє одну із таких ухвал:

1) про задоволення цієї заяви і скасування відповідних рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами. Така ухвала постановляється у разі визнання вказаної заяви обґрунтованою;

2) про відмову у задоволенні заяви, якщо вона є необґрунтованою.

Процесуальним наслідком задоволення заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, згідно з ч. 3 ст. 365 ЦПК України, є те, що після скасування рішення, ухвали суду або судового наказу у результаті їх перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами справа розглядається судом за загальними правилами розгляду цивільних справ по першій інстанції, встановленими у ЦПК України.

28. Поняття і значення виконавчого провадження

Рішення, не виконані добровільно, виконуються примусово органами державної виконавчої служби і посадовими особами у порядку виконавчого провадження, встановленого законодавством України.

Виконавче провадження - це сукупність дій органів і посадових осіб спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених законом.

Виконавче провадження характеризується такими рисами:

а) його правовою основою є Конституція України, Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», інші закони та підзаконні акти, прийняті відповідно до них;

б) відповідно до ст. 2 Закону «Про виконавче провадження», примусове виконання рішень, ухвал, постанов судових і несудових органів у передбачених законом випадках покладається на Державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України;

в) діяльність органів Державної виконавчої служби здійснюється на підставах, у спосіб та в межах повноважень, встановлених законодавством про виконавче провадження, і спрямовується на своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, ухвал, постанов судових і несудових органів (статті 3, 5 Закону «Про виконавче провадження»);

г) встановленням для сторін та інших осіб, які беруть участь у виконанні та залучаються до проведення виконавчих дій, сукупності таких процесуальних прав і обов'язків, які дозволяють і зобов'язують їх на засадах диспозитивності й імперативності спрямовувати свою діяльність на досягнення мети примусового виконання з реалізації рішень, постановлених на захист майнових і особистих немайнових прав та охоронюваних законом інтересів, державних і громадських інтересів;

д) гарантіями законності вчинення дій у виконавчому провадженні, встановленням відповідальності: державних виконавців (ст. 11 Закону «Про державну виконавчу службу»); боржника (статті 46, 87 Закону «Про виконавче провадження»); зберігача майна (ст. 58 цього Закону); громадян і посадових осіб (ст. 88 цього Закону) за порушення і невиконання покладених на них обов'язків щодо вчинення необхідних процесуальних дій у виконавчому провадженні.

Заходами примусового виконання рішень є: 1) звернення стягнення на майно боржника; 2) звернення стягнення на заробітну плату (заробіток), доходи, пенсію, стипендію боржника; 3) відібрання дитини; 4) вилучення у боржника і передача стягувачеві певних предметів, зазначених у рішенні; 5) інші заходи, передбачені рішенням.

В самій процедурі примусового виконання рішень суду можна виділити наступні стадії:

1) отримання стягувачем виконавчого документу. Відповідно до ч. 2 ст. 368 ЦПК за кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили, за заявою осіб, на користь яких воно ухвалено, видається один виконавчий лист, який за своїм змістом має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження»;

2) відкриття Державною виконавчою службою виконавчого провадження. Державний виконавець відкриває виконавче провадження на підставі виконавчого документа: 1) за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення; 2) за заявою прокурора у випадках представництва інтересів громадянина або держави в суді; 3) у разі якщо виконавчий лист надійшов від суду на підставі ухвали про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду в порядку, встановленому законом; 4) в інших передбачених законом випадках.

На підставі вищевказаних документів, державний виконавець виносить постанову про відкриття виконавчого провадження;

3) виконання Державною виконавчою службою виконавчого документу. Виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, перебування, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. У разі якщо боржник є юридичною особою, то виконання провадиться за місцезнаходженням його постійно діючого органу або майна. Право вибору місця виконання між кількома органами державної виконавчої служби, що можуть вчиняти виконавчі дії з виконання рішення на території, на яку поширюються їх функції, належить стягувачу.

29. Відновлення втраченого судового провадження

Пожежа, повінь, інші стихійні лиха або протиправні дії осіб можуть призвести до того, що судове провадження у цивільній справі буде втрачено повністю або частково. У таких випадках відновлення втраченого судового провадження можливе лише в суді відповідно до процесуального порядку, встановленого статтями 402-409 ЦПК.

За правилами розділу IX ЦПК відновленню підлягає лише втрачене (і в разі коли справу знищено за закінченням строку зберігання) повністю або частково судове провадження у цивільній справі, яку закінчено ухваленням рішення або у якій провадження закрито постановленням відповідної ухвали.

Заява про відновлення втраченого судового провадження може бути подана особами, які брали участь у справі, або їх правонаступниками. Відновлення втраченого судового провадження допускається також за ініціативою суду у випадку, коли це потрібно для вирішення іншої справи або надіслання справи до суду вищої інстанції тощо.

Заява за підсудністю подається до суду, який ухвалив рішення по суті справи або постановив ухвалу про закриття провадження у справі (ст. 404 ЦПК).

Розгляд справи про відновлення втраченого провадження та ухвалення рішення провадиться за загальними правилами ЦПК з урахуванням особливостей, встановлених його статтями 407 і 408.

За результатами розгляду справи суд ухвалює рішення про відновлення втраченого провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити.

Якщо зібраних судом матеріалів недостатньо для точного відновлення втраченого судового провадження або його частини, суд ухвалою закриває розгляд заяви про відновлення провадження і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів (ч. 3 ст. 408 ЦПК).

30. Правове регулювання цивільного судочинства з іноземним елементом

Відповідно до ст. 410 ЦПК іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів.

Таким чином, зазначена стаття відображає в цілому так званий принцип національного режиму, який означає, що в судочинстві іноземні особи як учасники процесу є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин і користуються такими самими процесуальними правами, що й громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин можуть бути не тільки іноземні особи, а й іноземні держави. На відміну від зазначених осіб, іноземні держави користуються судовим імунітетом. Імунітет від цивільної юрисдикції судів України полягає в тому, що за загальним правилом до іноземної держави не може бути пред'явлений позов, вона не може залучатися у справу в якості відповідача або третьої особи, на майно, яке належить іноземній державі і знаходиться на території України, не може накладатися арешт чи застосовуватись інші засоби забезпечення позову або звернення стягнення на таке майно.

Згідно із ст. 76 «Про міжнародне приватне право» суди України можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках:

1) якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України;

2) якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи-відповідача;

3) у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України;

4) якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні;

5) якщо у справі про відшкодування шкоди позивач - фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа - відповідач - місцезнаходження в Україні;

6) якщо у справі про спадщину спадкодавець у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання;

7) коли дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України;

8) якщо у справі про визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України;

9) якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України;

10) якщо провадження у справі проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути відкрито за кордоном.

Відповідно до ст. 77 вказаного закону підсудність судам України є виключною у таких справах з іноземним елементом:

1) якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України;

2) якщо у справі, яка стосується правовідносин між дітьми та батьками, обидві сторони мають місце проживання в Україні;

3) якщо у справі про спадщину спадкодавець - громадянин України і мав в ній місце проживання;

5) якщо спір пов'язаний з оформленням права інтелектуальної власності, яке потребує реєстрації чи видачі свідоцтва (патенту) в Україні;

6) якщо спір пов'язаний з реєстрацією або ліквідацією на території України іноземних юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців;

7) якщо спір стосується дійсності записів у державному реєстрі, кадастрі України;

8) якщо у справах про банкрутство боржник був створений відповідно до законодавства України;

9) якщо справа стосується випуску або знищення цінних паперів, оформлених в Україні;

10) справи, що стосуються усиновлення, яке було здійснено або здійснюється на території України.

Особливими формами цивільного процесу з участю іноземного елементу є:

1) визнання та звернення до виконання рішень іноземних судів, що підлягають примусовому виконанню (глава 1 розділу VIII ЦПК);

2) визнання та звернення до виконання рішень іноземних судів, що не підлягають примусовому виконанню (глава 2 розділу VIII ЦПК);

3) звернення судів України із судовими дорученнями про надання правової допомоги до іноземних судів (ст.ст. 415-416 ЦПК); 4) виконання судами України судових доручень іноземними судами (ст. ст. 417-418 ЦПК). Судовим дорученням суду є звернення (доручення, прохання, запит, залежно від вимог міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України) компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги в цивільних справах щодо вчинення певних процесуальних дій. Діями, які можуть складати зміст доручення: а) отримання доказів; б) вручення документів; в) проведення окремих процесуальних дій (допит свідків, проведення експертизи, огляд на місці тощо).

Основні нормативні акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - ст.141.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – ст.461. .

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – ст. 462.

4. Сімейний кодекс України. Прийнято 10 січня 2002 року № 2947 – III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21-22. – ст.135.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651- VI // Голос України. – 2012. - № 90-91.

6. Всесвітня Конвенція по авторське право. Міжнародний договір від 06.09.1952 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2003. - № 3: Авторське право і суміжні права. Законодавство та судова практика. – С. 93-101.

7. Основи законодавства України про культуру від 14.02.1992 р. № 2117-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 21. - Ст. 294.

8. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 13. - Ст. 64.

9. Про аудиторську діяльність. Закон України від 22 квітня 1993 р. № 3125-XII (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 23. – ст. 243.
10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність. Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 40. – ст. 365.
11. Про видавничу справу. Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 32. - Ст. 206.
12. Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств. Декрет Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1992р. № 24-92 (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №11. - ст.94.
13. Про встановлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Закон України в редакції від 30 червня 1999 р. №784-XIV (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 31. - ст. 440.
14. Про господарські товариства. Закон України від 19 вересня 1991 р. №1576-XII (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 49. - ст.682.
15. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Закон України від 15 травня 2003р. №755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 31-32. – ст. 263.
16. Про довірчі товариства. Декрет Кабінету Міністрів України від 17 березня 1993 р. № 23-93 (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 19. - ст. 207.
17. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16.11.1992р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 1. - Ст. 1.
18. Про інформаційні агентства. Закон України від 28.02.1995р. № 745/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 13. - Ст. 83.
19. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992р. №2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 48. – Ст. 650.
20. Про кінематографію. Закон України від 13.01.1998р. № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 22. - Ст. 114.
21. Про кооперацію. Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV // Офіційний вісник України. – 2003. - № 33. – ст.1774.
22. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
23. Про міжнародні договори України. Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 50. - Ст. 540.
24. Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25.06.1993 р. № 3322 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 33. - Ст. 345.
25. Про наукову і науково-технічну експертизу. Закон України від 10.02.1995р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 9. - Ст. 56.
26. Про органи реєстрації актів громадянського стану. Закон України від 24.12.1993 р. №3807-XII (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 14. - Ст. 78.
27. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15.12.1993 р. №3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 7. - Ст. 32.
28. Про охорону прав на зазначення походження товарів. Закон України від 16.06.1999р. №752-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 32. - Ст. 267.

29. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 7. - Ст. 36.
30. Про охорону прав на промислові зразки. Закон України від 15.12.1993 р. № 3688-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 7. - Ст. 34.
31. Про охорону прав на сорти рослин. Закон України від 21.04.1993 р. № 3116-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 21. - Ст. 218.
32. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем. Закон України від 05.10.1997р. № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 8. - Ст. 28.
33. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України від 12 липня 2001р. № 2658-ІІІ (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 47. – ст. 251.
34. Про племінну справу у тваринництві. Закон України від 15.12.1993 р. № 3691-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 2. - Ст. 7.
35. Про приватизацію державного майна. Закон України від 4 березня 1992р. № 2163-ХІІ (в редакції від 19 лютого 1997р. № 89/97-ВР (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 17. – ст. 122.
36. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Закон України від 31.05.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 21. - Ст. 155.
37. Про ратифікацію угоди про співробітництво в області охорони авторського права і суміжних прав. Закон України від 27.01.1995 р. № 34/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 5. - Ст. 32.
38. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1997р. № 93/96-ВР (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 19. - ст. 80.
39. Про рекламу. Закон України від 03.07.1996р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 39. - Ст. 181.
40. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеогам, комп'ютерних програм, баз даних. Закон України від 23.03.2000р. № 1587-ІІІ // Відомості Верховної Ради. – 2000. - № 24. - Ст. 183.
41. Про сільськогосподарську кооперацію. Закон України від 17 липня 1997р. № 469/97-ВР (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 39. – ст. 261.
42. Про споживчу кооперацію. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2265-ХІІ (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 30. - ст. 414.
43. Про телебачення і радіомовлення. Закон України від 21.12.1993р. № 3759-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 10. - Ст. 43.
44. Про участь України у Всесвітній конвенції про авторське право 1952 р. Постанова Верховної Ради України від 23.12.1993 р. № 3794-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 13. - Ст. 70.
45. Про цінні папери та фондовий ринок. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-ІV (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 31. - ст. 1126.

Література

1. Аврамова О. Є. Патентне право . - Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Діодоренка, 2011. - 160 с.
2. Братель О.Г. Цивільне право України . – К. : Текст, 2008. - 256 с.
3. Доліненко, Л.О. Цивільне право України . – К : Кондор, 2006. - 356 с.
4. Заїка Ю.О. Українське цивільне право : 2-е вид. змін. і доп. – К : Всеукраїнська асоціація "Правова єдність", 2008. – 368 с.

5. Зобов'язальне право України (елементарний курс) / За заг. ред. Резніченка С.В. – Одеса : ОДУВС, 2010. - 346 с.
6. Мазур О.С. Цивільне право України. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 384 с.
7. Панченко М.І. Цивільне право України. - К. : Знання, 2006. - 583 с.
8. Ромовська З. В. Українське цивільне право: спадкове право. - Київ: Алерта, 2009. - 264 с.
9. Харитонов Е.О. Гражданское право Украины. – Харьков : ООО "Одиссей", 2007. - 920 с.
10. Харитонов Е.О. Гражданское право Украины. – Х. : ООО "Одиссей", 2008. - 920 с.
11. Харитонов Е.О. Гражданское право Украины. – Х. : ООО "Одиссей", 2010. - 920 с.
12. Харитонов Є.О. Цивільне право України. - К. : Істина, 2007. - 816 с.
13. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я.М.Шевченко. – Т. 1. Загальна частина. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.
14. Цивільне право України: Підручник: У 2 т./ Борисова В.І. (кер. авт. кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За заг. Ред. В.І.Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004.
15. Аномалії в цивільному праві України: Навч.-практ. посібник // Відп. ред. Р.А. Майданник. – К. : Юстиніан, 2007.
16. Білоусов Ю.В. Нормативне закріплення та проблеми застосування нових способів захисту цивільного права // Приватне право і підприємництво. Збірник наук. праць. Вип. 5, 2006 р. / Редкол.: Крупчан О.Д. (гол. ред.) та ін. — К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2006. — С. 14-19.
17. Бірюков І. Інтерес і суб'єктивне цивільне право // Право України. – № 8. – С. 18-20.
18. Гражданское право: Учебник. Часть 1 / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М. : Проспект, 1997.
19. Грошева О. Нотаріальна і судова форми захисту суб'єктивних прав // Право України. – 2006. – № 1. – С. 95-97.
20. Дорошенко О. Роль спеціальних знань у проведенні судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності // Право України. – 2006. – № 5. – С. 67.
21. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
22. Єрмоленко В. Щодо відмінностей між об'єктом правовідносин і об'єктом права // Право України. – 2004. – № 1. – С. 136-138.
23. Єфімов О. Цивільне законодавство України // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. – 2003. - № 36. – С. 60-63.
24. Завальний А. Юридичні факти: історичні та сучасні аспекти розуміння // Право України. – 2006. – № 1. – С. 113-115.
25. Запорожець І., Комзюк А., Комзюк Л. Правовий статус патентного відомства: українські реалії у контексті зарубіжного досвіду // Право України. – 2006. – № 9. – С. 66-69.
26. Заржицкий О., Бандуристий Р. Працевлаштування іноземців та осіб без громадянства в Україні // Право України. – 2007. – № 2. – С. 40-44.
27. Капіца Ю. Питання співвідношення права інтелектуальної власності та права конкуренції у законодавстві Європейського Союзу та України // Право України. – 2006. – № 11. – С. 78.

28. Кикоть Г. Юридичні факти у механізмі правового регулювання: проблеми теорії // Право України. – 2005. – № 7. – С. 109-111.
29. Колісник А. Особливості правової охорони програмного забезпечення щодо різних видів ліцензій // Право України. – 2006. – № 9. – С. 70.
30. Комзюк Л. Адаптація законодавства України про охорону «нових» суміжних прав до законодавства ЄС // Право України. – 2007. – № 5. – С. 82-84.
31. Коржанський М., Литвак О. Новий Цивільний кодекс України: думки вчених // Право України. – 2003. – № 9. – С. 126-127.
32. Костів М. Види адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб // Право України. – 2005. – № 4. – С. 16.
33. Кравченко С. Право участі, корпоративні права та підприємницька діяльність учасників товариств // Право України. – 2007. – № 2. – С. 66-69.
34. Кравчук В. Розмір статутного капіталу юридичної особи // Право України. – 2007. – № 2. – С. 70-72.
35. Кривобок С. Договір управління підприємством // Право України. – 2007. – № 3. – С. 47-50.
36. Маковій В.П. Відшкодування шкоди завданої, внаслідок недоліків продукції. // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ (спецвипуск). – Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ, 2011. – № 8/2011. – С. 451-458.
37. Маковій В.П. Відшкодування шкоди завданої, внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг). // Юридичний вісник Причорномор'я: збірник наукових праць. – Херсон: Херсонський юридичний інститут ХНУВС, 2011. – № 3 (частина 1)/2011. – С. 137-147.
38. Маковій В.П. Правове регулювання позички житла. // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна – Харків : Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2010. – № 929. – С. 201-205.
39. Маковій В.П. Договірна природа послуг в сфері народної та нетрадиційної медицини. // Юридичний вісник Причорномор'я: збірник наукових праць. – Херсон: Херсонський юридичний інститут ХНУВС, 2011. – № 2 (2)/2011. – С. 155-165.
40. Маковій В.П. Характеристика правовідносин, пов'язаних з застосуванням набувальної давності. // Вісник господарського судочинства. – 2006. – №5. – С. 138-147.
41. Маковій В.П., Стратонов В.М, Взаємне поглинання сутнісних теорій делікту у міжнародному приватному праві. // Юридичний вісник Причорномор'я: збірник наукових праць. – Херсон : Херсонський юридичний інститут ХНУВС, 2011. – № 1 (1)/2011. – С. 126-131.
42. Мирза С.С. Договір про надання послуг з управління багатоквартирним будинком. // Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03: цивільне право та цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право. – К., 2011 р.
43. Носік Ю. Юридична природа прав на комерційну таємницю в Україні // Право України. – 2006. – № 3. – С. 36-38.
44. Панченко М.І. Цивільне право України: Навч. посіб. – К. : Знання, 2005.
45. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди: теорія і практика : Монографія / С.В. Резніченко, О.В. Церковна. Одеса : ОДУВС, 2009 – 188 с.
46. Резніченко С.В. Особливості найму (оренди) транспортного засобу // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – № 1. – С. 105-107.

47. Резніченко С.В. Категорія ризику в договорі франчайзингу // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. Вип. 33. Одеса. Юридична література. - 2007. - С. 36-40.
48. Резніченко С.В. Розвиток франчайзингу в Україні та ризик, що пов'язаний з його застосуванням // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. Вип. 31. Одеса. Юридична література. - 2007. - С. 58-62.
49. Резніченко С.В. Поняття та правова природа договору позички // Південноукраїнський правничий часопис. - 2007. - № 3. - С. 115-117.
50. Резніченко С.В., Церковна О.В. Особливості підстав виникнення цивільно-правової відповідальності // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. Вип. 34 / Редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; Відп. за вип. Ю.М. Оборотов. - Одеса. Юридична література. - 2007. - С. 291-296.
51. Самбор М. Інтерес у праві: поняття, сутність, структура // Право України. - 2006. - № 1. - С. 116-119.
52. Святоцький О., Сімсон О. Реформування відносин власності у інтелектуальній сфері: правові проблеми // Право України. - 2006. - № 2. - С. 58.
53. Спасибо-Фатеева І. Деякі розсуди про юридичні особи та їхні організаційно-правові форми // Право України. - 2007. - № 2. - С. 118-122.
54. Стефанчук М.О. Адикція як підстава обмеження цивільної дієздатності фізичної особи // Університетські наукові записки. - 2006. - №3-4 (19-20). - С. 173-176.
55. Стефанчук М.О. До питання співвідношення суб'єктивного цивільного права та цивільної правосуб'єктності // Сучасні проблеми адаптації цивільного законодавства до стандартів Європейського Союзу: Матеріали І Міжнародної науково-методичної конференції - 2006. - Вип.1. - С. 8-12.
56. Стефанчук М.О. Зловживання правом як новела цивільного законодавства // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - № 4. - С. 34-37.
57. Стефанчук М.О. Окремі питання співвідношення суб'єктивного цивільного права та цивільної дієздатності // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - 2005. - № 1. - С. 197-201.
58. Стефанчук М.О. Окремі проблеми обмеження цивільної дієздатності фізичної особи за законодавством країн СНД // Міжнародний науковий журнал "Порівняльно-правові дослідження", - 2007, № 1-2. - С. 272-276.
59. Стефанчук Р.А. Гражданский кодекс Украины - первая в Восточной Европе попытка систематизации законодательства о личных неимущественных правах // Сравнительное конституционное обозрение. - 2006. - № 3 (56). - С. 39-46.
60. Стефанчук Р.О. До питання про особисті немайнові відносини як структурну складову предмету цивільного права // Вісник Академії правових наук України. - 2005. - № 3. - С. 136-149.
61. Стефанчук Р.О. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав фізичних осіб: проблеми та шляхи вирішення // Університетські наукові записки. - 2007. - № 1 (21). - С. 67-83.
62. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права, що індивідуалізують фізичну особу та пов'язані із її іменем // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 квітня 2005 р.). - Острог, 2005. - С. 292-293.
63. Стефанчук Р.О. Спеціальні способи захисту особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному законодавстві України // Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - Вип.18. - К., 2007. - С. 337-345.

64. Стефанчук Р.О. Цивільна правоздатність та дієздатність як необхідні передумови здійснення особистих немайнових прав фізичних осіб // Університетські наукові записки. — 2006. — № 3-4 (19-20). — С. 114-123.

65. Стефанчук Р.О. Цивільний кодекс України: до питання системного вдосконалення // Римське право і сучасність: Тези доповідей міжнародної наукової конференції (19-20 травня 2006 р., м. Одеса). — Одеса : Фенікс, 2006. — С. 16-19.

66. Харитонов Е.О., Старцев А.В., Харитонova Е.И. Гражданское право Украины: Учебник. — Х. : ООО «Одиссей», 2007.

67. Харитонов Є.О., Дрішлюк А.І. Цивільне право України. Елементарний курс: Навчальний посібник. — Суми : ВДТ «Університетська книга», 2006.

68. Цивільне і сімейне право України: Навчально-практичний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене / За ред. Є.О.Харитонova, А.І. Дрішлюка. — Х. : Одиссей, 2003.

69. Цивільне право України: Курс лекцій. У 6-ти т. Т. 1. / За ред. Р.Б. Шишки та В.А. Кройтор. — Харків : Еспада, 2008. — С. 156 – 182.

70. Цивільне право України: Підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. — К. : Істина, 2003.

71. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2006.

72. Цивільне та сімейне право України: Навчально-практичний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене / За ред. Є.О. Харитонova, А.І.Дрішлюка. — Харків : Одиссей, 2003.

73. Цивільний кодекс України: Науково – практичний коментар. — Х.: ТОВ „Одиссей”, 2006.

74. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 5: Право власності та інші речові права / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. — Серія «Коментарі та аналітика». — Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2011. — 624 с.

75. Цивільно-правове регулювання перевезень пасажирів таксі: Монографія / О.М. Нечипуренко, С.В. Резніченко, Г.В. Самойленко. Одеса : ОДУВС, 2010 – 188 с.

76. Чорна Ж.Л. Судовий захист майнових прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб за цивільним законодавством України: теорія та практика застосування // Вісник запорізького національного університету. Юридичні науки. № 2. — 2005. — С. 99-103.

77. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія.- Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. - 368 с.

78. Ярошевська Т. Майнові права на службовий винахід // Право України. — 2006. — № 8. — С. 82-84.

79. Ярошевська Т. Суб'єкти права на службовий винахід // Право України. — 2006. — № 3. — С. 71-73.

Інформаційні ресурси

1. Інтернет-сайт <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

2. Інтернет-сайт <http://www.nbu.gov.ua/>

3. Інтернет-сайт

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/623809DCB56E022BC2256C95003CF7EA>

4. Інтернет-сайт <http://pravoua.com.ua/ua/index.php?linkmy=golovna>

5. Інтернет-сайт <http://www.univ.km.ua/index.php?sub=science>.

6. Интернет-сайт http://www.hozpravo.ru/podp_el1.php.
7. Интернет-сайт <http://www.civil-law.narod.ru>.
8. Интернет-сайт <http://http://www.lawinstitut.ru/sibur.aspx?lang=ru>.
9. Интернет-сайт <http://http://www.elibrary.ru>.